

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΕΝΙΑΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΑΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της Ελισάβετ Κ. Ζουμπούλη

A.M.: 7340010216004

**Εκμετάλλευση και προστασία προγραμμάτων ηλεκτρονικού
υπολογιστή**

Επιβλέπων Καθηγητής: Νικολόπουλος Παναγιώτης

Ακαδημαϊκό Έτος: 2016-2017

Copyright © Ελισάβετ Ζουμπούλη, Αθήνα, 07.12.2017

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν την συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Πίνακας Περιεχομένων

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
II. ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ	6
1. Ορισμός Προγράμματος Η/Υ	6
2. Αλγόριθμος και ανάπτυξη προγράμματος	7
3. Διακρίσεις προγραμμάτων και συστήματα διασύνδεσης	9
III. ΕΠΙΛΟΓΗ ΝΟΜΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ	11
1. Αντιμετώπιση στις ΗΠΑ	11
2. Επιλογή του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας	17
3. Προστασία με βάση άλλες διατάξεις	20
IV. Ν. 2121/1993	22
1. Προϋποθέσεις προστασίας – Πρωτοτυπία	23
2. Υποκείμενο δικαιώματος	27
3. Αντικείμενο δικαιώματος	30
4. Νόμιμος χρήστης	33
5. Δικαιώματα δημιουργού	34
α. Ηθικό δικαίωμα	35
β. Περιουσιακό δικαίωμα	38
6. Περιορισμοί	42
α. Κατά προορισμό χρήση	42
β. Εφεδρικά αντίγραφα	45
γ. Παρακολούθηση, μελέτη και δοκιμή λειτουργίας	46
δ. Αποσυμπίλιση	47
7. Διάρκεια προστασίας	52
8. Ανάλωση δικαιώματος διανομής	52
V. ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΛΟΓΙΣΜΙΚΟΥ	53
1. Συμβάσεις παροχής λογισμικού	54
α. Σύμβαση παροχής τυποποιημένου λογισμικού	55
β. Σύμβαση παροχής μη τυποποιημένου λογισμικού	59
γ. Σύμβαση παροχής συντήρησης λογισμικού	61
2. Άδεια χρήσης	62
VI. ΕΙΔΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ	63
VII. ΕΝΝΟΜΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ	67
1. Προσβολή	67

2. Αστική προστασία	68
3. Ποινική προστασία	71
4. Διοικητικές κυρώσεις	72
VIII. ΔΙΚΑΙΟ ΕΥΡΕΣΙΤΕΧΝΙΑΣ	73
IX. ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ	77
1. Λογισμικό ανοιχτού κώδικα	77
2. Freeware	80
3. Βιντεοπαιχνίδια	81
4. Abandonware	82
X. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	83
XI. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	84

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το ζήτημα της νομικής προστασίας των προγραμμάτων ηλεκτρονικού υπολογιστή¹ έχει θεμελιώδη σημασία, καθ' όσον αυτά όχι μόνο διαδραματίζουν ένα πολύ σημαντικό ρόλο στη βιομηχανική ανάπτυξη και στην οικονομία των σύγχρονων κρατών, αλλά και συνιστούν τα πρωτεύοντα εργαλεία για την κατασκευή της δομής και λειτουργίας της Κοινωνίας της Πληροφορίας. Είναι δε γεγονός ότι η ανάπτυξη των προγραμμάτων Η/Υ απαιτεί την επένδυση σημαντικών ανθρωπίνων, τεχνικών και οικονομικών μέσων, ενώ η αντιγραφή τους απαιτεί ελάχιστα έξοδα και γίνεται σε σύντομο χρόνο, αποτελεί δε για το λόγο αυτό ένα καίριο πρόβλημα που χρήζει αντιμετώπισης. Στη συντριπτική τους πλειοψηφία σήμερα, στην Ευρώπη και στην Ελλάδα, προστατεύονται ως «έργα», στο πλαίσιο του συστήματος προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας (copyright). Μόνο το μικρό εκείνο ποσοστό των προγραμμάτων ηλεκτρονικού υπολογιστή που παρουσιάζει «τεχνικό αποτέλεσμα» μπορεί ίσως να προστατευτεί στο πλαίσιο του συστήματος προστασίας της βιομηχανικής ιδιοκτησίας (patents), μόνο όμως μέσω Ευρωπαϊκού Διπλώματος Ευρεσιτεχνίας. Επομένως, η ανάλυση που ακολουθεί, θα επικεντρωθεί στον νόμο 2121/1993², που περιέχει συγκεκριμένες προβλέψεις για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας σε προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών, προβλέψεις που αποτελούν την εκτέλεση της αντίστοιχης Οδηγίας 91/250.³

Αρχικά, πρέπει να αποσαφηνιστεί η έννοια του προγράμματος Η/Υ, καθώς και ο τρόπος δημιουργίας του, ώστε να γίνει καλύτερα αντιληπτή η περαιτέρω σχετική ανάπτυξη. Για τον σκοπό αυτό, προστίθεται και η ιστορική αναδρομή της εξέλιξης της προστασίας των προγραμμάτων Η/Υ, καθώς και οι διάφορες απόψεις που διατυπώθηκαν σχετικά με την επιλογή δικαίου παροχής προστασίας σε αυτά. Στη συνέχεια, αναπτύσσονται οι έννοιες των διατάξεων του Ν. 2121/1993 σχετικά με το υποκείμενο και το αντικείμενο του δικαιώματος, την έννοια του νόμιμου χρήστη, τις εξουσίες του δημιουργού και τους περιορισμούς αυτών, καθώς και την διάρκεια της προστασίας. Περαιτέρω, γίνεται συνοπτική έκθεση των τρόπων εκμετάλλευσης των προγραμμάτων Η/Υ μέσω των συμβάσεων λογισμικού και των αδειών χρήσης. Έπειτα, γίνεται αναφορά στους τρόπους προσβολής του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας στο λογισμικό, καθώς και στην παρεχόμενη αστική, ποινική και διοικητική προστασία των προγραμμάτων Η/Υ.

---

¹ Οι έννοιες «πρόγραμμα ηλεκτρονικού υπολογιστή» και «λογισμικό» θα χρησιμοποιούνται ισοδύναμα χωρίς διάκριση στο πλαίσιο αυτής της μελέτης.

² Όπως ισχύει μετά την τελευταία τροποποίησή του με τον Ν. 4481/2017.

³ Η οποία αντικαταστάθηκε από την Οδηγία 2009/24.

Ακόμη, γίνεται μία σύντομη επισκόπηση ενδεχόμενης παροχής προστασίας στο πλαίσιο του δικαίου της ευρεσιτεχνίας. Τέλος, παρουσιάζονται συνοπτικά οι ειδικές περιπτώσεις του λογισμικού ανοιχτού κώδικα, του ελεύθερου λογισμικού, των βιντεοπαιχνιδιών και του abandonware.

II. ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

1. Ορισμός προγράμματος Η/Υ

Στον τομέα των ηλεκτρονικών υπολογιστών έχει από δεκαετίες επικρατήσει το εννοιολογικό ζευγάρι hardware (μηχανικό μέρος του Η/Υ) και software (λογισμικό). Το λογισμικό συχνά περιγράφεται αρνητικά ως αυτό που δεν είναι υλικό αλλά είναι απαραίτητο για τη λειτουργία ή την ολοκλήρωση μιας ανολοκλήρωτης μηχανής, δηλαδή του ηλεκτρονικού υπολογιστή.⁴ Σύμφωνα με τους τεχνικούς κανόνες ISO 2383-1 και ISO 8402, το λογισμικό είναι ένα προϊόν της ανθρώπινης διανοίας το οποίο αποτελείται από προγράμματα, διαδικασίες και τις περιγραφές τους, οι οποίες αφορούν την εργασία με ένα σύστημα επεξεργασίας δεδομένων.⁵ Ο όρος software ή λογισμικό αποτελεί γενική έννοια, εμπεριέχουσα όλα τα είδη των προγραμμάτων Η/Υ, το προπαρασκευαστικό υλικό του σχεδιασμού τους, το συνοδευτικό υλικό και την περιγραφή του προγράμματος.⁶

Όσον αφορά τον νομοθετικό ορισμό του προγράμματος Η/Υ, αυτός δεν δίνεται ούτε από τον Ν. 2121/1993 περί πνευματικής ιδιοκτησίας ούτε από την Οδηγία του Συμβουλίου της Ευρώπης της 23.4.2009 για την νομική προστασία των προγραμμάτων Η/Υ (2009/24/EK)⁷, προκειμένου να κρατηθεί η εν λόγω έννοια ανοιχτή στην τεχνολογική εξέλιξη.⁸ Σύμφωνα, πάντως με τον γενικά αποδεκτό ορισμό των οδηγιών του Παγκόσμιου Οργανισμού Πνευματικής Ιδιοκτησίας (WIPO) του 1977, πρόγραμμα Η/Υ (λογισμικό, software) είναι «ένα σύνολο εντολών, ικανό όταν ενσωματωθεί σε ένα μέσο που μπορεί να αναγνωσθεί από μηχανή, να οδηγήσει μία μηχανή με δυνατότητα επεξεργασίας πληροφοριών, να εκτελέσει, να υποδείξει ή να πετύχει μία

---

⁴ Μαρίνος, Λογισμικό Νομική Προστασία και συμβάσεις (I), 1989, σελ. 27.

⁵ Ιγγλεζάκης, Δίκαιο της Πληροφορικής, 2008, σελ. 17.

⁶ Bainbridge, Introduction to Computer Law, 2000, σελ. 24.

⁷ Οδηγία της 23^{ης} Απριλίου 2009 για την Νομική Προστασία των Προγραμμάτων Ηλεκτρονικών Υπολογιστών, η οποία αντικατέστησε την Οδηγία 91/250/ΕΟΚ της 14ης Μαΐου 1991.

⁸ Μαρίνος, Πνευματική Ιδιοκτησία, 2004, σελ. 99.

συγκεκριμένη λειτουργία, αποστολή ή αποτέλεσμα». ⁹ Πρόκειται για τον ίδιο ακριβώς ορισμό, ο οποίος χρησιμοποιείται στον νόμο περί προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας των ΗΠΑ. ¹⁰

Τα προγράμματα Η/Υ έχουν δύο μορφές: πρώτον, το πηγαίο πρόγραμμα ή κώδικα (source code), το οποίο είναι γραμμένο με γράμματα (όπως για παράδειγμα ADC, το οποίο σημαίνει «add with carry») και δεύτερον, το αντικειμενικό πρόγραμμα ή κώδικα μηχανής (object ή machine code), το οποίο είναι γραμμένο σε γλώσσα που χρησιμοποιεί μόνο δύο σύμβολα, το 0 και το 1 ¹¹ (έτσι για παράδειγμα το 01101001 μπορεί να σημαίνει «πρόσθεσε δύο αριθμούς και αποθήκευσε»). Το πηγαίο πρόγραμμα είναι γραμμένο σε μία γλώσσα προγραμματισμού υψηλού επιπέδου (Basic, Fortran, Pascal, Cobol, C, C++, Visual C, Delphi κλπ.), η οποία γίνεται κατανοητή από τον άνθρωπο και η οποία για να λειτουργήσει, να «τρέξει» στον Η/Υ, πρέπει να μεταφραστεί με τη βοήθεια ενός μεταγλωτιστικού προγράμματος (compiler, assembler) σε γλώσσα μηχανής/αντικειμενικό κώδικα, ώστε να μπορεί να αναγνωρισθεί από τον Η/Υ. ¹²

2. Αλγόριθμος και ανάπτυξη προγράμματος

Κεντρική σημασία για το γράψιμο ενός προγράμματος έχει η έννοια του αλγόριθμου. ¹³ Ως αλγόριθμος περιγράφεται κάθε διαδικασία επιλύσεως ενός προβλήματος, η εκτέλεση της οποίας έχει προκαθορισθεί μέχρι και την τελευταία λεπτομέρεια. ¹⁴ Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η εξάντληση του προβλήματος σε ένα πεπερασμένο αριθμό βημάτων, που δεν παρουσιάζει κενά. Η ιδιορρυθμία του αλγόριθμου συνίσταται στο ότι η εκτέλεσή του μπορεί να γίνει μηχανικά και συνεπώς η φαντασία του εκτελεστή δεν έχει θέση στην εκτέλεση. Είναι αναγκασμένος να εργασθεί σύμφωνα με τις οδηγίες, που ρυθμίζουν τα πάντα μέχρι και το παραμικρό. Παραδείγματα

---

⁹ WIPO, Model Provisions on the Protection of Computer-Software, article 1, 1977, Μαρίνος, Λογισμικό, ό. π., σελ. 27, Λιακόπουλος, Βιομηχανική Ιδιοκτησία, 2000, σελ. 281.

¹⁰ Copyright Act, 1976, 17 USC s. 101.

¹¹ Το πρόγραμμα εκτελείται από την Κεντρική Μονάδα Επεξεργασίας (Central Processing Unit, CPU), που είναι το κέντρο ελέγχου για αριθμητικές και λογικές λειτουργίες μέσα στον μικροεπεξεργαστή. Η παρουσία ή η απουσία παλμών ρεύματος αντιπροσωπεύεται από δυαδικά ψηφία. Η ΚΜΕ αναγνωρίζει το 1 ως δηλωτικό της παρουσίας ρεύματος και το 0 ως δηλωτικό της απουσίας του. Συνεπώς, ένα πρόγραμμα μετά τη διαδικασία μετάφρασής του από τον compiler καταλήγει να είναι μία σειρά από 0 και 1, άρα οι εντολές ενός πηγαίου κώδικα αντιπροσωπεύουν τελικά μία σειρά παλμών, που κάνει τη μηχανή να εκτελεί συγκεκριμένες προκαθορισμένες λειτουργίες, όταν φορτωθεί το πρόγραμμα. Βλ. αναλυτικά Μαρίνος, Λογισμικό I, ό. π., σελ. 30 επ.

¹² Κανελλοπούλου-Μπότη, Το Δίκαιο της Πληροφορίας, 2004, σελ. 75, Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 18, Μαρίνος, Λογισμικό, ό. π., σελ. 28.

¹³ Σύμφωνα με την ευρωπαϊκή προδιαγραφή ISO 2382/1/1974 ο αλγόριθμος ορίζεται σαν «a finite set of well-defined rules for the solution of a problem in a finite number of steps».

¹⁴ Έτσι και η ΠολΠρωτΘεσς 18201/1998, ΕΕμπΔ 99, σελ. 163.

τέτοιων διαδικασιών αποτελούν οι τέσσερις βασικές αριθμητικές πράξεις, η διαδικασία παρασκευής ενός φαρμάκου, οι κανόνες για το σκάκι κ.λπ. Εφόσον ο αλγόριθμος παριστάνει μία διαδικασία, της οποίας η εκτέλεση δεν απαιτεί δημιουργική φαντασία ή ικανότητα, η εκτέλεσή του μπορεί να γίνει από μια απόλυτα αυτοματοποιημένη μηχανή.¹⁵

Ο επιστήμονας μαθηματικός ή προγραμματιστής καταγράφει στο χαρτί σε γλώσσα κατανοητή στον άνθρωπο - πηγαία γλώσσα ή πηγαίος κώδικας - μία σειρά αλγορίθμων με σκοπό την επίλυση του προβλήματος, όπως π.χ. τον υπολογισμό δυνάμεων ενός αριθμού στα μαθηματικά.¹⁶ Οι γλώσσες στις οποίες γράφονται τα προγράμματα από τους προγραμματιστές έχουν αυστηρούς κανόνες συντακτικού και γραμματικής, ώστε να μπορούν να αποτυπώνουν με τη μέγιστη δυνατή ακρίβεια τον αλγόριθμο τον οποίο θέλει ο επιστήμονας.¹⁷ Για τον λόγο αυτό μία απλή εντολή, π.χ. της εκτύπωσης ενός ονόματος, αποτελείται από 5-6 εντολές σε χαρτί ενώ οι πολύπλοκες εντολές γραφικών αναπαραστάσεων αποτελούνται από εκατοντάδες ή και χιλιάδες σελίδες στα λειτουργικά προγράμματα. Οι αλγόριθμοι βάσει των οποίων επιχειρείται να δοθεί λύση στο πρόβλημα είτε προϋπάρχουν και ο επιστήμονας επιλέγει εκείνον που θεωρεί καταλληλότερο για την εργασία του είτε εφευρίσκονται για πρώτη φορά από αυτόν, πράγμα που είναι και το σπανιότερο να συμβεί. Το συνηθέστερο είναι η ανεύρεση της κατάλληλης σύνδεσης των αλγορίθμων ώστε να επιτευχθεί η ταχύτερη και πιο εύκολη λύση για το πρόβλημα που τίθεται.¹⁸

Επειδή τα προβλήματα επεξεργασίας δεδομένων επιλύονται ευκολότερα και αποδοτικότερα μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών, ο μαθηματικός ή ο προγραμματιστής είναι υποχρεωμένοι να προσαρμόσουν το εκπονηθέν πρόγραμμα στις ανάγκες του Η/Υ. Έτσι, το πρόγραμμα μεταφράζεται από τον πηγαίο κώδικα σε κώδικα μηχανής, δηλαδή σε μία γλώσσα όπου κάθε αλγόριθμος ή σύνολο αλγορίθμων μεταφράζεται σε εντολές αποτελούμενες από μη κατανοητά για τον άνθρωπο υποσύνολα γραμμάτων και αριθμών.¹⁹ Η ανωτέρω μετάφραση του προγράμματος γίνεται με ειδικά προγράμματα, τα λεγόμενα assemblers ή compilers, τα οποία περιέχουν τους κανόνες συντακτικού για την γλώσσα των υπολογιστών. Η μετάφραση ενός

---

¹⁵ Καρατζά, Προγραμματισμός, σ. 1, Μαρίνος, Η προστασία των προγραμμάτων Η/Υ κατά το ελληνικό δίκαιο των εφευρέσεων και το ευρωπαϊκό δίπλωμα ευρεσιτεχνίας, ΝοΒ 34, σελ. 159, Μαρίνος, Η προστασία των προγραμμάτων, ΕΕμπΔ 1986, σελ.573 επ.

¹⁶ Καρατζά, ό. π., σελ. 55.

¹⁷ Νούσκαλης, Το θεωρητικό θεμέλιο της ποινικής προστασίας του προγράμματος υπολογιστή, 2001, σελ. 5.

¹⁸ Καπνοπούλου, Το πρόγραμμα ηλεκτρονικού υπολογιστή, ΕπιστΕπερΑρμ 1995, σελ. 145.

¹⁹ Μαρίνος, Λογισμικό Ι, ό. π., σελ. 34.

αλγόριθμου από την πηγαία γλώσσα στη γλώσσα μηχανής αναλύεται σε περισσότερους υποαλγόριθμους, με αποτέλεσμα ένα πρόγραμμα π.χ. επεξεργασίας γραπτού κειμένου να αποτελείται από πολλές χιλιάδες γραμμές σε χαρτί.²⁰ Έτσι χρειάζεται μακρόχρονη και επίπονη ομαδική εργασία για να εκπονηθεί έστω και ένα μέσης έκτασης πρόγραμμα.

Για την καλύτερη κατανόηση του προγράμματος από τον οποιονδήποτε χρήστη του, ο προγραμματιστής εκπονεί και το σχέδιο από την εκτέλεση του οποίου μπορεί να προκύψει και το πρόγραμμα σε πηγαία γλώσσα, δηλαδή μία γραφική παράσταση που αναπαριστά τα βήματα για την επίλυση ενός προβλήματος. Το σχέδιο αυτό ονομάζεται διάγραμμα ροής (flow chart) και έχει εύστοχα παρομοιαστεί με τη συνταγή από την οποία μπορεί να προκύψει ένα φαγητό.²¹ Για την καλύτερη λειτουργία επίσης του προγράμματος, ο προγραμματιστής εκπονεί και μία σειρά οδηγιών για επίλυση προβλημάτων κατά την εφαρμογή του προγράμματος, καθώς και για την τεχνική συντήρηση αυτού τα οποία ονομάζονται συνοδευτικό υλικό του προγράμματος. Όταν το πρόγραμμα μεταφραστεί σε γλώσσα μηχανής και αποθηκευτεί σε μία σταθερή μνήμη υπολογιστή, μαγνητική, ηλεκτρονική, από πυρίτιο ή άλλα μέταλλα, ενσωματωμένη μόνιμα στον υπολογιστή ή αποτελούσα μεταφερόμενο υλικό φορέα (δισκέτες, σκληρός δίσκος, ημιαγωγοί, μικροτσίπς) είναι έτοιμο να «τρέξει» δηλαδή να εφαρμοστεί από τον υπολογιστή.

3. Διακρίσεις προγραμμάτων και συστήματα διασύνδεσης

Περαιτέρω, τα προγράμματα Η/Υ διακρίνονται σε προγράμματα εφαρμογών (application programs) και λειτουργικά προγράμματα ή συστήματα (operating systems). Τα λειτουργικά προγράμματα είναι το ελάχιστο λογισμικό που απαιτείται για τη λειτουργία του Η/Υ και είναι περιορισμένου αριθμού, όπως για παράδειγμα Windows, DOS, Linux, ενώ τα προγράμματα εφαρμογών εκτελούν συγκεκριμένες λειτουργίες και είναι τόσα όσα και τα προβλήματα που καλούνται να επιλύσουν, όπως π.χ. το πρόγραμμα επεξεργασίας γραπτού κειμένου Word, τα προγράμματα βιντεοπαιχνιδιών, τα προγράμματα λογιστικών και τραπεζικών εργασιών και άλλα.²² Τα προγράμματα εφαρμογών διακρίνονται με τη σειρά τους σε τυποποιημένα προγράμματα (standard software), που είναι προσανατολισμένα στις ανάγκες ενός μεγάλου αριθμού χρηστών και σε ατομικό λογισμικό (tailor-made, custom software), που έχει σχεδιαστεί

---

²⁰ Frischmann/Moylan, The Evolving Common Law Doctrine of Copyright Misuse: A Unified Theory and its Application to Software, ηλ. δ/ση: <http://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1290&context=btlj>.

²¹ Μαρίνος, Λογισμικό II, 1992, σελ.109, όπου παραπέμπει στην παρομοίωση του Johnson-Laird, TekBriefs, Jan/Febr 1991, 8/9., Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 19.

²² Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 18, Μαρίνος, Λογισμικό I, ό. π., σελ. 29, Νούσκαρης, ό. π., σελ. 7.

με βάση τις ειδικές ατομικές ανάγκες ενός συγκεκριμένου χρήστη.²³

Προκειμένου το πρόγραμμα να λειτουργήσει αποδοτικά μέσω του υπολογιστή, ο προγραμματιστής το εφοδιάζει και με υποπρογράμματα τα οποία το βοηθούν να «συνομιλεί» με διαφορετικούς τύπους υπολογιστών αλλά και με άλλα προγράμματα. Αυτά τα υποπρογράμματα είναι αλγόριθμοι που συνιστούν τα συστήματα διασύνδεσης ή διαλειτουργικότητας του προγράμματος. Οι αλγόριθμοι διασύνδεσης (interface) αφορούν και τη χρήση του προγράμματος από τον άνθρωπο καθώς περιέχουν και εντολές για την επικοινωνία του χρήστη με το πρόγραμμα μέσω της οθόνης του υπολογιστή (user interface).²⁴ Τα συστήματα διασύνδεσης ενός προγράμματος Η/Υ είναι λοιπόν τα τμήματα του κώδικά του, που αφορούν τη συνεργασία του με άλλο λογισμικό στο ίδιο υπολογιστικό σύστημα.²⁵ Χαρακτηριστικό των τμημάτων αυτών κώδικα είναι ότι η υλοποίησή τους προϋποθέτει την ανταλλαγή πληροφοριών (τεχνικών χαρακτηριστικών, ακόμα και κώδικα) μεταξύ των δύο δημιουργών λογισμικού, προκειμένου για τη συνεργασία των δύο έργων.²⁶

Έχοντας κατανοήσει κατά τα ανωτέρω τον βασικό τρόπο δημιουργίας και λειτουργίας ενός προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή, τόσο η νομολογία όσο και η θεωρία, προχώρησαν στην απόπειρα ένταξής του σε ένα σύστημα δικαιοσύνης προστασίας. Εξ αρχής τίθενται τα ερωτήματα εάν όλα τα παραπάνω μέρη του προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή μπορούν να προστατευθούν και πώς. Τα ερωτήματα ανέκυψαν καθώς οι αλγόριθμοι, οι κώδικες κλπ. φαίνονται διαφορετικοί από το παραδοσιακό αντικείμενο της πνευματικής ιδιοκτησίας, ένα πρωτότυπο έργο του ανθρωπίνου πνεύματος, αλλά και από εκείνο που συνήθως ονομάζεται από το δίκαιο εφεύρεση (διαδικασία/μηχανή νέα, πρωτότυπη, όχι αυτονόητη, η οποία είναι επιδεκτική τεχνολογικής εφαρμογής και επιφέρει ένα τεχνολογικό αποτέλεσμα). Αντίθετα, οι κώδικες μοιάζουν περισσότερο με εκείνα στα οποία κατά παράδοση η πνευματική και η βιομηχανική ιδιοκτησία ήταν σε γενικές γραμμές αρνητική: ιδέες, διαδικασίες, αριθμοί, μαθηματικά αξιώματα/μέθοδοι και σχετικές έννοιες, οι οποίες ανήκαν πάντοτε στο κοινό κτήμα και ήταν ελεύθερες για όλους.²⁷

---

²³ Μαρίνος, Λογισμικό Ι, ό. π., σελ. 29

²⁴ Μαρίνος, Λογισμικό ΙΙ, ό. π., σελ. 100.

²⁵ Για παράδειγμα η συνεργασία του Adobe Reader με το λειτουργικό σύστημα MS-Windows.

²⁶ Παπακωνσταντίνου, Νομικά Θέματα Πληροφορικής, 2006, σελ. 197.

²⁷ Κανελλοπούλου-Μπότη, ό. π., σελ. 76.

III. ΕΠΙΛΟΓΗ ΝΟΜΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

1. Αντιμετώπιση στις ΗΠΑ

Για να κατανοήσει κανείς τη σύγχρονη νομική πραγματικότητα είναι χρήσιμη μια μικρή αναδρομή στην ιστορία της νομικής προστασίας των προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών.²⁸ Τα προγράμματα για τους υπολογιστές στην αρχή ήταν ένα «εσωτερικό» ζήτημα συναδελφικότητας για τους προγραμματιστές τους, οι οποίοι εργάζονταν συνήθως σε πανεπιστημιακούς χώρους και τα αντάλλασσαν μεταξύ τους, μέσα σε μια επιστημονική ατμόσφαιρα ελεύθερης ανταλλαγής ιδεών. Στον εμπορικό τομέα, οι οδηγίες λειτουργίας του υπολογιστή πωλούνταν μαζί με τον ίδιο τον υπολογιστή, σαν μηχανήμα.²⁹ Στη δεκαετία του 1950, οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές ήταν μεγάλες και πανάκριβες μηχανές, τους οποίους πουλούσαν στις ΗΠΑ όχι περισσότεροι από 12 κατασκευαστές και οι οποίοι δεν είχαν εντυπωσιάσει την μαζική αγορά. Κανείς επίσης δεν ανησυχούσε για τη διασφάλιση πνευματικών δικαιωμάτων στις εντολές που τους επέτρεπαν να λειτουργούν.³⁰ Όταν άρχισαν τα προγράμματα να μοιράζονται σε διάφορες εταιρείες, προφυλάσσονταν με αποκλειστικές συμβάσεις παροχής αδειας χρήσης, ενώ αποτελούσαν επιχειρηματικά μυστικά. Οι όροι τους αποτελούσαν αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης με εκείνους που τα είχαν παραγγείλει.

Το 1964, το Γραφείο Πνευματικής Ιδιοκτησίας των ΗΠΑ άρχισε να δέχεται την εγγραφή και τη χορήγηση πνευματικών δικαιωμάτων σε προγράμματα, αλλά με την επιφύλαξη ότι η προστασία μπορούσε να αναιρεθεί από τις δικαστικές αρχές, σε περίπτωση αμφισβήτησης («rule of doubt»). Οι Αμερικανοί δικηγόροι, που θεωρούσαν ότι οι ευρεσιτεχνίες πιθανότατα θα ήταν ο καλύτερος τρόπος προστασίας των προγραμμάτων, ζήτησαν τη βοήθεια του Γραφείου Ευρεσιτεχνιών, το οποίο αρνήθηκε τις εγγραφές, ενώ το Γραφείο Πνευματικής Ιδιοκτησίας (Copyright Office) γενικά είχε μια στάση υπέρ της χορήγησης πνευματικών δικαιωμάτων, όταν ένα ελάχιστο όριο πρωτοτυπίας μπορούσε να αποδειχθεί και συνεπώς ήταν ανοικτό στη φιλοξενία και αιτήσεων προστασίας προγραμμάτων Η/Υ.³¹

---

²⁸ Βλ. αναλυτικά Samuelson P., *Global Dimensions of Intellectual Property Rights in Science and Technology*, 1993, κεφάλαιο 12, «A Case Study on Computer Programs», σελ. 284 επ., ηλ. δ/νση: <https://www.nap.edu/read/2054/chapter/25>, Κανελλοπούλου-Μπότη, ό. π., σελ. 77 επ.

²⁹ Σχετικά με τη συνδυασμένη διάθεση Η/Υ (hardware) και λογισμικού (software), βλ. Μαρίνο, *Λογισμικό II*, ό. π., σελ. 23 επ.

³⁰ Branscomb A., *Who Owns Information, From Privacy to Public Access*, 1994, σελ. 141, όπου χαρακτηριστικά αναφέρεται: «This tradition arose in the academic environment, where computer programmers were supported by educational institutions whose primary function was to produce and share the fruits of research.».

³¹ Κανελλοπούλου-Μπότη, ό. π., σελ. 77.

Το Γραφείο Πνευματικής Ιδιοκτησίας είχε αμφιβολίες ωστόσο σχετικά με τη χορήγηση πνευματικών δικαιωμάτων σε προγράμματα Η/Υ, οι οποίες εκκινούσαν κυρίως από μία απόφαση του Ανώτατου Δικαστηρίου (White Smith Music Co. v. Apollo)³², όπου το δικαστήριο αρνήθηκε την προστασία κατά την πνευματική ιδιοκτησία σε χαρτί μουσικής για «αυτόματο» πιάνο (piano roll), καθώς κρίθηκε ότι η αντιγραφή του δεν συνιστούσε παράνομο αντίγραφο μουσικής, αλλά μάλλον μέρος ενός μηχανήματος. Συνεπώς, όπως το ρολό χαρτιού που «έκανε» το πιάνο να παίζει μόνο του δεν μπορούσε κατά το δικαστήριο να αποτελέσει πρωτότυπο πνευματικό έργο ενός συγγραφέα, έτσι και οι εντολές προγραμμάτων Η/Υ θα μπορούσαν και αυτές να κριθούν ότι απλά έκαναν τον υπολογιστή να «παίζει» σαν το πιάνο.

Κατά τις δεκαετίες 1960 - 1970 εξάλλου, λίγες ήταν οι σχετικές αιτήσεις. Ένα πρόβλημα ήταν το ότι η αίτηση έπρεπε να συνοδεύεται από όλο τον πηγαίο κώδικα, έτσι ώστε να είναι προσιτός στο κοινό, κάτι που θα ακύρωνε την ισχύ του επιχειρηματικού απορρήτου που τον κάλυπτε. Ίσως επίσης δε θεωρούσαν μερικοί ότι ένα τέτοιο πιστοποιητικό θα άξιζε σε περιπτώσεις αμφισβήτησης. Κυρίως όμως, ο λόγος για τον μικρό αριθμό των αιτήσεων ήταν ότι δεν υπήρχε μαζική ζήτηση ακόμη για αυτό. Η κύρια χρησιμότητα του copyright είναι να προστατεύει προϊόντα που απευθύνονται στο ευρύ κοινό, ενώ η προστασία του επιχειρηματικού απορρήτου αρκούσε για τα προγράμματα που είχαν μικρό αριθμό αντιγράφων. Στην περίπτωση των προγραμμάτων Η/Υ το ζητούμενο ήταν η διασφάλιση, αλλά και η μυστικότητα, έτσι ώστε να μη μπορεί κανείς να γνωρίζει τον κώδικα - αδιάφορο αν αυτό σήμαινε ότι δεν θα μπορούσε και να τον εξελίξει και σε κάτι καλύτερο, να χρησιμοποιήσει την ιδέα πίσω από το πρόγραμμα, τις αρχές του, που εξ ορισμού βρίσκονται εκτός πνευματικής ιδιοκτησίας και να κατασκευάσει ένα καλύτερο πρόγραμμα.³³ Το Γραφείο Πνευματικής Ιδιοκτησίας βοήθησε στη μυστικότητα αυτή, δεχόμενο ότι λόγω της νομοθεσίας για τα επιχειρηματικά απόρρητα, ο πηγαίος κώδικας μπορούσε να μείνει εκτός κοινού και σε ορισμένες περιπτώσεις δεχόταν την εγγραφή της αίτησης χωρίς να συνοδεύεται αυτή καθόλου από την περιγραφή του.³⁴

Το τοπίο στη βιομηχανία λογισμικού και στην προστασία του με πνευματικά δικαιώματα άλλαξε τη δεκαετία του 1980. Η εισαγωγή του προσωπικού υπολογιστή (Personal Computer - PC), καθώς και η εμφανής εμπορική επιτυχία ορισμένων αρχικών προγραμμάτων εφαρμογών Η/Υ³⁵ ώθησαν τους κατασκευαστές υπολογιστών στη συνειδητοποίηση ότι το να ενθαρρύνουν την

---

³² White-Smith Music Co. v. Apollo, 209 U.S. 1 (1908).

³³ Κανελλοπούλου-Μπότη, ό. π., σελ. 78.

³⁴ Το Γραφείο δέχθηκε να κατατίθενται αιτήσεις με «σβησμένα» σημεία του κώδικα πηγής, ώστε να μην αποκαλύπτονται επιχειρηματικά απόρρητα. Βλ. Samuelson, A Case Study, ό. π., σελ. 290.

³⁵ Κυρίως του Visicalc και του Lotus 1-2-3.

ανάπτυξη προγραμμάτων εφαρμογών, τα οποία θα εκτελούνταν στους δικούς τους υπολογιστές, ήταν προς όφελός τους. Μία μορφή ενθάρρυνσης ήταν το να παρέχουν τα συστήματα διασύνδεσης (interfaces) σε όποιον ήθελε να αναπτύξει λογισμικό, το οποίο να συνδέεται με το λειτουργικό πρόγραμμα που παρεχόταν μαζί με τους υπολογιστές τους (πληροφορίες που διαφορετικά θα κρατούνταν μυστικές ως επιχειρηματικό απόρρητο). Άλλη μία σημαντική εξέλιξη, στην οποία πρωτοπόρος ήταν η Apple Computer, ήταν η αναγνώριση της πιθανής αξίας για τους καταναλωτές μίας σχετικά σταθερής «όψης και αίσθησης» («look and feel») στα προγράμματα εφαρμογών τα οποία ήταν σχεδιασμένα για να τρέχουν σε υπολογιστές της Apple.³⁶

Πάντως, το 1988, το Γραφείο Ευρεσιτεχνιών αποφάσισε ότι τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών δεν μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο δικαιώματος ευρεσιτεχνίας, καθώς δεν ήταν ούτε μηχανές ούτε κατασκευές ούτε συνθέσεις ύλης ούτε διαδικασίες, ώστε να επιδέχονται τέτοια προστασία και ακόμη και εάν μια διαδικασία μπορεί να εκφραστεί εγγράφως, αλλά βασικά υπάρχει στο μυαλό μας, δεν είναι δυνατόν να θεμελιωθεί δικαίωμα ευρεσιτεχνίας σε αυτή.³⁷ Το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ σε δύο αποφάσεις του έκρινε ότι η προστασία με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας δεν μπορούσε να παρασχεθεί σε αλγόριθμους.³⁸ Παράλληλα, το Κογκρέσο, ακολουθώντας τις συστάσεις μιας επιτροπής που συστάθηκε ειδικά για να γνωμοδοτήσει ως προς την δυνατότητα προστασίας μέσω πνευματικής ιδιοκτησίας (copyright), της National Commission on Technological Uses of Copyrighted Works (γνωστής γενικά ως CONTU), αποφάσισε μέσω νομοθετικών τροποποιήσεων να θεσμοθετήσει τη δυνατότητα αυτή για τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών.³⁹ Μετά την απόφαση *Diamond v. Diehr* του Ανώτατου Δικαστηρίου των ΗΠΑ⁴⁰, που δέχθηκε τμήμα προγράμματος

---

³⁶ Samuelson P. ό. π., σελ. 289.

³⁷ Samuelson, Benson revisited: The case against patent protection for algorithms and other computer program-related inventions, 39 Emory L.J. 1025, 10331040 (1990).

³⁸ *Gottschalk v. Benson*, 409 US 63 (1972), *Parker v. Flook*, 437 US 584 (1978).

³⁹ Η Επιτροπή είχε ερευνήσει κατά πόσο ήταν επιτυχημένη η ίδια προστασία σε άλλα προϊόντα, σχετικά με τις νέες τεχνολογίες, όπως τις φωτογραφίες, τις ταινίες κλπ. και είχε καταλήξει στο ότι αυτή η προστασία ήταν ιδανική και για τα προγράμματα Η/Υ, ιδιαίτερα σε σχέση με τις υπόλοιπες νομικές δυνατότητες, όπως η ευρεσιτεχνία, τα επιχειρηματικά απόρρητα κ.ά. Αν και υπήρξαν ισχυρές διαφωνίες, που υποστήριζαν σε γενικές γραμμές ότι τα προγράμματα ήταν πολύ μηχανικά για να είναι επιδεκτικά προστασίας με copyright και ότι ο ιστορικός ρόλος του copyright, σαν προστασία με σκοπό την προώθηση της μετάδοσης της γνώσης θα υπονομευόταν ιδιαίτερα στην περίπτωση των προγραμμάτων, αφού η παράλληλη ισχύς των επιχειρηματικών απορρήτων διασφάλιζε με επιτυχία την απόκρυψη του «έργου» από το κοινό, και επομένως, την αδυναμία εξέλιξης της γνώσης για το κοινό καλό. Πράγματι, το μέλλον έδειξε ότι οι κατασκευαστές προγραμμάτων ποτέ δεν παραιτήθηκαν από την προστασία μέσω των επιχειρηματικών απορρήτων, σε ό,τι είχε σχέση με προγράμματα Η/Υ, Κανελλοπούλου-Μπότη, ό. π., σελ.79.

⁴⁰ *Diamond v. Diehr*, 450 U.S. 175 (1981).

H/Y σαν επιδεικτικό διπλώματος ευρεσιτεχνίας για πρώτη φορά, άλλαξε πολιτική στις ΗΠΑ και το Γραφείο Ευρεσιτεχνιών, ανοίγοντας την «πόρτα» και στην προστασία μέσω του δικαίου για τις ευρεσιτεχνίες, εξαιρώντας μόνο τους μαθηματικούς αλγόριθμους σαν αφηρημένες έννοιες.

Η νομολογία των δικαστηρίων των ΗΠΑ έχει, στο πέρασμα του χρόνου, αποκρυσταλλώσει τις βασικές έννοιες και τα στοιχεία βάσει των οποίων πρέπει να γίνεται η σύγκριση και η διάκριση δύο προγραμμάτων. Στην υπόθεση «Whelan Associates Inc. κατά Jaslow Dental Laboratory Inc. and Others»⁴¹ το δικαστήριο κλήθηκε να συγκρίνει δύο προγράμματα που σκοπό είχαν την οργάνωση και διαχείριση οδοντοτεχνικών εργαστηρίων. Τα προγράμματα ήταν γραμμένα σε διαφορετικές γλώσσες προγραμματισμού (EDL και COBOL, αντίστοιχα). Κατά συνέπεια, δεν υπήρχε ουσιώδης ομοιότητα μεταξύ των πηγαίων κωδίκων τους. Το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρξε «μη πιστή» αντιγραφή του προστατευμένου έργου, καθ' όσον υπήρχαν ουσιώδεις ομοιότητες (substantial similarities) στη δομή, τη σειρά και την οργάνωση (structure, sequence, organization) των δύο προγραμμάτων. Ακολούθως, το δικαστήριο διερεύνησε το κατά πόσον η «μη πιστή» αντιγραφή συνιστούσε όντως και παράνομη προσβολή του προγράμματος H/Y. Η εξέταση και η επεξήγηση του διαχωρισμού μεταξύ ιδέας και έκφρασης θεωρήθηκε ως ο ακρογωνιαίος λίθος για την επίλυση αυτού του ζητήματος. Το δικαστήριο έκρινε ότι ο σκοπός ή η λειτουργία ενός χρηστικού (utilitarian) έργου αποτελούν την ιδέα του, ενώ οτιδήποτε δεν είναι απαραίτητο για την επίτευξη αυτού του σκοπού ή της λειτουργίας αποτελεί την έκφραση της ιδέας.⁴² Στην προκειμένη περίπτωση, τα δύο αντιπαραβαλλόμενα προγράμματα επιτελούσαν την ίδια λειτουργία, τον ίδιο σκοπό (οργάνωση και διαχείριση οδοντοτεχνικών εργαστηρίων). Ο σκοπός αυτός αποτελεί και την ιδέα του προγράμματος, άρα δεν προστατεύεται από την πνευματική ιδιοκτησία. Συνεπώς, το δικαστήριο δέχτηκε ότι στην περίπτωση που ένας συγκεκριμένος σκοπός μπορεί να επιτευχθεί με περισσότερους τρόπους, οποιαδήποτε μέθοδος μπορεί να επιτύχει τον σκοπό αυτό θα αποτελεί την έκφραση και όχι την ιδέα, και επομένως θα προστατεύεται κατά τις διατάξεις της πνευματικής ιδιοκτησίας. Το γεγονός δε, ότι ο ίδιος προγραμματιστής ενεπλάκη στην εξέλιξη και των δύο προγραμμάτων αποτέλεσε για το δικαστήριο σοβαρή ένδειξη ότι πράγματι υπήρξε παράνομη αντιγραφή και προσβολή του αρχικού προγράμματος.

Η υπόθεση αυτή εισήγαγε στην νομολογία των ΗΠΑ το λεγόμενο «look and feel» κριτήριο (test) για την διαπίστωση μίας πιθανής παράνομης αντιγραφής ενός προγράμματος H/Y. Η βάση του κριτηρίου εδράζεται στο ότι ένα πρόγραμμα H/Y μπορεί να προσβληθεί ακόμα και αν δεν έχει αντιγραφεί ο πηγαίος ή ο αντικειμενικός του κώδικας, αλλά το αναπαραχθέν πρόγραμμα μοιάζει

---

⁴¹ 797 F. 2nd (3d Cirq. 1986).

⁴² «The purpose or function of a utilitarian work would be the work's idea, and everything that is not necessary to that purpose or function would be part of the expression of the idea».

(looks) πάρα πολύ και λειτουργεί (feels = acts) κατά παρόμοιο τρόπο με το προστατευόμενο πρόγραμμα.⁴³

Ο ίδιος συλλογισμός ακολουθήθηκε και στην επόμενη σημαντική απόφαση που απασχόλησε τα δικαστήρια των ΗΠΑ. Η υπόθεση «Lotus Development Corp. κατά Paperback Software International» αφορούσε ένα πρόγραμμα - φυλλομετρητή (spreadsheet program) και ένα συμβατό (compatible) με αυτό πρόγραμμα. Η εταιρία Lotus έκανε αγωγή κατά των μικρότερων εταιριών που μετά την εμπορική επιτυχία του προγράμματος Lotus 1-2-3, ανέπτυξαν προγράμματα που διαφημιζόνταν ως παρόμοια με το Lotus 1-2-3, αλλά και ως κατά πολύ οικονομικότερα.⁴⁴ Στην άμυνά τους, οι εταιρείες δήλωσαν ότι δεν είχαν αντιγράψει ούτε τον κώδικα μηχανής του ούτε τον πηγαίο κώδικά του, αλλά ότι απλά είχαν χρησιμοποιήσει τα ίδια συστήματα διασύνδεσης, τα οποία είχαν ωφελμιστικό σκοπό, αφού βοηθούσαν τους χρήστες.⁴⁵ Η Lotus κέρδισε την αγωγή της και η απόφαση αυτή ήταν η πρώτη που έκανε δεκτή την προστασία και στις εντολές για την επικοινωνία του χρήστη με το πρόγραμμα μέσω της οθόνης του υπολογιστή (user's interfaces).⁴⁶

Οι ομοιότητες μεταξύ των δύο προγραμμάτων αφορούσαν στο σύστημα εκτέλεσης των εντολών (command menu system) και στον τρόπο οργάνωσης των απεικονιζόμενων πληροφοριών (grid system). Το δικαστήριο εισήγαγε μία εξέταση σε τρία στάδια (three stage test) παρόμοια με το σκεπτικό της υπόθεσης Whelan και το «look and feel» τεστ, προκειμένου να διαπιστώσει εάν τα συστήματα διασύνδεσης (user interfaces) προστατεύονται από την πνευματική ιδιοκτησία. Κατά το πρώτο στάδιο της εξέτασης έπρεπε να καθοριστούν οι πιθανοί διαφορετικοί τρόποι με τους οποίους μία ιδέα μπορεί να εκφραστεί σε γενικότερο επίπεδο και η έκφραση της ιδέας σε πιο συγκεκριμένο βαθμό. Στο δεύτερο στάδιο διαπιστώνεται το κατά πόσον η συγκεκριμένη έκφραση της ιδέας περιλαμβάνει ουσιώδη ή μη στοιχεία για την έκφραση της ιδέας εν γένει και, τελικά, εάν αυτά τα ουσιώδη στοιχεία αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα του έργου (τρίτο στάδιο). Με βάση

---

⁴³ Κριθαράς, Η προστασία των προγραμμάτων Η/Υ κατά το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας, 2004, Digesta, σελ. 262.

⁴⁴ Ο επιστημονικός κόσμος δεν είδε την αγωγή της Lotus με καλό μάτι - αντίθετα, πολύ σημαντικά πρόσωπα του χώρου των Η/Υ, όπως ο Καθηγητής του MIT Marvin Misky και ο Richard Stallman, διάσημος προγραμματιστής οδήγησαν πολύ κόσμο στο δρόμο, κάτω από τα γραφεία της Lotus στο Cambridge της Μασαχουσέτης που διαμαρτυρόταν για την αγωγή αυτή με πλακάτ που έγραφαν: «Put your lawyers back to place – no one owns the Interface» (βάλτε τους δικηγόρους σας στη θέση τους - σε κανέναν δεν ανήκουν τα συστήματα διασύνδεσης.), Branscomb A., ό. π., σελ. 138.

⁴⁵ Στην περίπτωση των συστημάτων διασύνδεσης των προγραμμάτων Η/Υ, υποστηρίχθηκε ότι το στοιχείο της ευχέρειας στη χρήση πρέπει να υπερισχύσει, για την προστασία ενός ανώτερου κοινού αγαθού., Κανελλοπούλου-Μπότη, ό. π., σελ. 80.

⁴⁶ Lotus Development Corp. v. Paperback Software Int'l, 740 F. Supp. 37 (1990).

αυτό το σύστημα εξέτασης, το δικαστήριο διεπίστωσε ότι διάφορα προγράμματα φυλλομέτρησης χρησιμοποιούσαν διαφορετικά συστήματα εκτέλεσης εντολών με διαφορετική δομή, ακολουθία και οργάνωση. Συνεπώς, το σύστημα που χρησιμοποιείτο από την ενάγουσα (Lotus) συνιστούσε έκφραση και όχι ιδέα και, ειδικότερα, το σύστημα εκτέλεσης εντολών αποτελούσε ουσιώδες τμήμα του προστατευόμενου έργου. Το γεγονός, λοιπόν, ότι οι εναγόμενοι αντέγραψαν τη δομή του συγκεκριμένου συστήματος (δηλαδή της έκφρασης) αποτελούσε, κατά το δικαστήριο, προσβολή του προγράμματος της ενάγουσας.

Αναμφίβολα, οι δύο προαναφερόμενες υποθέσεις άνοιξαν τον δρόμο προς μία εμβριθή εξέταση της προσβολής της πνευματικής ιδιοκτησίας και του ακανθώδους ζητήματος του διαχωρισμού ιδέα/έκφρασης στα προγράμματα Η/Υ. Παρ' όλα αυτά, το «look and feel» τεστ υπέστη σφοδρή κριτική επί τη βάση του ότι διευρύνει πάρα πολύ την έκταση προστασίας των προγραμμάτων Η/Υ σε τεχνικά μέρη του έργου, παρέχοντας έτσι τη δυνατότητα στους ενάγοντες να επιζητούν πολύ εύκολα προστασία κατά τις διατάξεις της πνευματικής ιδιοκτησίας και, κατά συνέπεια, να απειλείται ο ελεύθερος ανταγωνισμός στη βιομηχανία προγραμμάτων Η/Υ από την ενίσχυση μονοπωλιακών καταστάσεων.⁴⁷

Το Ομοσπονδιακό Εφετείο των ΗΠΑ αντιμετώπισε αυτές τις σκέψεις στην υπόθεση «Computer Associates International κατά Altai»⁴⁸ και τελικώς απέρριψε το «look and feel» τεστ. Στην προκειμένη περίπτωση, ο εναγόμενος είχε κατασκευάσει ένα πρόγραμμα χρονοπρογραμματισμού εργασιών (job - scheduling program), με το οποίο ρυθμιζόταν η σειρά κατά την οποία εκτελούνταν οι εργασίες (tasks) από τον υπολογιστή, γραμμένο σε διαφορετική πηγαία γλώσσα από το προστατευόμενο πρόγραμμα.

Αφού το δικαστήριο επιβεβαίωσε για άλλη μια φορά ότι ο πηγαίος και ο αντικειμενικός κώδικας προστατεύονται ως έκφραση, σχημάτισε ένα νέο κριτήριο για τη διαπίστωση της «μη πιστής» προσβολής της πνευματικής ιδιοκτησίας. Το κριτήριο αυτό ονομάστηκε «Altai test» και κωδικοποιείται σε τρία στάδια: αφαίρεση, διαχωρισμός και σύγκριση (abstraction, filtration, comparison). Το πρώτο στάδιο συνίσταται στην αναγνώριση των διαφόρων σταδίων της διαδικασίας προγραμματισμού με μία λειτουργία ανάλογη της αντίστροφης μεταγλώττισης (reverse engineering) ξεκινώντας από τον πηγαίο κώδικα και καταλήγοντας στην τελική λειτουργία του προγράμματος. Κατά το δεύτερο στάδιο γίνεται διαχωρισμός της προστατευόμενης έκφρασης από την μη προστατευόμενη ιδέα του προγράμματος. Ορισμένα στοιχεία του προγράμματος τα οποία υπαγορεύονται είτε από την επιδίωξη αποτελεσματικότητας

---

⁴⁷ Νούσκαλης, ό.π. σελ. 37-38.

⁴⁸ 1992, 20 USPQ, 2nd, 1641.

του προγράμματος, είτε από εξωτερικούς παράγοντες (π.χ. βιομηχανικές απαιτήσεις, μηχανικές προδιαγραφές, συμβατότητα του προγράμματος), ή αποτελούν κοινή ιδιοκτησία (public domain) δεν μπορούν, εκ της φύσεώς τους, να απολάβουν της προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας, καθώς δεν αποτελούν στοιχεία δημιουργικής προσπάθειας του δημιουργού. Αυτά ακριβώς τα στοιχεία αποτελούν την ιδέα του έργου. Συνεπώς, τα στοιχεία που απομένουν μετά από το «φιλτράρισμα» αυτό συνιστούν τον πυρήνα (kernel ή golden nugget) της προστατευόμενης έκφρασης. Στο τελευταίο, πλέον, στάδιο του τεστ συγκρίνονται τα προστατευόμενα στοιχεία του προσβληθέντος προγράμματος με τα αντίστοιχα του φερόμενου ως παρανόμου προϊόντος, προκειμένου να διαπιστωθεί, εάν κάποια από αυτά τα στοιχεία έχουν αντιγραφεί και, ακολούθως, εάν η πιθανή αντιγραφή είναι ουσιώδης ως προς το αρχικό πρόγραμμα.

Αυτό το τεστ, ωστόσο, φαίνεται να περιορίζει σημαντικά, σε σχέση με το «look and feel» τεστ, το εύρος της παρεχόμενης προστασίας στα προγράμματα Η/Υ. Υπάρχει ακόμη ο κίνδυνος, μετά τη διαδικασία του φιλτραρίσματος, να μην απομείνει κανένας πυρήνας του δικαιώματος, άρα και της προστατευόμενης έκφρασης.⁴⁹ Παρ' όλα αυτά, το συγκεκριμένο τεστ αποτελεί μέχρι σήμερα για τη νομολογία το βασικό κριτήριο διαπίστωσης προσβολής ενός προγράμματος Η/Υ και από δικαιολογικής απόψεως αυτή η απόφαση «αναγνώρισε την ανάγκη της εξισορρόπησης ανάμεσα στο μονοπωλιακό δικαίωμα που πρέπει να παρέχεται σε δημιουργικούς προγραμματιστές και στο κοινωνικό όφελος που συνεπάγεται η ελεύθερη χρήση λειτουργικών ιδεών και διαδικασιών».⁵⁰ Σε κάθε περίπτωση, πάντως, το ζήτημα της εξεύρεσης και διαπίστωσης της παράνομης αντιγραφής ενός προγράμματος Η/Υ έγκειται στην de facto προσέγγιση από το δικαστήριο και, πάντοτε, λαμβάνοντας υπόψη την εν γένει λειτουργία και χρηστικότητα των δύο υπό εξέταση προγραμμάτων - έργων.⁵¹

2. Η επιλογή του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας

Τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών υπήρξαν στο παρελθόν αντικείμενο έντονης διαμάχης όσον αφορά το πλαίσιο προστασίας, στο οποίο έπρεπε να ενταχθούν. Συγκεκριμένα, υποστηρίχθηκε ότι έπρεπε να τύχουν προστασίας είτε ως έργα του λόγου, με βάση δηλ. το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας, είτε ως εφευρέσεις, με βάση το δίκαιο της ευρεσιτεχνίας, είτε με βάση ένα sui generis απόλυτο δικαίωμα. Κάτω από το σύστημα προστασίας των ευρεσιτεχνιών τα προγράμματα Η/Υ θα μπορούσαν να προστατευτούν υπό την προϋπόθεση ότι ενέχουν ταυτόχρονα

---

⁴⁹ David Bainbridge, ό. π., σελ. 35.

⁵⁰ Dennis S. Karjala, Recent United States and international development in software protection (parts 1 & 2), 1994 EIPR, 13 και 1994 EIPR, σελ. 60.

⁵¹ Κριθαράς, ό. π., σελ. 264, με παραπομπές σε μεταγενέστερη αμερικανική νομολογία.

τα στοιχεία της νεωτερικότητας (novelty) και της εφευρετικότητας (inventiveness). Αυτό, όμως, θα έθετε ένα πολύ υψηλό επίπεδο προϋποθέσεων παροχής προστασίας, δοθέντος ότι τα προγράμματα Η/Υ και εν γένει οι νέες τεχνολογίες εξελίσσονται με ραγδαίους ρυθμούς, αλλά ταυτόχρονα κάθε εξέλιξη περιλαμβάνει πολύ μικρά βήματα εμπρός τα οποία πιθανόν να μην πληρούσαν κάποια από τις προαναφερόμενες προϋποθέσεις. Επιπλέον, ο δημιουργός θα έπρεπε να ακολουθήσει μία γραφειοκρατική και χρονοβόρα διαδικασία για να αποκτήσει την αναγνώριση της ευρεσιτεχνίας για το έργο του, πράγμα το οποίο δε συνάδει με την ανάγκη για άμεση θέση του έργου σε κυκλοφορία στην αγορά των νέων τεχνολογιών υπό το καθεστώς ενός σκληρού οικονομικού ανταγωνισμού, αλλά και υπό τις αυξημένες ανάγκες και απαιτήσεις των καταναλωτών - χρηστών.⁵²

Από την άλλη πλευρά, η θέσπιση ενός νέου *sui generis* πνευματικού δικαιώματος κρίθηκε ατελέσφορη, καθώς θα απαιτούσε μία νέα διεθνή συνθήκη ή συμφωνία, η οποία, αναπόφευκτα, θα συνεπαγόταν μακροχρόνιες διαβουλεύσεις και διαπραγματεύσεις μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών και ακόμα μεγαλύτερη καθυστέρηση μέχρι την υιοθέτησή της από τα εθνικά δίκαια των συμβαλλομένων κρατών.⁵³ Γι' αυτό και προκρίθηκε το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας (copyright) ως το πλέον πρόσφορο για την προστασία των προγραμμάτων Η/Υ, καθώς προσφέρει άμεση αναγνώριση και προστασία στο έργο χωρίς διοικητικές ή άλλες χρονοβόρες διατυπώσεις.

Η έκδοση της κοινοτικής οδηγίας 91/250 έθεσε τέλος στη συζήτηση για την προστασία των προγραμμάτων Η/Υ με την επιλογή του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας. Έτσι και στην Ελλάδα, τα προγράμματα Η/Υ προστατεύονται με βάση το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας, καθώς θεωρούνται ως έργα λόγου, σύμφωνα με τη ρητή διάταξη του άρθρου 2 § 3 του Ν. 2121/1993 που υλοποιεί την επιταγή της ως άνω Οδηγίας. Παρατηρείται ότι η προστασία με το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας προκρίθηκε έναντι των άλλων λύσεων, διότι αποτελεί το πιο κατάλληλο μέσο προστασίας σε διεθνές επίπεδο, αφού έτσι εξασφαλίζεται η εφαρμογή της

---

⁵² Μαρίνος, Λογισμικό Ι, 1989, σελ. 37-39. Ο συγγραφέας χαρακτηριστικά αναφέρει ότι το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας μπορεί να προσφέρει μια προσωρινή βάση προστασίας, επισημαίνοντας ότι η προσπάθεια ένταξης ενός καθαρά οικονομικού αγαθού στο ως άνω νομικό πλαίσιο θα ενισχύσει ακόμη περισσότερο την τάση «εμπορικοποίησης» ή «επιχειρηματοποίησης» της πνευματικής ιδιοκτησίας και σύγχυσης των ορίων με το δίκαιο των εφευρέσεων. Ένα ειδικό νομικό πλαίσιο ανάλογο με εκείνο για την πνευματική ιδιοκτησία, που θα χορηγεί ένα χρονικά περιορισμένο δικαίωμα προκρίνει και ο Λιακόπουλος, Λιακόπουλος, Προϋποθέσεις προστασίας προγραμμάτων για υπολογιστές, ΕΕμπΔ 1986, σελ. 372.

⁵³ Κριθαράς, ό. π., σελ. 254.

Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης, αλλά και διότι το εν λόγω δίκαιο παρέχει αποτελεσματική προστασία έναντι της παράνομης χρήσης των προγραμμάτων Η/Υ.⁵⁴

Αξιοσημείωτο είναι ότι και η Συμφωνία TRIPS (Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights, Including Trade in Counterfeit Goods), η οποία καταρτίστηκε στο πλαίσιο του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου στις 15.4.1994 και η οποία κυρώθηκε με τον Ν. 2290/1995, ακολούθησε την οδό της προστασίας του λογισμικού με βάση τις διατάξεις του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 10 (1) της Συνθήκης ορίζεται ότι τα προγράμματα Η/Υ, υπό τη μορφή πηγαίου ή αντικειμενικού κώδικα, προστατεύονται ως έργα λόγου κατά την έννοια της Σύμβασης της Βέρνης.

Ωστόσο, δε λείπουν οι φωνές που προκρίνουν de lege lata την εφαρμογή των διατάξεων για την ευρεσιτεχνία και στο software.⁵⁵ Οι έριδες των ερμηνευτών για το προσήκον δικαίωμα κάλυμμα του λογισμικού οφείλονται κατά κύριο λόγο στη νομική του φύση.⁵⁶ Υποστηρίζεται, δηλαδή, αφενός ότι ο τεχνικός χαρακτήρας του λογισμικού το καθιστά περισσότερο «εργαλείο», δηλαδή «προϊόν» και όχι «έργο», αφετέρου ότι μοναδικό περιεχόμενο του software ως έργου είναι η μορφή του, η τεχνική του υλοποίηση και εφαρμογή, οπότε η θεμελιώδης (στο δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας) διάκριση μεταξύ ουσίας και μορφής του πνευματικού έργου καθίσταται προβληματική προκειμένου για το software.⁵⁷ Η λειτουργική υλικότητα του προγράμματος έχει ωθήσει μερικούς στην κατάφαση του ότι το πρόγραμμα δεν είναι κυρίως ένα έργο λόγου, αλλά μία τεχνολογικού επιπέδου λύση σε ένα ορισμένο πρόβλημα ηλεκτρονικής παραγωγής και διαχείρισης αγαθών και υπηρεσιών, διότι το πρόγραμμα δεν κατασκευάζεται για τη μετάδοση συναισθημάτων και αξιών από κάποιον δημιουργό προς το κοινό, αλλά για την επίτευξη κάποιου αποτελέσματος μέσω οδηγιών προς το ανθρώπινο πνεύμα, δηλαδή ως εργαλείο με το οποίο παράγονται και διακινούνται σχεδόν όλες οι υπηρεσίες και τα αγαθά στον πλανήτη και συνεπώς,

---

⁵⁴ Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 12, Καλλινίκου, Πνευματική Ιδιοκτησία & Συγγενικά Δικαιώματα, 2008, σελ. 63-64.

⁵⁵ Χριστοδούλου, Η νομική φύση του δικαιώματος πάνω στο software: αποκλειστικά πνευματική ιδιοκτησία ή και ευρεσιτεχνία; ΚριτΕ 1999, σελ. 73 επ.

⁵⁶ Παπακωνσταντίνου, Νομικά θέματα πληροφορικής, 2006, σελ. 193, 203. Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι το λογισμικό αποτελεί «ξένο σώμα» στο χώρο προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας, κάτι το οποίο αποδεικνύεται και από την ανάγκη του νομοθέτη να εισαγάγει σειρά «περιορισμών» στο περιουσιακό δικαίωμα. Ακόμη, υποστηρίζει ότι η αντιμετώπιση του λογισμικού ως «έργου» στο πλαίσιο του συστήματος προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας δεν είναι αυτονόητη, λόγω του τεχνικού χαρακτήρα του λογισμικού. Το λογισμικό, σύμφωνα με τον παραπάνω συγγραφέα, μάλλον συνιστά «εργαλείο» δηλ. «προϊόν» και όχι «έργο». Επίσης, προβλήματα μπορεί να ανακύψουν από την ενιαία αντιμετώπιση όλων των εφαρμογών του λογισμικού που εκτείνονται σε μια ευρεία γκάμα.

⁵⁷ Χριστοδούλου, ό. π., σελ. 75.

ως κυρίαρχο υλικό στοιχείο του προγράμματος Η/Υ θα πρέπει μάλλον να θεωρηθεί η φύση του ως τεχνολογικό προϊόν-εργαλείο παρά ως απλό έργο λόγου.⁵⁸

3. Προστασία με βάση άλλες νομικές διατάξεις

Συμπληρωματική προστασία στο λογισμικό παρέχει το δίκαιο του αθέμιτου ανταγωνισμού, όπως άλλωστε ορίζει και ο Ν. 2121/1993 (άρθρο 45 § 1).⁵⁹ Με βάση το δίκαιο αυτό, κατ' αρχήν, το λογισμικό μπορεί να προστατευθεί με τις διατάξεις των άρθρων 16 - 18 Ν. 146/1914 που αφορούν την προστασία των εμπορικών και βιομηχανικών απορρήτων.⁶⁰ Προϋπόθεση για την προστασία αυτή είναι το πρόγραμμα Η/Υ να αποτελεί εμπορικό απόρρητο ή άλλως, απόρρητο της επιχείρησης, παράλληλα δε, να λαμβάνονται νομικά και τεχνικά μέτρα, ώστε να αποκλείεται η πρόσβαση κάθε τρίτου στο πρόγραμμα.⁶¹

Περαιτέρω, στην περίπτωση της αυτούσιας αντιγραφής ή απομίμησης λογισμικού από ανταγωνιστή βρίσκει εφαρμογή η γενική ρήτρα του άρθρου 1 Ν. 146/1914. Η συγκεκριμένη πράξη θα συνιστά αθέμιτη συμπεριφορά κατ' άρθρο 1 Ν. 146/1914, εφόσον, όμως, συντρέχουν ειδικές περιστάσεις που καθιστούν την απομίμηση σκλαβική ή δουλκή, όταν δηλ. έχουμε να κάνουμε με πιστή ή σχεδόν πιστή αντιγραφή ενός προγράμματος και όχι απλά με τη χρησιμοποίηση του ίδιου αλγορίθμου, αφηρημένων ιδεών ή την απομίμηση ενός στυλ προγραμματισμού. Είναι δυνατό να συντρέχουν και άλλα στοιχεία που να συνηγορούν υπέρ της εφαρμογής της γενικής ρήτρας του άρθρου 1 Ν. 146/1914, όπως όταν έχουμε κατάχρηση εμπιστοσύνης, παρεμπόδιση του ανταγωνιστή ή άλλες ενέργειες.⁶²

Όσον αφορά την προστασία των προγραμμάτων Η/Υ με βάση το δίκαιο της ευρεσιτεχνίας, στην Ελλάδα δεν είναι καταρχήν δυνατή, καθώς αποκλείεται από το νόμο (άρθρο 5 § 2 γ' Ν. 1733/1987). Αντίστοιχα, το άρθρο 52 § 2 της Σύμβασης του Μονάχου για το ευρωπαϊκό δίπλωμα ευρεσιτεχνίας αποκλείει τη δυνατότητα αυτή για προγράμματα Η/Υ καθεαυτά (computer programs «as such»), πράγμα που σημαίνει ότι υπάρχει δυνατότητα να χορηγηθεί δίπλωμα ευρεσιτεχνίας σε ένα πρόγραμμα Η/Υ που έχει το χαρακτήρα της εφεύρεσης.

---

⁵⁸ Νούσκαλης, ό. π., σελ. 9.

⁵⁹ Μαρίνος, Λογισμικό Ι, 1989, σελ. 41, Καραγιάννης, Συμβάσεις παροχής λογισμικού και κανόνες ανταγωνισμού, 2002, σελ. 31 επ.

⁶⁰ Για την ένταξη του λογισμικού στην έννοια του επιχειρηματικού απορρήτου βλ. Παπαδοπούλου, Το επιχειρηματικό απόρρητο, 2007, σελ. 61 επ.

⁶¹ ΑΠ 121/2003, ΠοινΔικ 2003, 619, Μαρίνος, Λογισμικό Ι, ό. π., σελ. 45-46.

⁶² Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 13, Μαρίνος, Λογισμικό Ι, ό. π., σελ. 46.

Διπλώματα ευρεσιτεχνίας χορηγούνται, στο εξωτερικό, από τα εθνικά γραφεία ευρεσιτεχνίας, όπως και από το Ευρωπαϊκό Γραφείο Διπλωμάτων Ευρεσιτεχνίας, για εφευρέσεις που εμπεριέχουν προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών (computer - implemented inventions).⁶³ Με βάση τη σχετική εμπειρία, υποβλήθηκε πρόταση κοινοτικής οδηγίας στις 20.2.2002, με αντικείμενο την κατοχύρωση με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας των εφευρέσεων που εφαρμόζονται σε υπολογιστή, η οποία όμως μετά από έντονες αντιδράσεις, ιδίως από τους υποστηρικτές του λογισμικού ανοικτού κώδικα (open source software) δεν ευδοκίμησε, αφού το Κοινοβούλιο απέρριψε στις 06.07.2005 την κοινή θέση του Συμβουλίου.⁶⁴

Παραπέρα, η προστασία των προγραμμάτων με βάση τη νομοθεσία περί σημάτων (Ν. 4072/2012) είναι μόνον έμμεσα δυνατή. Συγκεκριμένα, ο τίτλος του προγράμματος (Word, Internet Explorer κλπ.) μπορεί να προστατευθεί ως σήμα, εάν κατατεθεί νόμιμα ως τέτοιο, όταν περιέχεται σε εγχειρίδια, συνοδευτικό υλικό ή τη συσκευασία του προγράμματος. Η προστασία του σήματος μπορεί να επεκταθεί στο ίδιο το πρόγραμμα, στην περίπτωση που ο τίτλος του προγράμματος ενσωματώνεται κατά τέτοιο τρόπο σε αυτό, έτσι ώστε να εμφανίζεται στην οθόνη κατά την εκτέλεση του προγράμματος, διότι σύμφωνα με τον νόμο ο δικαιούχος έχει τη δυνατότητα να χρησιμοποιεί το σήμα και σε ηλεκτρονικά μέσα, όπως είναι εν προκειμένω, το πρόγραμμα Η/Υ (άρθρο 125 § 1 Ν. 4072/2012).⁶⁵

Βέβαια, σύμφωνα με το άρθρο 126 § 1 Ν. 4072/2012, το δικαίωμα που παρέχει το σήμα στο δικαιούχο του δεν παρεμποδίζει τρίτους να χρησιμοποιούν στις συναλλαγές το όνομα, την επωνυμία και τη διεύθυνσή τους, ως και ενδείξεις σχετικές με το είδος, την ποιότητα, τον προορισμό, την αξία, τη γεωγραφική προέλευση, το χρόνο παραγωγής του προϊόντος ή της παροχής της υπηρεσίας ή άλλα χαρακτηριστικά τους, καθώς και το ίδιο το σήμα, αν τούτο είναι αναγκαίο προκειμένου να δηλωθεί ο προορισμός προϊόντος ή υπηρεσίας. Συνεπώς, δεν θα είναι παράνομη η χρησιμοποίηση του σήματος εκ μέρους των διανομέων του λογισμικού.

Ακόμα, ο τίτλος του λογισμικού δύναται να προστατευθεί κατά τις διατάξεις των άρθρων 13 επ. του Ν. 146/14 «περί αθεμίτου ανταγωνισμού», εφόσον χρησιμοποιείται στις συναλλαγές

---

⁶³ Ιγγλεζάκης, Προστασία προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών κατά το δίκαιο της ευρεσιτεχνίας, ΕπισκΕΔ 2000, σελ. 915 επ.

⁶⁴ Παναγιωτίδου, Δίπλωμα ευρεσιτεχνίας σε πρόγραμμα η/υ, 2002, Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 14.

⁶⁵ Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 14.

ως διακριτικό γνώρισμα, αλλά και κατά τις διατάξεις του Ν. 2121/93 για την πνευματική ιδιοκτησία, εφόσον όμως παρουσιάζει πρωτοτυπία.⁶⁶

Σε ό,τι αφορά την προστασία των προγραμμάτων Η/Υ με βάση τη νομοθεσία των βιομηχανικών σχεδίων και υποδειγμάτων, πρέπει να σημειωθεί ότι τα προγράμματα Η/Υ δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της νομοθεσίας αυτής, καθώς εξαιρούνται ρητά από την έννοια του προϊόντος (άρθρο 2 εδ. β' π. δ. 259/1997 και άρθρο 1 εδ. β, της Οδηγίας 98/71). Η εξαίρεση αυτή έχει ως αιτιολογική βάση το γεγονός της θέσπισης ειδικού καθεστώτος προστασίας των προγραμμάτων Η/Υ και των τοπογραφικών προϊόντων ημιαγωγών.⁶⁷

Περαιτέρω, στη θεωρία υποστηρίζεται ότι δυνατή είναι η προστασία του λογισμικού με βάση τις διατάξεις για τα υποδείγματα χρησιμότητας (άρθρο 119 Ν. 1733/1987),⁶⁸ ωστόσο, λόγω του ότι σύμφωνα με τον νόμο (άρθρο 5 § 2 γ' Ν. 1733/1988) δεν θεωρούνται εφευρέσεις τα προγράμματα Η/Υ, η δυνατότητα αυτή δεν θεμελιώνεται, αφού προϋπόθεση της προστασίας με υπόδειγμα χρησιμότητας είναι η ύπαρξη εφευρετικού βήματος.⁶⁹

IV. Ν. 2121/1993

Το ρυθμιστικό πλαίσιο για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας στην Ελλάδα θέτει ειδικός νόμος περί «Πνευματικής Ιδιοκτησίας, Συγγενικών Δικαιωμάτων και Πολιτιστικών Θεμάτων». ⁷⁰ Ο νόμος περιέχει ρυθμίσεις για όλα τα «έργα» (για παράδειγμα, βιβλία, οπτικοακουστικά έργα, ραδιοφωνικά έργα, φωτογραφίες κλπ.) και έχει υποστεί αρκετές τροποποιήσεις, εξαιτίας κυρίως Ευρωπαϊκών Οδηγιών, αλλά και του γενικότερου κλίματος των διεθνών ζυμώσεων στο χώρο της πνευματικής ιδιοκτησίας.⁷¹

Ειδικά σε σχέση με το λογισμικό, ο νόμος έχει ενσωματώσει, σε ειδικό κεφάλαιο, τις διατάξεις της Οδηγίας «για τη νομική προστασία των προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών». Οι διατάξεις αυτές αποτελούν και το βασικό ρυθμιστικό πλαίσιο για την προστασία του λογισμικού στην Ελλάδα. Γενικά πάντως, οι βασικοί στόχοι, και ταυτόχρονα οι

---

⁶⁶ Δεσποτίδου-Αντωνιάδου, Η προστασία του τίτλου (με αφορμή τη ΜονΠρωτΒόλου 1134/1993), ΕπισκΕΔ 1995, σελ. 717 επ., Μαρίνος, Πνευματική ιδιοκτησία, σελ. 106 επ.

⁶⁷ Σελέκου, Το δικαίωμα στο βιομηχανικό σχέδιο και υπόδειγμα, 1999, σελ. 81.

⁶⁸ Μικρούλεα, Υποδείγματα χρησιμότητας. Το δικαίωμα προστασίας των εφευρέσεων στα πλαίσια του ν. 1733/1987, 1999, σελ. 123 επ.

⁶⁹ Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 15.

⁷⁰ Ο Ν. 2121/1993, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει σήμερα.

⁷¹ Όπως, για παράδειγμα για τα προγράμματα υπολογιστών η Οδηγία 91/250, η οποία αντικαταστάθηκε από την 2009/24.

γενικές αρχές, του νόμου περί προστασίας πνευματικής ιδιοκτησίας αναφορικά με την προστασία του λογισμικού μπορούν να συνοψιστούν ως εξής: (α) τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών προστατεύονται ως έργα λόγου στο πλαίσιο της πνευματικής ιδιοκτησίας, (β) καθορίζεται ποιο είναι το αρχικό υποκείμενο του δικαιώματος, (γ) καθορίζονται οι συγκεκριμένες ενέργειες που απαιτούν την έγκριση του δικαιούχου και οι ενέργειες που δεν συνιστούν παράβαση, και (δ) καθορίζονται οι προϋποθέσεις για την προστασία του προγράμματος.⁷²

1. Προϋποθέσεις προστασίας - Πρωτοτυπία

Σύμφωνα με την κλασική αρχή της πνευματικής ιδιοκτησίας, τα προγράμματα Η/Υ προστατεύονται κατά τις σχετικές διατάξεις εφ' όσον είναι έργα πρωτότυπα. Ο νόμος, με εξαίρεση τα προγράμματα ηλεκτρονικού υπολογιστή, δε δίνει ορισμό της πρωτοτυπίας, αλλά αφήνει στην επιστήμη και τη νομολογία τον προσδιορισμό της έννοιας. Γίνεται, λοιπόν, δεκτό ότι η πρωτοτυπία είναι αποτέλεσμα της προσωπικής συμβολής του δημιουργού, χάρη στην οποία το έργο παρουσιάζει κάποια ιδιαίτερη ατομικότητα, έτσι ώστε να διακρίνεται από τα διανοητικά προϊόντα της ανθρώπινης καθημερινότητας.⁷³ Η ατομικότητα πολλές φορές βασίζεται στην έννοια της «στατιστικής μοναδικότητας», που προϋποθέτει σύγκριση του έργου με αυτό που προϋπάρχει ή που θα μπορούσε να υπάρχει. Σε άλλες περιπτώσεις γίνεται αναφορά στο στοιχείο του «δημιουργικού ύψους», που ανεβάζει το έργο πάνω από το καθημερινό, σύνηθες επίπεδο.⁷⁴

Η τάση αυτή ενυπάρχει στα δίκαια της ηπειρωτικής Ευρώπης (civil law ή droit d' auteur) με διάφορες διακυμάνσεις και με πιο αυστηρές τις προϋποθέσεις εκείνες που έθετε το γερμανικό δίκαιο, πριν από την έκδοση της ευρωπαϊκής οδηγίας,⁷⁵ άποψη η οποία επηρέασε και την ελληνική νομολογία.⁷⁶ Αντιθέτως, η έννοια της πρωτοτυπίας (originality) κατά το αγγλοσαξωνικό δίκαιο (common law) υιοθετεί ένα χαμηλό επίπεδο (minimum threshold) δημιουργικότητας για την παροχή προστασίας υπό την μορφή του copyright, το οποίο συνίσταται είτε στο ότι το έργο δεν

---

⁷² Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 195.

⁷³ Κουμάντος, Πνευματική ιδιοκτησία, 2002, σελ. 108, Συνοδινού, Το κριτήριο της πρωτοτυπίας στο δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας στην Ευρώπη, Αρμ 2001, σελ. 755 επ.

⁷⁴ Καλλινίκου, ό. π., σελ. 23.

⁷⁵ Βλ. την από 9-5-1985 απόφαση του BGH «Inkassoprogramm» ZUM 1986, σελ. 39, ΕΕμπΔ 1986, σελ. 355 επ., με παρατηρήσεις Λιακόπουλου.

⁷⁶ ΜονΠρωτΘεσ 1571/1989, Αρμ 1990, σελ. 644, στην οποία κρίθηκε ότι ως προϋπόθεση προστασίας των προγραμμάτων Η/Υ, απαιτείται «να έχει το πρόγραμμα ένα στοιχείο δημιουργικού ύψους που να υπερέχει του ελάχιστου αποδεκτού ορίου».

θα πρέπει να είναι αντικείμενο αντιγραφής (κατά το αμερικάνικο δίκαιο),⁷⁷ είτε ότι το έργο πρέπει να είναι απλώς αποτέλεσμα της διανοητικής εργασίας του δημιουργού (κατά το αγγλικό δίκαιο).⁷⁸

Η Οδηγία υιοθετεί τις αρχές που απορρέουν από το αγγλοσαξωνικό δίκαιο καθιερώνοντας ως προϋπόθεση για την παροχή προστασίας σε ένα πρόγραμμα Η/Υ το ότι αυτό είναι αποτέλεσμα προσωπικής πνευματικής εργασίας του δημιουργού του. Συγκεκριμένα, η έννοια της πρωτοτυπίας προβλέπεται από τη διάταξη του άρθρου 1 § 3 της Οδηγίας 2009/24/EK που ορίζει ότι η παροχή της προστασίας δεν εξαρτάται από την εφαρμογή κανενός άλλου κριτηρίου πέρα από την προϋπόθεση να είναι το έργο αποτέλεσμα προσωπικής πνευματικής εργασίας. Αποκλείεται, έτσι, κάθε άλλη εκδοχή της πρωτοτυπίας, η οποία να καθιερώνει αυστηρότερα κριτήρια, όπως είναι π.χ., το κριτήριο ενός δημιουργικού αποτελέσματος (δημιουργικού ύψους) που υπερβαίνει το αποτέλεσμα ενός μέσου προγραμματιστή.⁷⁹ Περαιτέρω, δεν βρίσκουν εφαρμογή ούτε και τα κριτήρια της αποτύπωσης της προσωπικότητας του δημιουργού επάνω στο έργο, της ατομικότητας και της στατιστικής μοναδικότητας.⁸⁰

Επομένως, δεν τίθεται ως προϋπόθεση κάποιο ιδιαίτερο «δημιουργικό» ή «αισθητικό» ύψος ούτε απαιτείται το πρόγραμμα να αποτελεί έκφραση της προσωπικότητας του δημιουργού και να έχει έτσι μια ιδιαίτερη ατομικότητα. Συνεπώς, στο πεδίο εφαρμογής του νόμου θα υπάγεται η μεγάλη πλειοψηφία των προγραμμάτων, στο βαθμό που δεν είναι αντικείμενο αντιγραφής.⁸¹

---

⁷⁷ Στις ΗΠΑ, χαρακτηριστικά μέχρι το 1991 το κριτήριο ήταν «sweat of the brow» - ο ιδρώτας του προσώπου. Η υπόθεση Feist Publications κατά Rural Telephone, 499 US 340, 1991, εισήγαγε και στην αμερικάνικη νομολογία την προϋπόθεση της ύπαρξης ενός βαθμού ικανότητας και κόπου (skill and labour), Μαρίνος, Λογισμικό I, ό. π., σελ.51.

⁷⁸ Στη Μεγάλη Βρετανία το κριτήριο ήταν «skill, judgement and labour» - ικανότητα, επιδεξιότητα και κόπος, Μαρίνος, Λογισμικό I, ό. π., σελ. 51.

⁷⁹ Ανακριβής η απόφαση του ΜονΠρωτΚατερ 881/2006, ΕπισκΕΔ 2006, σελ. 594 επ. (με παρατηρήσεις Ιγγλεζάκη), που δέχεται ότι το πρόγραμμα πρέπει να χαρακτηρίζεται από μια ιδιαίτερη ατομικότητα ή να εμφανίζει δημιουργικό ύψος που το διαφοροποιεί από άλλα παρεμφερή προγράμματα ή εν πάση περιπτώσει, να αναμένεται με μεγάλη πιθανότητα ότι τρίτος δε θα ήταν σε θέση να δημιουργήσει παράλληλα το ίδιο.

⁸⁰ Ιγγλεζάκης, Ζητήματα ουσιαστικού και δικονομικού δικαίου σε σχέση με την προστασία του λογισμικού η/υ. Παρατηρήσεις στην ΜονΠρΚατερ 881/2006, ΕπισκΕΔ 2006, σελ. 598 επ.

⁸¹ Βλέπε αιτιολογική έκθεση του αρχικού σχεδίου Οδηγίας («the work must not have been copied»), COM (88) 816 final - SYN 183, ΕΕΕΚ C 91/4 από 12.4.1989, Μαρίνος, Λογισμικό II, ό. π., σελ. 97. Αυτό σαν «αξίωμα» εκπηγάζει από την χαρακτηριστική φράση του Δικαστή Peterson στην θεμελιώδη υπόθεση της αγγλικής νομολογίας: London Press Ltd κατά University Tutorial Press Ltd, (1916) 2 Ch. 601, ο οποίος δήλωσε χαρακτηριστικά: «what is worth copying is prima facie worth protecting».

Επισημαίνεται, πάντως, ότι παρά το χαμηλό όριο για την παροχή προστασίας, ο νόμος δεν εισάγει ένα γενικό τεκμήριο σχετικά με τη δυνατότητα προστασίας κάθε προγράμματος Η/Υ.⁸²

Η υιοθέτηση ενός τόσο χαμηλού κριτηρίου έχει παρατηρηθεί ότι είναι μάλλον συνεπής ως προς τη μορφή ακριβώς των προγραμμάτων Η/Υ ως έργων προστατευόμενων από την πνευματική ιδιοκτησία.⁸³ Η ιδιαιτερότητα των προγραμμάτων, που επιτάσσει μια τέτοια διαφοροποίηση στον προσδιορισμό της πρωτοτυπίας, συνίσταται στο ότι τα προγράμματα Η/Υ εκπονούνται για την εκτέλεση κάποιων συγκεκριμένων σκοπών λειτουργιών. Έχουν, δηλαδή, μια χρηστική ιδιότητα, έναν λειτουργικό σκοπό (utilitarian function).⁸⁴

Χαρακτηριστική της ελληνικής νομολογίας πριν την έκδοση της ευρωπαϊκής οδηγίας, είναι η απόφαση 5235/1992 του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, που δεχόταν ότι: «...κατ' αρχήν η πρωτοτυπία δημιουργίας στα προγράμματα η/υ έγκειται στη συλλογή της ύλης, διαρρύθμιση και διαπραγμάτευση της και, εφόσον έστω και κατ' ολίγον υπερβαίνει τη στάθμη της πληροφορικής τεχνικής. Ενδείξεις για την πρωτοτυπία του προσβαλλόμενου προγράμματος αποτελούν η διαφοροποίηση που φέρει το πρόγραμμα σε σχέση με την ισχύουσα στάθμη της πληροφορικής τεχνικής, το περιθώριο απόκλισης που έχει ο προγραμματιστής, αν ο σκοπός του προγράμματος επιτυγχάνεται με τα συνηθισμένα για το μέσο πληροφορικό μέσα ή ασυνήθιστες μεθόδους, η ύπαρξη άλλων προγραμμάτων στην αγορά που επιτυγχάνουν το ίδιο αποτέλεσμα από άλλο δρόμο και με διαφορετική μέθοδο, η μοναδικότητα της επιτευχθείσης λύσης σε σχέση με το μέχρι σήμερα υφιστάμενο ύφος της πληροφορικής τεχνικής στο συγκεκριμένο κλάδο προγραμμάτων, η εμπορική επιτυχία του προγράμματος, οι ευμενείς κρίσεις ειδικών».

Μετά την τροποποίηση του νόμου 2121/1993 λόγω της Οδηγίας 91/250, το άρθρο 2 § 3, που αποτελεί τη μόνη διάταξη που περιέχει ορισμό της πρωτοτυπίας, ορίζει ότι: «Ένα πρόγραμμα Η/Υ θεωρείται πρωτότυπο εφόσον είναι πνευματικό δημιούργημα του δημιουργού του».⁸⁵ Έτσι, τα δικαστήρια μετά την παραπάνω τροποποίηση, απέκτησαν μια νέα ευχέρεια προστασίας

---

⁸² Ιγγλεζάκης, Δίκαιο Πληροφορικής, ό. π., σελ. 23. Σημειώνεται ότι και η γερμανική νομολογία προσαρμόστηκε στα νέα δεδομένα που προέκυψαν μετά τη ψήφιση της ευρωπαϊκής Οδηγίας και αναγνωρίζει πλέον προστασία σε κάθε πρόγραμμα Η/Υ που δεν είναι εντελώς τετριμμένο και, εν πάση περιπτώσει, παρουσιάζει ένα ελάχιστο όριο ατομικότητας.

⁸³ Κριθαράς, ό. π., σελ. 258.

⁸⁴ Βλέπε σχετικές απόψεις περί διαχωρισμού των έργων σε «υψηλής δημιουργικότητας» (high authorship) και «χαμηλής δημιουργικότητας» (low authorship) όπως λ.χ. τα προγράμματα Η/Υ κ.λπ. σε: Κουμάντο, ό.π. σελ. 109 και Νούσκαλη, Ποινική προστασία προγραμμάτων Η/Υ στο ν. 2121/93, 2003, σελ. 37.

⁸⁵ Υποστηρίζεται ότι κατά την εθνική νομοθεσία, η πρωτοτυπία βασίζεται στην ατομικότητα του δημιουργού, ενώ κατά την Οδηγία, ουσιώδες κριτήριο είναι η ατομικότητα του έργου. Βλ. Καλλινίκου, Πνευματική Ιδιοκτησία και Συγγενικά Δικαιώματα, 2008, σελ. 52, Κοτσίρης, Δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας, 2017, σελ. 68.

προγραμμάτων, που μπορεί κατά το προγενέστερο δίκαιο να μην μπορούσαν να θεωρηθούν πρωτότυπα, με βάση τα κριτήρια της πρωτοτυπίας για ένα λογοτεχνικό έργο. Από τη στιγμή που ο δημιουργός ενός προγράμματος αποδεικνύει (π.χ. επειδή κατέχει τον πηγαίο κώδικα) ότι εκείνος κατασκεύασε το πρόγραμμα, δίνεται η ευχέρεια στο Δικαστήριο να καταλήξει ότι ταυτόχρονα, τεκμαίρεται ότι πρόκειται και για πρωτότυπο πρόγραμμα. Σημαντική είναι η απόφαση 30766/1996 του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών,⁸⁶ η οποία εξέτασε το θέμα μίας κατά παραγγελία εκπόνησης πνευματικού έργου επτά ελληνικών μουσικών ρυθμών από έναν μουσικό - προγραμματιστή με τη χρήση ενός προγράμματος - μήτρας Η/Υ. Το δικαστήριο έκρινε ότι το εν λόγω έργο αποτελεί πνευματικό δημιούργημα που συνίσταται στην πρωτότυπη μουσική έκφραση μέσω προγράμματος Η/Υ επτά βασικών ελληνικών ρυθμών (ζεϊμπέκικο, τσιφτετέλι, συρτό κ.ά.). Το δικαστήριο ρητώς έκρινε ότι η πρωτοτυπία του έργου - προγράμματος Η/Υ, όσον αφορά την έκφραση μέσω παραδοσιακών ελληνικών μουσικών ρυθμών, δεν αναιρείται από το γεγονός ότι πρόκειται για γνωστούς ρυθμούς χωρίς πρωτότυπη δημιουργία «εν όψει του γεγονότος ότι το δημιούργημα και η πρωτοτυπία του έγκειται στην από μέρους του δημιουργού - προγραμματιστή μουσική επιλογή, έκφραση και απόδοση με συγκεκριμένο, προσωπικό τρόπο μιας ιδέας (όπως π.χ. ο ρυθμός του ζεϊμπέκικου, του καλαματιανού κ.λπ.), σε τρόπον ώστε ο χρήστης των αρμονιών, στα οποία ενσωματώνεται το παραπάνω πρόγραμμα Η/Υ, να συνοδεύεται από μια ιδεατή ορχήστρα πολλών μουσικών». Κατά συνέπεια, είναι δυνατόν να συναχθεί το συμπέρασμα ότι η πρωτοτυπία ενός έργου ενυπάρχει στην μορφή και το περιεχόμενό του και στο κατά πόσον αυτά τα στοιχεία του έργου αντανakλούν την προσωπική, ατομική διανοητική εργασία και δημιουργική συμβολή του δημιουργού.⁸⁷

Στο παραπάνω πλαίσιο, κρίθηκε πρωτότυπο πρόγραμμα με αντικείμενο ένα είδος ηλεκτρονικής ατζέντας με εορτολόγιο καθώς και πρόγραμμα για εγγραφές video και παραγωγή διαφημιστικών spot,⁸⁸ καθώς και πρόγραμμα που παρέχει τη δυνατότητα στο χρήστη να σχεδιάζει, συνθέτει και επεξεργάζεται αρχιτεκτονικά θέματα με τρισδιάστατη απεικόνισή τους σε συνθήκες φωτορεαλισμού ή να διαστασιολογεί, απεικονίζει, ελέγχει και σχεδιάζει δομήματα τριών διαστάσεων.⁸⁹ Αντιθέτως, δεν κρίθηκε πρωτότυπο το λογισμικό που δημιουργήθηκε με βάση προηγούμενο πρωτότυπο έργο (ψυχομετρικό τεστ επαγγελματικού προσανατολισμού).⁹⁰

---

⁸⁶ ΜονΠρωτΑθ 30766/1996, ΔΕΕ 1997, σελ. 94.

⁸⁷ Κριθαράς, ό. π., σελ. 260.

⁸⁸ ΜονΠρωτΑθ 9122/1996, ΕΕμπΔ 1996, σελ. 626.

⁸⁹ ΑΠ 1500/2006, ΤΝΠ ΔΣΑ.

⁹⁰ ΠολΠρωτΑθ 223/2005, ΔιΜΕΕ 2006, σελ. 234.

2. Υποκείμενο Δικαιώματος

Σύμφωνα με τον Ν. 2121/1993, ο δημιουργός του έργου, δηλαδή εν προκειμένω, του προγράμματος Η/Υ, είναι ο αρχικός δικαιούχος του περιουσιακού και ηθικού δικαιώματος επί του έργου (άρθρο 6 § 1). Ο δημιουργός μπορεί να είναι μόνο φυσικό και όχι νομικό πρόσωπο, σύμφωνα με θεμελιώδη αρχή του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας, ενώ εάν το πρόγραμμα έχει δημιουργηθεί από ομάδα φυσικών προσώπων εφαρμόζονται οι διατάξεις για τα έργα συνεργασίας ή για τα συλλογικά έργα. Νομικά πρόσωπα αποκτούν τις περιουσιακές εξουσίες κατά παράγωγο τρόπο, δηλ. με σύμβαση.⁹¹

Στον τομέα της δημιουργίας λογισμικού ο κανόνας είναι η παραγωγή τελικού προϊόντος από νομικά πρόσωπα, με τη συνεργασία περισσότερων φυσικών προσώπων.⁹² Οι γενικές διατάξεις του νόμου ορίζουν για την περίπτωση αυτή ότι «επί έργων που δημιουργήθηκαν από μισθωτούς σε εκτέλεση σύμβασης εργασίας, αρχικός δικαιούχος του περιουσιακού και του ηθικού δικαιώματος είναι ο δημιουργός. Αν δεν υπάρχει αντίθετη συμφωνία, στον εργοδότη μεταβιβάζονται αυτοδικαίως εκείνες μόνο οι εξουσίες από το περιουσιακό δικαίωμα, που είναι αναγκαίες για την εκπλήρωση του σκοπού της σύμβασης».⁹³ Από τον γενικό αυτό κανόνα εξαιρούνται τα προγράμματα Η/Υ για τα οποία ορίζεται ρητά ότι «το περιουσιακό δικαίωμα σε πρόγραμμα ηλεκτρονικού υπολογιστή, που δημιουργήθηκε από μισθωτό σε εκτέλεση σύμβασης εργασίας ή σύμφωνα με τις οδηγίες του εργοδότη του, μεταβιβάζεται αυτοδικαίως στον εργοδότη, εκτός αν υπάρχει αντίθετη συμφωνία».⁹⁴

Συνεπώς, όταν το λογισμικό δημιουργείται από ομάδα προγραμματιστών που εργάζονται για λογαριασμό νομικού προσώπου και τους συνδέει σχέση εξαρτημένης εργασίας με αυτό, αρχικός δικαιούχος του περιουσιακού και ηθικού δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας σε πρόγραμμα Η/Υ είναι ο μισθωτός που το δημιούργησε, όμως οι περιουσιακές εξουσίες μεταβιβάζονται αυτοδικαίως στο νομικό πρόσωπο. Το ηθικό δικαίωμα παραμένει πάντοτε στην έννομη σφαίρα του μισθωτού, περιορίζεται όμως στο βαθμό που είναι αναγκαίο, προκειμένου να εξυπηρετηθούν οι επιχειρηματικοί σκοποί του εργοδότη.⁹⁵

---

⁹¹ Μαρίνος, Πνευματική ιδιοκτησία, ό. π., σελ. 120. Καλλινίκου, ό. π., σελ. 66, Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 19, Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 199, βλέπε και σχετική απόφαση ΜονΠρωτΗρακ 553/1997.

⁹² ΠολΠρωτΘεσσ 18201/1998, ΕΕμπΔ 1999, σελ. 163.

⁹³ Άρθρο 8 Ν. 2121/1993.

⁹⁴ Άρθρο 40 Ν. 2121/1993, ΜονΠρωτΗρακ 553/1997, ΕΕμπΔ 2000, σελ. 805 επ.

⁹⁵ Μάνθος, Πνευματική Ιδιοκτησία, 2015, σελ. 87, Ιγγλεζάκης, ό. π. σελ. 20, Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 200.

Ειδικότερα, η αυτοδίκαιη μεταβίβαση λαμβάνει χώρα, εφόσον το πρόγραμμα Η/Υ δημιουργήθηκε από τον μισθωτό: (α) σε εκτέλεση της σύμβασης εργασίας, περίπτωση στην οποία η δημιουργία του προγράμματος Η/Υ αποτελεί περιεχόμενο της σύμβασης εργασίας μεταξύ εργοδότη και εργαζομένου ή (β) σύμφωνα με τις οδηγίες του εργοδότη. Εδώ εμπίπτουν οι περιπτώσεις, κατά τις οποίες η σύμβαση εργασίας δεν έχει μεν ως αντικείμενο τη δημιουργία προγραμμάτων, εντούτοις το πρόγραμμα δημιουργήθηκε στο πλαίσιο κάποιας άλλης σύμβασης εργασίας αλλά σύμφωνα με τις οδηγίες του εργοδότη. Τέτοιες οδηγίες είναι ενδεικτικώς εκείνες για τον τρόπο και τη φύση της παραγωγής ή της διαμόρφωσης του περιεχομένου ενός προγράμματος Η/Υ. Οι οδηγίες του άρθρου 40 Ν. 2121/1993 δεν πρέπει να συγχέονται με τις οδηγίες που δίνει ο εργοδότης κατά την άσκηση του διευθυντικού του δικαιώματος.⁹⁶

Πιο συγκεκριμένα, για να υπάρξει αυτοδίκαιη μεταβίβαση του περιουσιακού δικαιώματος στον εργοδότη, το έργο πρέπει να δημιουργείται σε εκτέλεση της σύμβασης εργασίας και όχι επ' ευκαιρία αυτής ή εκτός του κύκλου καθηκόντων του δημιουργού. Έτσι, ένα πρόγραμμα Η/Υ θα δημιουργείται σε εκτέλεση της σύμβασης εργασίας όταν δημιουργείται από προγραμματιστή ή μηχανικό ηλεκτρονικών υπολογιστών που έχει προσληφθεί από επιχείρηση με σκοπό τη δημιουργία προγραμμάτων Η/Υ για τις εσωτερικές ανάγκες λειτουργίας της επιχείρησης ή για την πώληση ή την παραχώρηση αδειών χρήσης σε τρίτους.⁹⁷ Από την άλλη, ένα έργο θεωρείται ότι δημιουργείται επ' ευκαιρία της εργασιακής σχέσης όταν δημιουργείται με πρωτοβουλία του μισθωτού, χωρίς αυτό να εμπίπτει στον κύκλο των καθηκόντων του, όπως αυτά ορίζονται από την ατομική ή συλλογική σύμβαση εργασίας, τη θέση του στην επιχείρηση και τα συναλλακτικά ήθη.⁹⁸ Αυτό μπορεί να συμβαίνει όταν το πρόγραμμα δημιουργείται από μισθωτό στο χώρο και κατά τον χρόνο της εργασίας με χρήση των υποδομών και μέσων που παρέχονται από τον εργοδότη, χωρίς ωστόσο να συνδέεται με τα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις του μισθωτού στην επιχείρηση. Εάν το έργο που δημιουργείται επ' ευκαιρία της εργασιακής σχέσης εμπίπτει στον κύκλο των επιχειρηματικών ενδιαφερόντων του εργοδότη, θεωρείται ότι υπάρχει υποχρέωση πρώτης προσφοράς στον εργοδότη.⁹⁹

Στην συχνή στην ελληνική πρακτική περίπτωση δημιουργίας λογισμικού για λογαριασμό νομικού προσώπου από προγραμματιστές που είναι ελεύθεροι επαγγελματίες και συνδέονται με αυτό με σύμβαση έργου, το τελικό προϊόν δε διέπεται από την παραπάνω ρύθμιση, αλλά, αν δεν

---

⁹⁶ Μάνθος, ό. π., σελ. 88.

⁹⁷ Συνοδινού, σε Κοτσίρη/Σταματούδη, Κατ' άρθρο ερμηνεία του Ν. 2121/1993, 2009, σελ. 735.

⁹⁸ Μητροπούλου, Ο μισθωτός δημιουργός, ΔΕΕ 2002, σελ. 813.

⁹⁹ Συνοδινού, ό. π., σελ. 735, Μητροπούλου, ό. π., σελ. 813.

έχει συμφωνηθεί κάτι διαφορετικό, ανήκει πλήρως (ηθικό και περιουσιακό δικαίωμα) στον ανεξάρτητο επαγγελματία που το δημιούργησε.¹⁰⁰ Ένα ειδικότερο και πιο σύνθετο ζήτημα αποτελεί η περίπτωση της απόδοσης δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας σε νέες εκδόσεις προγραμμάτων Η/Υ ή γενικότερα σε προγράμματα που αποτελούν εξέλιξη προϋπαρχόντων προγραμμάτων Η/Υ. Ανάλογα με τα δεδομένα της κάθε περίπτωσης και ειδικότερα ανάλογα με το είδος της μεταβολής, μπορεί να γίνει λόγος είτε για εξέλιξη της βασικής μορφής του προγράμματος χωρίς εμπλουτισμό με πρωτότυπα στοιχεία είτε για δημιουργία παράγωγου έργου, δηλαδή νέας πρωτότυπης μορφής που βασίζεται στη βασική μορφή την οποία και εξελίσσει ή ακόμη και για νέα μορφή που ενδεχομένως ενσωματώνει αυτούσια την βασική μορφή. Στην τελευταία περίπτωση παρά το γεγονός ότι από αμιγώς δικαιική άποψη έχουμε δημιουργία παράγωγου έργου, μπορεί στην πράξη να γίνει λόγος και για ενιαίο πρόγραμμα, δηλαδή για ένα και το αυτό έργο, που ουσιαστικά αποτελείται από το προϋφιστάμενο αρχικό και τα παράγωγα αυτού. Εάν η εξέλιξη της μορφής του προγράμματος καταλήγει στη δημιουργία ενός νέου έργου, παράγωγου του αρχικού και η δημιουργία του παράγωγου έργου έχει γίνει από μισθωτό δημιουργό, τα δικαιώματα επί του παράγωγου προγράμματος απολαμβάνει αυτοδίκαια ο εργοδότης. Για την εκμετάλλευσή του ωστόσο, είναι αναγκαία και η άδεια του μισθωτού, ο οποίος είχε δημιουργήσει το προϋφιστάμενο πρόγραμμα εκτός εργασιακής σχέσης. Φυσικά ισχύει και το αντίστροφο. Εάν η νέα έκδοση ή αναβάθμιση προγράμματος Η/Υ έχει δημιουργηθεί από πρώην μισθωτό μετά την λήξη της σύμβασης εργασίας, για την εκμετάλλευσή αυτής είναι αναγκαία και η άδεια του εργοδότη.¹⁰¹

Τόσο η Οδηγία 2009/24 όσο και ο Ν. 2121/1993 δεν επιβάλλουν διατυπώσεις για την κτήση του δικαιώματος στο πρόγραμμα. Με τη δημιουργία του και την υλική του ενσωμάτωση με οποιονδήποτε τρόπο δημιουργείται πρωτότυπα το δικαίωμα υπέρ του δημιουργού. Με βάση το τεκμήριο του άρθρου 10 § 2 Ν. 2121/1993, τεκμαίρεται ως δημιουργός σε προγράμματα Η/Υ το φυσικό ή νομικό πρόσωπο, του οποίου το όνομα ή η επωνυμία εμφανίζεται πάνω στον υλικό φορέα του έργου κατά τον τρόπο που συνήθως χρησιμοποιείται για την ένδειξη του δικαιούχου.¹⁰² Ο δικαιούχος των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας επί λογισμικού πρέπει με άλλα λόγια, να

---

¹⁰⁰ Παπακωσταντίνου, ό. π., Μαρίνος, Ο εξαρτημένος δημιουργός, ό. π., σελ. 263, Συνοδινού, ό. π., σελ. 737, βλ. και ΜονΠρωτΑθ 30766/1996, ΔΕΕ 1997, σελ. 94, κατά την οποία η δημιουργία συλλεκτικού έργου ρυθμών και προγράμματος Η/Υ από μουσικό προγραμματιστή πρώην μισθωτό της εργοδότης εταιρίας μουσικών οργάνων, η οποία μετά τη λήξη της σύμβασης εργασίας ανέθεσε τη δημιουργία ηλεκτρονικού αρχείου νέων ελληνικών ρυθμών για την ενσωμάτωσή τους σε αρμονία, αποτελεί δημιουργία στο πλαίσιο σύμβασης έργου και συνεπώς δεν συνεπάγεται την αυτοδίκαιη μεταβίβαση του περιουσιακού δικαιώματος στον εργοδότη.

¹⁰¹ Συνοδινού, ό. π., σελ. 740.

¹⁰² Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 20.

θέσει την επωνυμία του στον υλικό φορέα όπου ενσωματώνεται το τελικό προϊόν (CD, DVD, Διαδικτυακός Τόπος κλπ.). Διευκρινίζεται ότι στην περίπτωση αυτή, και προκειμένου για τη διευκόλυνση της διαπίστωσης του δικαιούχου είτε πρωτογενώς είτε μετά από μεταβίβαση, εννοείται το περιουσιακό δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας.¹⁰³ Έτσι, σε περιπτώσεις όπου το περιουσιακό δικαίωμα επί λογισμικού έχει αποκτηθεί κατά τα ανωτέρω από τον εργοδότη, το όνομα που πρέπει να εμφανίζεται στον υλικό φορέα όπου ενσωματώνεται το λογισμικό είναι αυτό του εργοδότη.¹⁰⁴ Αντίστοιχο τεκμήριο γίνεται δεκτό, σύμφωνα με τη νομολογία, υπέρ του προσώπου που έχει στην κατοχή του τον πηγαίο κώδικα ενός προγράμματος, αφού έχει κριθεί ότι η κατοχή του αποτελεί τεκμήριο μη αποξένωσης (ή αντίστοιχα κτήσης) των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.¹⁰⁵

3. Αντικείμενο Δικαιώματος

Με την επιφύλαξη των διατάξεων του Ν. 2121/1993 για τα προγράμματα Η/Υ (άρθρα 40 επ.) ως έργα λόγου προστατευόμενα κατά τις διατάξεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας θεωρούνται τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών και το προπαρασκευαστικό υλικό του σχεδιασμού τους (άρθρο 2 § 3 εδ. α' Ν. 2121/1993). Έτσι, η προστασία καλύπτει όχι μόνο το πρόγραμμα που έχει περατωθεί αλλά και τα προηγούμενα στάδια που μπορούν να καταλήξουν στη μεταγενέστερη πραγματοποίησή του, όπως είναι η ανάλυση του προβλήματος, η επίλυση και η κωδικοποίησή του.¹⁰⁶ Προστατεύεται π.χ. το προτεινόμενο σύστημα λογισμικού ηλεκτρονικού εμπορίου, η αρχιτεκτονική του σχεδίαση, τα τμήματα από τα οποία αποτελείται και ο τρόπος υλοποίησής του.¹⁰⁷

Η προστασία παρέχεται, ειδικότερα, σε κάθε μορφή έκφρασης ενός προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή (άρθρο 2 § 3 εδ. β' Ν. 2121/1993). Ως μορφή έκφρασης νοείται ειδικότερα ο κώδικας μηχανής και ο πηγαίος κώδικας,¹⁰⁸ μέσω των οποίων εκφράζεται σε διάφορες γλώσσες προγραμματισμού η δομή, η ανάπτυξη, η εξειδίκευση και ο τελικός συνδυασμός των αλγορίθμων για την επίλυση συγκεκριμένου προβλήματος.¹⁰⁹ Η προστασία

---

¹⁰³ ΠολΠρωτΑθ 5417/2000, ΕπισκεΔ 2001, σελ. 221 επ.

¹⁰⁴ Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 200.

¹⁰⁵ ΜονΠρωτΑθ 952/1994, ΕΕμπΔ 1995, σελ. 135 επ.

¹⁰⁶ ΠολΠρωτΑθ 2182/2006 ΔΕΕ 2006, σελ. 1020, ΔΕΕ C-393/09, § 37.

¹⁰⁷ ΜονΠρωτΡόδ 51/2001, ΔωδΝομ 2002, σελ. 85.

¹⁰⁸ Ιγγλεζάκης, ό. π. σελ. 20, Μάνθος, ό.π., σελ. 137, Μαρίνος, Πνευματική Ιδιοκτησία, ό. π., σελ. 99, βλ. και σχετικές αποφάσεις ΠολΠρωτΑθ 4397/2012 ΤΝΠ ΔΙΑ, ΠολΠρωτΑθ 895/2012 ΧρΙΔ 2012, σελ. 621, ΔΕΕ C-393/09, § 35.

¹⁰⁹ Κοριατοπούλου-Αγγέλη/Τσίγκου, Πνευματική Ιδιοκτησία, 2008, σελ. 15.

εκτείνεται επίσης και σε ενσωματωμένα στο υλικό (hardware) προγράμματα. Αυτό σημαίνει ότι προστατεύονται και προγράμματα που είναι ενσωματωμένα στο υλικό, όπως π.χ. σε μνήμη ROM κλπ.¹¹⁰ Δεν είναι τέτοια (μορφή έκφρασης) η γραφική διασύνδεση χρήστη (graphical user interface), η οποία - ως διασύνδεση διάδρασης - επιτρέπει την επικοινωνία μεταξύ του προγράμματος Η/Υ και του χρήστη¹¹¹ ούτε οι λειτουργικές δυνατότητες ενός προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή ούτε η γλώσσα προγραμματισμού και ο μορφότυπος αρχείων δεδομένων που χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο ενός προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή για την εκμετάλλευση ορισμένων λειτουργιών του.¹¹² Ως έργα δεκτικά προστασίας θεωρούνται και τα προγράμματα που χρησιμοποιούνται για τη λειτουργία του διαδικτύου ή την ενεργοποίηση των συνδέσεων του: email software, browser, search engines και τα ειδικά προγράμματα για την ενεργοποίηση των διασυνδέσεων (links).¹¹³

Υποστηρίζεται ότι ειδικά για τον πηγαίο κώδικα (source code) ενός προγράμματος υπολογιστή, αυτός προστατεύεται μόνο ως σύνολο (100% αυτού). Παραλλαγές στον πηγαίο κώδικα ή και χρησιμοποίηση άλλης γλώσσας προγραμματισμού για την επίτευξη όμοιων τεχνικών λύσεων με μικρές παραλλαγές δεν παραβιάζουν τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας του δημιουργού λογισμικού.¹¹⁴ Όσον αφορά στη δικαστική μέθοδο εύρεσης ομοιοτήτων μεταξύ πηγαίων κωδίκων δύο προγραμμάτων υπολογιστή, παρατηρείται ότι ολοένα και πιο δημοφιλής είναι η μέθοδος που πρώτα εφαρμόστηκε στις ΗΠΑ, η σύγκριση «abstraction - filtration»: η ομοιότητα μεταξύ δύο πηγαίων κωδίκων αποδεικνύεται πρώτα αποδομώντας τη δομή και τη λειτουργία των κωδίκων, στη συνέχεια αφαιρώντας τα μη ουσιώδη μέρη τους και τέλος, συγκρίνοντας το τελικό αποτέλεσμα. Η σύγκριση δεν θα στηρίζεται στη σύγκριση των ιδεών πίσω από αυτούς, αλλά θα είναι τεχνική, ανάλυση δηλαδή της δομής των κωδίκων, των ονομασιών των variables αυτών κλπ.¹¹⁵

Όπως αναφέρθηκε, η προστασία εκτείνεται και στο προπαρασκευαστικό υλικό του σχεδιασμού των προγραμμάτων Η/Υ. Εξ αντιδιαστολής συνάγεται, ότι η εν λόγω προστασία δεν καλύπτει το συνοδευτικό υλικό του προγράμματος, δηλαδή τα εγχειρίδια και τις οδηγίες χρήσεως.

---

¹¹⁰ Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 20.

¹¹¹ ΔΕΕ (ΔΕΚ) C-393/09, §§ 40 - 42.

¹¹² ΔΕΕ (ΔΕΚ) C-406/10, § 39.

¹¹³ Μαρίνος, Πνευματική Ιδιοκτησία, ό. π., σελ. 99, Κοριατοπούλου-Αγγέλη/Τσίγκου, ό. π., σελ. 295, Μάνθος, ό. π., σελ. 137.

¹¹⁴ Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 197.

¹¹⁵ Παπακωνσταντίνου, ό. π., ο οποίος σημειώνει ότι η μέθοδος αυτή πρώτα εφαρμόστηκε, όπως προαναφέρθηκε, στην υπόθεση Computer Associates International, Inc. v. Altai, Inc (United States Court of Appeals, Second Circuit, 22.06.1992) και έκτοτε τυγχάνει συχνά εφαρμογής και σε ευρωπαϊκό έδαφος.

Σχετικά θα εφαρμοστούν οι κοινές διατάξεις του δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας και συνεπώς, για να τύχει προστασίας με βάση τον Ν. 2121/1993 το εγχειρίδιο, θα πρέπει να αποτελεί πρωτότυπο πνευματικό δημιούργημα (άρθρο 2 Ν. 2121/1993). Στην περίπτωση όμως, που μέσα στο εγχειρίδιο περιέχονται τμήματα του κώδικα του προγράμματος, αυτά θα τύχουν προστασίας με βάση τις ρυθμίσεις για τα προγράμματα Η/Υ.¹¹⁶

Από την άλλη πλευρά, οι ιδέες και οι αρχές στις οποίες βασίζεται οποιοδήποτε στοιχείο προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων στις οποίες βασίζονται τα συστήματα διασύνδεσής του (interfaces), δεν προστατεύονται με βάση τις διατάξεις για την πνευματική ιδιοκτησία (άρθρο 2 § 3 εδ. γ' Ν. 2121/1993.) Δεν προστατεύεται π.χ. ο αφηρημένος αλγόριθμος που εμπεριέχει απλώς τη λογική ακολουθία του προγράμματος Η/Υ.¹¹⁷ Ο λόγος περιορισμού της προστασίας συνδέεται με βασικές αρχές του συστήματος προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας, όπου δεν προστατεύεται η ιδέα του δημιουργού (για παράδειγμα, το θέμα ενός βιβλίου ή ενός πίνακα ζωγραφικής), αλλά η ακριβής της έκφραση. Με τον τρόπο αυτόν δεν εμποδίζεται η ανθρώπινη δημιουργία, αφού και νεότεροι δημιουργοί μπορεί να καταπιαστούν με θέματα ήδη γνωστά, εισφέροντας νέα οπτική και συνεπώς, νέα δημιουργία.¹¹⁸

Όσον αφορά τα συστήματα διασύνδεσης (interfaces), θα πρέπει να σημειωθεί ότι αυτά είναι τμήματα του προγράμματος που καθιστούν δυνατή τη διασύνδεσή του με άλλα στοιχεία του ολοκληρωμένου προγράμματος, καθώς και με τους χρήστες. Ο νόμος δεν χορηγεί προστασία σε αυτά, διότι άλλως θα δημιουργούνταν μονοπώλια από τους κατασκευαστές λογισμικού, καθώς θα ήταν αδύνατη η δημιουργία συμβατού υλικού Η/Υ (hardware) και συμβατών προγραμμάτων, με συνέπεια να μην είναι δυνατός ο συνδυασμός διαφορετικών δομικών πληροφοριακών μονάδων και συστημάτων.¹¹⁹ Περαιτέρω, έχει κριθεί ότι δεν αποκτά δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας εκείνος που βοηθά στην επιλογή του κατάλληλου αλγόριθμου¹²⁰ ή στην κωδικοποίηση του προγράμματος Η/Υ (coding).¹²¹ Σχετική επίσης, είναι και η ρύθμιση του άρθρου 42 § 4 εδ. α' Ν. 2121/1993, η οποία επιτρέπει στο νόμιμο χρήστη αντιγράφου προγράμματος Η/Υ να εντοπίσει μέσω της μελέτης κλπ. της λειτουργίας του τελευταίου τις ιδέες και αρχές που αποτελούν τη βάση οποιουδήποτε στοιχείου του προγράμματος.

---

¹¹⁶ Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 20, Μαρίνος, Λογισμικό ΙΙ, ό. π., σελ. 96.

¹¹⁷ Κοτσίρης, Δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας, αρ. 119, Μάνθος, ό. π., σελ. 138.

¹¹⁸ Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 196, ο οποίος στη συνέχεια παρατηρεί ότι είναι ζήτημα αν το λογισμικό είναι πράγματι «έργο» κατ' αυτή την έννοια, ώστε να αντιμετωπίζεται θετικά η εν μέρει αντιγραφή του.

¹¹⁹ Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 21, Μαρίνος, Λογισμικό ΙΙ, ό. π., σελ. 99.

¹²⁰ ΠολΠρωτΘεσς 18201/1998, ΕΕμπΔ 1999, σελ. 161, ΜονΠρωτΠατ 2885/2008 ΕΕμπΔ 2008, σελ. 901.

¹²¹ ΜονΠρωτΠατρ 2885/2008 ΕΕμπΔ 2008, σελ. 901.

Η επιφάνεια εργασίας του προγράμματος δεν προστατεύεται ως τμήμα του, αφού δεν αποτελεί τέτοιο, αλλά είναι αντιθέτως μια γραφική απεικόνιση που δημιουργείται από το πρόγραμμα. Με βάση αυτή την ιδιότητά της, μπορεί να προστατευθεί αυτοτελώς είτε ως έργο λόγου είτε ως έργο εφαρμοσμένων τεχνών (άρθρο 2 § 1 Ν. 2121/1993).¹²² Παρομοίως, δεν προστατεύεται η κύρια αίσθηση («look and feel») του λογισμικού, η οποία συναρτάται με την εξωτερική ομοιότητα δύο προγραμμάτων Η/Υ, δηλ. η ομοιότητα της επιφάνειας εργασίας ή η ομοιότητα των λειτουργιών.¹²³ Επίσης, δεν προστατεύονται οι ιστοσελίδες ως προγράμματα Η/Υ, παρόλο που ο πηγαίος τους κώδικας αποτελεί πρόγραμμα, επειδή ο κώδικας των ιστοσελίδων αποτελεί κωδικοποίηση των στοιχείων (κειμένου, γραφικών κλπ.) που εμπεριέχει η ιστοσελίδα σε γλώσσα HTML, η οποία (κωδικοποίηση) θεωρείται ότι δεν διαθέτει πρωτοτυπία.¹²⁴

Αναφορικά με τα βιντεοπαιχνίδια ή παιχνίδια Η/Υ, πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ του προγράμματος με το οποίο εκτελούνται και της οπτικοακουστικής παρουσίας τους. Συγκεκριμένα, το πρόγραμμα προστατεύεται με τις ίδιες προϋποθέσεις, όπως οποιοδήποτε πρόγραμμα Η/Υ, ενώ η παρουσίασή τους προστατεύεται ως οπτικοακουστικό έργο (άρθρα 2 § 1, 9 Ν. 2121/1993) και μεμονωμένες εικόνες προστατεύονται ως έργα φωτογραφίας (άρθρο 2 § 1).¹²⁵

Τέλος, σημειώνεται ότι προστασία ως «έργο» απολαμβάνει κάθε πρόγραμμα ηλεκτρονικού υπολογιστή, από τη στιγμή δημιουργίας του προπαρασκευαστικού του υλικού μέχρι την ολοκλήρωση του τελικού προϊόντος, χωρίς να χρειάζεται ο δημιουργός του να αναλάβει κάποια ιδιαίτερη ενέργεια προς αυτή την κατεύθυνση. Η προστασία στο πλαίσιο του συστήματος της πνευματικής ιδιοκτησίας αποκτάται αμέσως με την έναρξη δημιουργίας οποιουδήποτε «έργου». Σε πρακτικό επίπεδο και ειδικά όσον αφορά στο τελικό προϊόν λογισμικού, αρκεί η εισαγωγή του γνωστού σήματος © σε εμφανή θέση σε αυτό, μαζί με την αναφορά έτους δημιουργίας και του ονόματος ή της επωνυμίας του δικαιούχου προκειμένου να δηλωθεί εγκύρως προς κάθε τρίτο το δικαίωμα του δημιουργού.¹²⁶

4. Νόμιμος χρήστης

Ο νόμος εισάγει νέο υποκείμενο σε σχέση με τα προγράμματα υπολογιστών και τις βάσεις δεδομένων, χωρίς όμως να περιέχει ρητό ορισμό του, τον «νόμιμο χρήστη». Η εισαγωγή της

---

¹²² Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 21.

¹²³ Ιγγλεζάκης, Η προστασία του λογισμικού των η/υ από την αθέμιτη οικειοποίηση, (Γνωμοδ.), ΕπισκΕΔ 2007, σελ. 1016 επ.

¹²⁴ Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 22.

¹²⁵ Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 22.

¹²⁶ Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 22.

έννοιας του νόμιμου χρήστη έχει επικριθεί στη θεωρία, κρίνεται όμως απαραίτητη δεδομένων των ιδιαιτεροτήτων των έργων αυτών.¹²⁷ Παρατηρείται ότι το λογισμικό έχει κυρίως χρηστικό και όχι αισθητικό ή άλλο χαρακτήρα, όπως τα υπόλοιπα «έργα» του νόμου και συνεπώς απευθύνεται σε συγκεκριμένο άτομο, που θα το «αγοράσει» και θα το χρησιμοποιήσει στον υπολογιστή του. Επομένως ήταν αναγκαία η εισαγωγή της έννοιας του αντισυμβαλλομένου του δημιουργού, του προσώπου δηλαδή εκείνου που θα συμβληθεί μαζί του και θα χρησιμοποιήσει το προϊόν του.¹²⁸

Η ιδιότητα του νόμιμου χρήστη αναδεικνύεται σε προϋπόθεση για την εφαρμογή των προβλεπόμενων εξαιρέσεων των εξουσιών του δικαιούχου και συνδέεται με τη δυνατότητα χρήσης του προγράμματος Η/Υ σύμφωνα με τον προορισμό του. Σημειώνεται ότι διαφοροποιείται από την έννοια γενικά του χρήστη του έργου ή την έννοια του κοινού.¹²⁹ Έμμεσα μπορεί να συναχθεί ότι νόμιμος χρήστης είναι «το πρόσωπο που το [πρόγραμμα ηλεκτρονικού υπολογιστή] απέκτησε νομίμως». ¹³⁰ Επειδή δεν διευκρινίζεται αν για την «απόκτηση» είναι αρκετή μια συνηθισμένη άδεια χρήσης ή απαιτείται μεταβίβαση, είναι δύσκολο να συναχθεί με ακρίβεια τι εννοεί ο νόμος ως «απόκτηση» στην περίπτωση προγράμματος υπολογιστή. Παρατηρείται όμως, ότι δεδομένων των σκοπών του νόμου και της φύσης του λογισμικού, πρέπει να θεωρηθεί ότι εννοείται νόμιμη χρήση με οποιονδήποτε τρόπο, επομένως και με απλή άδεια χρήσης (End-User License Agreement - EULA, που είναι και η συνηθέστερη περίπτωση). ¹³¹ Στη κατηγορία προσώπων που θεωρούνται νόμιμοι χρήστες λοιπόν, περιλαμβάνονται ο αγοραστής, ο κάτοχος άδειας, ο μισθωτής ή το πρόσωπο που έχει άδεια να χρησιμοποιεί το πρόγραμμα για λογαριασμό κάποιου από τα ανωτέρω πρόσωπα.¹³²

5. Δικαιώματα δημιουργού

Η προστασία του δημιουργού μέσω του συστήματος προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας επιτυγχάνεται με την απονομή σε αυτόν δύο δικαιωμάτων για κάθε έργο του: του περιουσιακού δικαιώματος και του ηθικού δικαιώματος. Η διάκριση αφορά στις δυο θεμελιώδεις επιθυμίες κάθε δημιουργού: να αναγνωρίζεται αυτός ως δημιουργός του έργου του (ηθικό

---

¹²⁷ Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 201, Κουμάντος, Βάσεις δεδομένων και Κοινοτικές Οδηγίες, ΝοΒ 50, 2002, σελ. 503.

¹²⁸ Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 201.

¹²⁹ Συνοδινού, Πνευματική Ιδιοκτησία και Νέες Τεχνολογίες, 2008, σελ. 80.

¹³⁰ Άρθρο 42, παρ. 1, Ν. 2121/1993.

¹³¹ Μαρίνος, Εξουσίες του δικαιούχου προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή σύμφωνα με τον νόμο για την πνευματική ιδιοκτησία, Συμβολή στην ερμηνεία των άρθρων 40-43 Ν. 2121/1993, ΕλλΔνη 1995, σελ. 536.

¹³² Βλέπε Έκθεση της Επιτροπής σχετικά με την εφαρμογή της Οδηγίας 91/250, 10.4.2000, COM(2000), 199 τελικό, σελ. 13.

δικαίωμα) και να μπορεί να το εκμεταλλεύεται οικονομικά (περιουσιακό δικαίωμα). Κάθε μια από αυτές τις κατηγορίες περιλαμβάνει ειδικότερα δικαιώματα ή εξουσίες του δημιουργού επί του έργου του και όλες μαζί απαρτίζουν το σύστημα προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας εν γένει, που, με κατάλληλη προσαρμογή, καλείται να καλύψει και τον δημιουργό λογισμικού.¹³³

Οι πράξεις από τις οποίες χρίζει προστασίας το πρόγραμμα ηλεκτρονικού υπολογιστή, είναι πράξεις που διενεργούνται χωρίς την άδεια του δικαιούχου (με την επιφύλαξη των διατάξεων των άρθρων 40 επ. Ν 2121/1993), όπως η αναπαραγωγή αντιγράφων από πρωτότυπα προγράμματα Η/Υ με σκοπό την εμπορική τους πώληση (κλεψίτυπα αντίγραφα), η αποθήκευση αντιγράφου του προγράμματος στο σκληρό δίσκο του Η/Υ, η πώληση Η/Υ φορτωμένου με παράνομα (πειρατικά) προγράμματα, η μετάφρασή του από μία γλώσσα προγραμματισμού σε μία άλλη, αλλά και η προσαρμογή ή διασκευή τμημάτων του, πράξεις οι οποίες άρχισαν να λαμβάνουν σοβαρές διαστάσεις από τα μέσα περίπου της δεκαετίας του '80.¹³⁴

α. Ηθικό δικαίωμα

Το ηθικό δικαίωμα στο σύστημα προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας δίνει στον δημιουργό, σε αντιστοιχία με το περιουσιακό, τις εξής εξουσίες: «α) της απόφασης για το χρόνο, τον τόπο και τον τρόπο κατά τους οποίους το έργο θα γίνει προσιτό στο κοινό (δημοσίευση), β) της αναγνώρισης της πατρότητάς του πάνω στο έργο και ειδικότερα την εξουσία να απαιτεί, στο μέτρο του δυνατού, τη μνεία του ονόματός του στα αντίτυπα του έργου του και σε κάθε δημόσια χρήση του έργου ή, αντίθετα, να κρατάει την ανωνυμία του ή να χρησιμοποιεί ψευδώνυμο, γ) της απαγόρευσης κάθε παραμόρφωσης, περικοπής ή άλλης τροποποίησης του έργου του, καθώς και κάθε προσβολής του δημιουργού οφειλόμενης στις συνθήκες παρουσίασης του έργου στο κοινό, δ) της προσπέλασης στο έργο του, έστω και αν το περιουσιακό δικαίωμα στο έργο ή η κυριότητα στον υλικό φορέα του έργου ανήκει σε άλλον, οπότε η προσπέλαση πρέπει να πραγματοποιείται κατά τρόπο που προκαλεί τη μικρότερη δυνατή ενόχληση στο δικαιούχο, ε) προκειμένου περί έργων λόγου ή επιστήμης, της υπαναχώρησης από συμβάσεις μεταβίβασης του περιουσιακού δικαιώματος ή εκμετάλλευσης του ή άδειας εκμετάλλευσης του εφόσον αυτό είναι αναγκαίο για την προστασία της προσωπικότητάς του εξαιτίας μεταβολής στις πεποιθήσεις του ή στις περιστάσεις και με καταβολή αποζημίωσης στον αντισυμβαλλόμενο για τη θετική του ζημία».¹³⁵

Όσον αφορά όμως το ηθικό δικαίωμα στο δικαίωμα του δημιουργού προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή, παρατηρείται ότι πρακτικά αυτό περιορίζεται κυρίως στο να

---

¹³³ Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 202.

¹³⁴ Παναγιωτίδου, ό. π., σελ. 19, Μάνθος, ό. π., σελ. 363.

¹³⁵ Άρθρο 4, παρ. 1, Ν 2121/1993.

αναγνωρίζεται ο ίδιος ως δημιουργός του έργου του. Συνεπώς, μπορεί να υποστηριχθεί ότι το ηθικό δικαίωμα έχει περιορισμένης σημασίας ρόλο στη βιομηχανία της πληροφορικής, λαμβάνοντας υπόψη τη θέση του λογισμικού στη σημερινή αγορά, όπου αντιμετωπίζεται περισσότερο ως «προϊόν» και λιγότερο ως «έργο».¹³⁶ Στην πράξη, εξάλλου, τα περισσότερα προγράμματα υπολογιστών κατασκευάζονται από εταιρίες, από περισσότερους δηλαδή προγραμματιστές, καθένας εκ των οποίων αναλαμβάνει τη δημιουργία τμήματος μόνο του τελικού προϊόντος. Υποστηρίζεται επομένως, ότι το θεωρητικό σχήμα, σύμφωνα με το οποίο είναι σημαντικό να διατηρείται ο δεσμός του δημιουργού με το έργο του, δεν έχει μεγάλη σημασία στη βιομηχανία της πληροφορικής¹³⁷. Διαφορετική είναι η περίπτωση του λογισμικού ανοιχτού κώδικα (open source) ή όταν η πρώτη έκδοση ενός προγράμματος υπολογιστή αναπτύχθηκε αρχικά από ένα άτομο, πριν το πρόγραμμα αποκτήσει εμπορική αξία, όπου οι διατάξεις περί ηθικού δικαιώματος του δημιουργού μπορούν να βρουν εφαρμογή.¹³⁸

Επομένως, σε σχέση με την εξουσία του δημιουργού λογισμικού να αναγνωρίζεται με αναφορά του ονόματός του η πατρότητά του στο έργο, στη συνήθη περίπτωση δημιουργίας λογισμικού εντός εταιριών από ομάδες προγραμματιστών, οι υποχρεώσεις της εταιρείας - δικαιούχου ήδη των περιουσιακών δικαιωμάτων επί του προγράμματος εξαντλούνται στην παράθεση των ονομάτων των προγραμματιστών στο μενού about κάθε προγράμματος, ή και (σε περίπτωση, για παράδειγμα, παιχνιδιών) στην αναφορά των συντελεστών στους τίτλους του τέλους. Σε αυτήν την περίπτωση σχετικά με τη συναίνεση του δημιουργού, βρίσκει εφαρμογή τόσο το άρθρο 16 του Ν 2121/1993, το οποίο αναφέρει ότι: «η συναίνεση του δημιουργού για πράξεις ή παραλείψεις, που αλλιώς θα αποτελούσαν προσβολή του ηθικού δικαιώματος, αποτελεί τρόπο άσκησης του δικαιώματος αυτού και δεσμεύει το δημιουργό», όσο και το άρθρο 14 του ίδιου νόμου, αφού τα νομικά πρόσωπα μπορούν να έχουν ήδη συμφωνήσει σχετικά, εγγράφως, με τους δημιουργούς. Ο νόμος ρητά ορίζει ότι η απαίτηση του δημιουργού να αναφέρεται το όνομά του στα αντίτυπα του έργου του περιορίζεται στο «μέτρο του δυνατού». Στην περίπτωση του προγράμματος Η/Υ, κάτι τέτοιο θα ήταν αδύνατο επί της συσκευασίας του τελικού προϊόντος λόγω μεγέθους. Η δυνατότητα αναφοράς του συνόλου των δημιουργών θα είναι πάντοτε δυνατή όμως, στο μενού about του ίδιου του προγράμματος.¹³⁹ Σημειώνεται ότι το ηθικό δικαίωμα του

---

¹³⁶ Μαρίνος, Λογισμικό ΙΙ, ό. π., σελ. 51 επ., ο οποίος υποστηρίζει ότι τα ηθικά δικαιώματα δεν έχουν λόγο ύπαρξης στα προγράμματα Η/Υ και ακόμα κι αν γίνουν δεκτά δεν θα πρέπει να οδηγήσουν στη ματαίωση της πλήρους εκμετάλλευσης του προγράμματος από τον εργοδότη.

¹³⁷ Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 219

¹³⁸ Μαρίνος, Πνευματική Ιδιοκτησία, ό. π., σελ. 186., Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 220.

¹³⁹ Βλέπε σχετικά και αποφάσεις ΠολΠρωτΘεσσ 18201/1998, ΕΕμπΔ 1999, σελ. 165.

αρχικού δημιουργού δεν χάνεται σε νεότερες εκδόσεις του ίδιου προγράμματος Η/Υ (οι συνήθεις στη βιομηχανία εκδόσεις 1.1, 1.2 κλπ.), αλλά πρέπει να αναφέρεται ρητά σε κάθε μια από αυτές, αφού αποτελούν εξέλιξη του ίδιου προγράμματος. Μόνη περίπτωση να μην αναφερθεί ο αρχικός δημιουργός είναι η δημιουργία εντελώς νέου προγράμματος, πιθανώς με παρόμοιες λειτουργίες με το αρχικό, αλλά πάντως νέου «έργου» που θα διατεθεί, πιθανότατα και με νέο όνομα στην αγορά.

Σχετικά με την εξουσία δημοσίευσης, λαμβάνοντας υπόψη τους περιορισμένους τρόπους δημοσίευσης - χρήσης ενός προγράμματος υπολογιστή, έχει ανακύψει το ερώτημα αν ο προγραμματιστής έχει δικαίωμα να θέτει όρους διάθεσης του έργου του στο κοινό (για παράδειγμα, να μην χρησιμοποιείται για γενετικές έρευνες). Στην περίπτωση αυτή κριτήριο νομιμότητας θα είναι η καταχρηστικότητα των όρων αυτών, αν και παρατηρείται ότι ο νόμος δε φαίνεται να αποκλείει τη δυνατότητα αυτή του προγραμματιστή.¹⁴⁰

Η εξουσία του δημιουργού να απαγορεύει κάθε «παραμόρφωση, περικοπή ή άλλη τροποποίηση» του έργου του στον χώρο του λογισμικού αναφέρεται στην εξουσία του να απαγορεύσει σε τρίτους επεμβάσεις στον πηγαίο κώδικα του προγράμματός του. Στην περίπτωση κατά την οποία ανακύψει σύγκρουση μεταξύ της παροχής άδειας από τον δικαιούχο των περιουσιακών δικαιωμάτων λογισμικού προς το νόμιμο χρήστη προκειμένου ο τελευταίος να επέμβει σε αυτό για τη διόρθωση τυχόν σφαλμάτων (bugs)¹⁴¹ με την απαγόρευση από τον δικαιούχο του ηθικού δικαιώματος οποιασδήποτε «τροποποίησης» αυτού, αυτή υποστηρίζεται ότι πρέπει να λυθεί υπέρ του νόμιμου χρήστη, δεδομένης και της ειδικής φύσης της διάταξης έναντι του γενικού χαρακτήρα των εξουσιών του ηθικού δικαιώματος.¹⁴²

Αναφορικά με την «προσπέλαση» του δημιουργού στο έργο του, αυτή αφορά σε μοναδικής ενσωμάτωσης έργα (πχ. πίνακες ζωγραφικής) και άρα δεν μπορεί να εφαρμοστεί στο λογισμικό. Τέλος, ο νόμος δίνει το δικαίωμα στον δημιουργό να υπαναχωρήσει από συμβάσεις μεταβίβασης του περιουσιακού δικαιώματος ή εκμετάλλευσης του έργου «εφόσον αυτό είναι αναγκαίο για την προστασία της προσωπικότητάς του εξαιτίας μεταβολής στις πεποιθήσεις του ή στις περιστάσεις». Επομένως, ο δημιουργός λογισμικού είναι δυνατόν να απαλλαγεί, υπό όρους, από επαχθείς γι' αυτόν συμβάσεις εκμετάλλευσης του λογισμικού του από τρίτους, επικαλούμενος αλλαγή των πεποιθήσεών του, χωρίς όμως κάτι τέτοιο να μπορεί να βρει εφαρμογή στις περιπτώσεις όπου η

---

¹⁴⁰ Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 222.

¹⁴¹ Άρθρο 42, παρ. 1 Ν. 2121/1993.

¹⁴² Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 222, ο οποίος παρατηρεί πάντως ότι μία τέτοια περίπτωση είναι μάλλον θεωρητικής αξίας και έχει αμφίβολη πρακτική σημασία.

απόκτηση του περιουσιακού δικαιώματος επί λογισμικού γίνεται αυτοδικαίως (όπως σε συμβάσεις εργασίας). Από την άλλη μεριά, μπορεί να εφαρμοστεί τόσο σε συμβάσεις έργου για την ανάπτυξη λογισμικού, σε περιπτώσεις μεταβίβασης του περιουσιακού δικαιώματος από τον αρχικό δημιουργό σε τρίτο, όσο και σε περιπτώσεις λογισμικού ανοιχτού κώδικα (open source).¹⁴³

β. Περιουσιακό δικαίωμα

Το περιουσιακό δικαίωμα στο σύστημα της προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας δίνει στους δικαιούχους του τις εξουσίες εκείνες που είναι απαραίτητες για την οικονομική εκμετάλλευση του έργου τους. Ο δικαιούχος του προγράμματος έχει την αποκλειστική εξουσία να επιτρέπει ή να απαγορεύει την αναπαραγωγή του προγράμματος και μάλιστα την άμεση ή έμμεση, προσωρινή ή μόνιμη αναπαραγωγή με οποιοδήποτε μέσο ή μορφή, εν όλω ή εν μέρει (άρθρο 3 § 1 περ. α', όπως τροποποιήθηκε από το άρθρο 81 παρ. 1 του Ν. 3057/2002).¹⁴⁴ Ο ορισμός της έννοιας της αναπαραγωγής είναι ευρύς και περιλαμβάνει όχι μόνο τη σταθερή αναπαραγωγή με την έννοια της αποτύπωσης σε έναν υλικό φορέα (δισκέτα, δίσκο CD-ROM), αλλά και τη λεγόμενη φευγαλέα αναπαραγωγή, όπως είναι η αναπαραγωγή σε μνήμη RAM ή στην κρυφή μνήμη (μνήμη cache). Η αναπαραγωγή συμπεριλαμβάνει κάθε αποθήκευση του προγράμματος σε ένα σταθερό φυσικό φορέα (σκληρό δίσκο, δισκέτα, CD-ROM, streamer κλπ.), την εμφάνιση του προγράμματος στην οθόνη, όπως και την ενσωμάτωση σε μνήμη ROM. Σχετικά θα πρέπει να αναφερθεί ότι σύμφωνα με την Οδηγία 2009/24, στο βαθμό που η φόρτωση (loading), η εμφάνιση στην οθόνη (displaying), η εκτέλεση (running), η μεταβίβαση (transmission) ή η αποθήκευση (storage) απαιτούν μια τέτοια αναπαραγωγή (δηλ. προσωρινή ή μόνιμη), οι πράξεις αυτές χρειάζονται την άδεια του δικαιούχου (άρθρο 4 περ. α').¹⁴⁵

Υποστηρίζεται στη θεωρία ότι η εκτέλεση του προγράμματος (ροή) δεν πρέπει να θεωρείται ως αναπαραγωγή, παρ' ότι από τεχνική άποψη είναι δυνατό η εκτέλεση προγράμματος να συνιστά τέτοια πράξη και αυτό επειδή με την εκτέλεση του προγράμματος επιτελείται η κατά προορισμό χρήση του, όπως συμβαίνει και με την ανάγνωση ενός βιβλίου και, συνεπώς θα πρέπει και η εν λόγω πράξη να θεωρείται ουδέτερη από την άποψη του δικαίου της πνευματικής

---

¹⁴³ Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 223.

¹⁴⁴ Έχει παρατηρηθεί ότι η γενική αυτή απαγόρευση αναπαραγωγής, αυτονόητη σε «έργα» όπως βιβλία, πίνακες ζωγραφικής κλπ., είναι τεχνικά ασύμβατη με την περίπτωση του λογισμικού, επειδή συχνά χρειάζεται προσωρινή ή ενδιάμεση αναπαραγωγή προγράμματος υπολογιστή, προκειμένου αυτό να λειτουργήσει, Παπακωνσταντίνου, ό. π.

¹⁴⁵ Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 24, Μαρίνος, Λογισμικό II, ό. π., σελ. 104, Μαρίνος, Πνευματική Ιδιοκτησία, ό. π., σελ. 181.

ιδιοκτησίας.¹⁴⁶ Κατά άλλη άποψη, η εκτέλεση του προγράμματος συνιστά αναπαραγωγή, αφού αυτό ορίζεται σαφώς στην Οδηγία. Επομένως, επειδή η αναπαραγωγή αυτή συνδέεται με τη χρήση του προγράμματος, πρέπει να επιτρέπεται από την άδεια χρήσης του.¹⁴⁷

Αντίθετα, γίνεται ομόφωνα δεκτό ότι η φόρτωση ενός προγράμματος μπορεί να θεωρηθεί ως αναπαραγωγή, διότι προϋποθέτει την προσωρινή αναπαραγωγή και πιο συγκεκριμένα, την αντιγραφή του προγράμματος στη μνήμη εργασίας (μνήμη RAM) πράγμα που σημαίνει ότι είναι νόμιμες οι άδειες εκμετάλλευσης με τις οποίες επιτρέπεται η ροή ενός προγράμματος σε έναν συγκεκριμένο Η/Υ, σε μια θέση εργασίας (site licences).¹⁴⁸ Η φόρτωση του προγράμματος στη μνήμη μπορεί να γίνεται από έναν φορέα δεδομένων ή επιγραμμικά (online) με ανάκτηση από το Διαδίκτυο (downloading). Και οι δύο αυτές περιπτώσεις θεωρούνται ως αναπαραγωγή.¹⁴⁹ Στην πράξη, το δικαίωμα του δημιουργού προσβάλλεται όταν λαμβάνει χώρα παράνομη αντιγραφή προγράμματος Η/Υ, δηλαδή αναπαραγωγή και αποθήκευση σε φορέα δεδομένων (CD-ROM, δισκέτα, DVD), όπως και σε κάθε περίπτωση παράνομης χρήσης του προγράμματος, η οποία διενεργείται χωρίς την άδεια του δικαιούχου. Για να είναι νόμιμη η χρήση ενός προγράμματος, πρέπει ο δικαιούχος να έχει παραχωρήσει στον χρήστη άδεια χρήσης για το εν λόγω πρόγραμμα, με βάση την οποία ο τελευταίος αποκτά ένα περιορισμένο δικαίωμα χρήσης του προγράμματος, όπως αυτό προβλέπεται στη σχετική άδεια.¹⁵⁰

Ο δικαιούχος του προγράμματος έχει επίσης την εξουσία να επιτρέπει ή να απαγορεύει τη μετάφραση, την προσαρμογή ή άλλες μετατροπές, τη διανομή στο κοινό με οποιαδήποτε μορφή μέσω πώλησης ή με άλλους τρόπους και την εκμίσθωση ή το δημόσιο δανεισμό (άρθρο 3 § 1 περ. β' έως και ε'). Ειδικότερα, αποκλείεται κάθε επέμβαση στο πρόγραμμα χωρίς την άδεια του δικαιούχου,¹⁵¹ όπως ιδίως στην περίπτωση που αφορά τη βελτίωσή του με την έκδοση νέας έκδοσης (upgrading) ή την προσαρμογή του στα τοπικά γλωσσικά δεδομένα (localization).¹⁵² Η

---

¹⁴⁶ Μαρίνος, Λογισμικό II, ό. π., σελ. 105.

¹⁴⁷ Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 25.

¹⁴⁸ Μαρίνος, Λογισμικό II, ό. π., σελ. 105

¹⁴⁹ Ιγγλεζάκης, ό. π.

¹⁵⁰ Καλλινίκου, ό. π., σελ. 67-68, Παπακωνσταντίνου, ό. π.

¹⁵¹ Είναι σημαντική η διάκριση ότι απαγορεύεται η «ελαφρά» μετατροπή ενός προγράμματος υπολογιστή και όχι η δημιουργία ενός νέου, με στοιχεία (ιδέες, λύσεις, ακόμα και σε περιορισμένη έκταση τμήματα) που προέρχονται από ένα ήδη υφιστάμενο, Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 206.

¹⁵² Έχει παρατηρηθεί ότι η διάταξη αυτή απονέμει στον δικαιούχο, στην ουσία, την εξουσία ελέγχου κυκλοφορίας του λογισμικού του σε οποιοδήποτε μέρος του κόσμου, Παπακωνσταντίνου, ό. π.

εν λόγω εξουσία δίνει τη δυνατότητα στον δικαιούχο να προστατεύει το λογισμικό του από επουσιώδεις αλλαγές ή άλλες επεμβάσεις τρίτων στο πρόγραμμά του.¹⁵³

Περαιτέρω, το περιουσιακό δικαίωμα δίνει στον δικαιούχο και την εξουσία να ελέγχει τη διανομή του λογισμικού: «όσον αφορά το πρωτότυπο ή τα αντίτυπα (αντίγραφα) των έργων τους, τη διανομή τους στο κοινό με οποιαδήποτε μορφή μέσω πώλησης ή με άλλους τρόπους».¹⁵⁴ Στην έννοια της διανομής περιλαμβάνεται η πώληση ή με άλλο τρόπο διάθεση αντιγράφων του προγράμματος υπολογιστή, η οποία μπορεί να γίνει με οποιονδήποτε τρόπο, δηλαδή είτε με αντιγραφή σε μαγνητικό μέσο (CD, DV κλπ.) είτε online. Έχει παρατηρηθεί όμως ότι η διανομή δεν φτάνει να καλύψει και την διάθεση του λογισμικού εντός δικτύου, καθώς η ενέργεια θα αποτελεί «αναπαραγωγή έργου» (και επιπλέον τρόπο εκμετάλλευσης¹⁵⁵) και όχι «διανομή στο κοινό».¹⁵⁶

Ωστόσο, η πρώτη πώληση αντιγράφου ενός προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση από τον δημιουργό ή με τη συγκατάθεσή του εξαντλεί το «δικαίωμα διανομής» του αντιτύπου αυτού μέσα στην ΕΕ με την εξαίρεση του δικαιώματος ελέγχου των μεταγενέστερων εκμισθώσεων του προγράμματος ή ενός αντιγράφου του (άρθρο 40). Η ανάλωση αυτή του δικαιώματος αφορά την πώληση του προγράμματος και όχι άλλες πράξεις, όπως π.χ. την εκμίσθωση του προγράμματος ή τη χορήγηση άδειας εκμετάλλευσης.¹⁵⁷ Σημειώνεται ότι αυτή η διάταξη απαγορεύει, στην ουσία, παράλληλες εισαγωγές λογισμικού στην ΕΕ και πρέπει να διαβαστεί σε συνδυασμό τόσο με τον έλεγχο εισαγωγής που απονέμεται στον δικαιούχο στο ίδιο άρθρο, μέσω της δυνατότητας να απαγορεύει «την εισαγωγή αντιτύπων των έργων του που παρήχθησαν στο εξωτερικό χωρίς τη συναίνεση του δημιουργού ή εφόσον πρόκειται για εισαγωγή από χώρες εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αν το δικαίωμα της εισαγωγής αντιτύπων στην Ελλάδα είχε συμβατικά διατηρηθεί από τον δημιουργό»¹⁵⁸, όσο και με τις, ειδικές για προγράμματα υπολογιστών, διατάξεις, σύμφωνα με τις οποίες «η πρώτη πώληση ενός προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή μέσα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα από τον δημιουργό ή με τη συγκατάθεσή του εξαντλεί το δικαίωμα διάθεσης του αντιτύπου αυτού μέσα στην Ένωση, με εξαίρεση του δικαιώματος ελέγχου των μεταγενέστερων εκμισθώσεων του προγράμματος ή ενός

---

¹⁵³ Μαρίνος, Εξουσίες του δικαιούχου, ό. π., σελ. 535.

¹⁵⁴ Άρθρο 3 παρ. 1 στοιχείο δ' εδ. α', Ν. 2121/1993.

¹⁵⁵ Μαρίνος, Εξουσίες του δικαιούχου, ό. π., σελ. 538.

¹⁵⁶ Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 206.

¹⁵⁷ Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ.

¹⁵⁸ Άρθρο 3 παρ. 1 στοιχείο θ', Ν. 21 21/1993.

αντιγράφου του». ¹⁵⁹ Συνεπώς, σε περίπτωση που ο δικαιούχος δεν έχει δώσει την άδειά του, η εισαγωγή αντιτύπων του λογισμικού του από τρίτη χώρα, ακόμα και κράτος - μέλος της ΕΕ, απαγορεύεται. ¹⁶⁰ Αντίθετα, αν ο δικαιούχος έδωσε περιορισμένη άδεια (δηλαδή άδεια εισαγωγής αντιτύπων μόνο για την Ελλάδα), η ενωσιακή αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των αγαθών επιβάλλει η άδεια αυτή να καλύπτει και εισαγωγές από τρίτες χώρες που είναι κράτη - μέλη της ΕΕ. ¹⁶¹

Σχετικά με τις λοιπές εξουσίες που αναφέρονται στο νόμο, στο πλαίσιο της ενδεικτικής απαρίθμησης των εξουσιών που περιλαμβάνει το περιουσιακό δικαίωμα, υποστηρίζεται ότι αυτές δεν βρίσκουν εφαρμογή στο χώρο του λογισμικού, όπως για παράδειγμα η «εκμίσθωση και ο δημόσιος δανεισμός» και η «δημόσια εκτέλεση». Όσον αφορά την εξουσία του δικαιούχου να επιτρέπει ή να απαγορεύει την «παρουσίαση στο κοινό των έργων, ενσυρμάτως ή ασυρμάτως ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο, καθώς και να το καθιστά προσιτό στο κοινό κατά τρόπο ώστε οποιοσδήποτε να έχει πρόσβαση στα έργα αυτά, όπου και όταν επιλέγει ο ίδιος» (άρθρο 3 § 1 περ. η', Ν. 2121/1993) υποστηρίζεται ότι ισχύει και στην περίπτωση του δημιουργού λογισμικού, ο οποίος έχει το δικαίωμα να καθιστά προσιτό το πρόγραμμα στο Διαδίκτυο, ώστε να μπορούν οι χρήστες να το «κατεβάζουν» στον Η/Υ τους, ή να το καθιστά προσβάσιμο μέσω δικτύων Intranet, WAN ή LAN. ¹⁶² Σύμφωνα με άλλη άποψη, η εξουσία αυτή δεν βρίσκει εφαρμογή στην περίπτωση του λογισμικού. Από την άλλη μεριά, υποστηρίζεται ότι η εξουσία ελέγχου της «μετάδοσης των έργων στο κοινό με ηλεκτρομαγνητικά κύματα ή με καλώδια ή με άλλους υλικούς αγωγούς ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο» θα μπορούσε να βρει εφαρμογή στις περιπτώσεις χρήσης λογισμικού εντός δικτύων, αν η χρήση αυτή δεν θεωρηθεί «αναπαραγωγή» ή «διανομή». ¹⁶³

Όσον αφορά τέλος, την αμοιβή των δημιουργών λογισμικού, πρέπει να σημειωθεί ότι η υποχρεωτική συμφωνία της αμοιβής σε ποσοστό, που προβλέπεται στον Ν. 2121/1993, δεν αφορά τα έργα που δημιουργήθηκαν από μισθωτούς σε εκτέλεση σύμβασης εργασίας και τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών. ¹⁶⁴

---

¹⁵⁹ Άρθρο 41, Ν. 2121/ 1993.

¹⁶⁰ Μαρίνος, Εξουσίες του δικαιούχου, ό. π., σελ. 542, Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 207.

¹⁶¹ Βλέπε σχετικά τις αποφάσεις ΔΕΚ 20.1.1981, Music-Vertrieb Membran και K-Tel International κατά GEMA, 55/1980 και 57/1980.

¹⁶² Γγγλεζάκης, ό. π., σελ. 26.

¹⁶³ Μαρίνος, Εξουσίες του δικαιούχου, ό. π., σελ. 538, Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 207.

¹⁶⁴ Άρθρο 32 παρ.2 Ν. 2121/1993.

6. Περιορισμοί

Το απόλυτο και αποκλειστικό δικαίωμα του δικαιούχου υπόκειται στους περιορισμούς ή εξαιρέσεις του νόμου, οι οποίοι διαμορφώνονται ως ελάχιστα δικαιώματα του νόμιμου χρήστη του προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή.¹⁶⁵ Παρατηρείται ότι οι περιορισμοί αυτοί δικαιολογούνται από την φύση του λογισμικού, η οποία κάνει πολλές από τις εξουσίες που, υπό κανονικές συνθήκες παρέχει σε έναν δημιουργό το περιουσιακό δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας επί του «έργου» του, προβληματικές.¹⁶⁶

α. Κατά προορισμό χρήση

Ο πρώτος περιορισμός των εξουσιών του δικαιούχου πάνω στο λογισμικό του εισάγεται βάσει του κριτηρίου της «κατά προορισμό χρήσης» του από νόμιμο χρήστη.¹⁶⁷ Εφόσον δεν υπάρχει αντίθετη συμφωνία, δηλαδή δεν προβλέπεται το αντίθετο στη σύμβαση παραχώρησης του λογισμικού, επιτρέπεται, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς πληρωμή αμοιβής, η αναπαραγωγή, η μετάφραση, η προσαρμογή, η διασκευή ή οποιαδήποτε άλλη μετατροπή ενός προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή, όταν οι πράξεις αυτές είναι αναγκαίες για την κατά προορισμό χρησιμοποίηση του προγράμματος, συμπεριλαμβανομένης και της διόρθωσης σφαλμάτων, από το πρόσωπο που το απέκτησε νόμιμα (άρθρο 42 § 1). Το ποιες πράξεις είναι αναγκαίες για την κατά προορισμό χρησιμοποίηση του προγράμματος καθορίζεται κατ' αρχήν από το είδος του προγράμματος και τη διαμόρφωσή του, περισσότερο όμως βαρύνει η σύμβαση του παραγωγού του λογισμικού και του χρήστη, από την οποία θα προκύπτει ποιες σε πράξεις μπορεί να προβαίνει ο τελευταίος.¹⁶⁸ Η ερμηνεία της σύμβασης απαιτείται να γίνεται σύμφωνα με την καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη (200 ΑΚ).¹⁶⁹ Αυτό σημαίνει ότι ιδιαίτερα στις μαζικές συμβάσεις τυποποιημένου λογισμικού, οι οποίες στις περισσότερες περιπτώσεις αποτελούν συμβάσεις προσχώρησης χωρίς περιθώριο διαπραγμάτευσης εκ μέρους του χρήστη, ο ορισμός του σκοπού του λογισμικού πρέπει να γίνεται αντικειμενικά και με προσήλωση στις αρχές της τεχνικής και τα αντικειμενικά πληροφορικά χαρακτηριστικά του προγράμματος. Υποστηρίζεται

---

¹⁶⁵ Στα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών εφαρμογή έχουν αποκλειστικά και μόνο οι περιορισμοί των άρθρων 42 επ. του Ν. 2121/1993 και όχι και αυτοί των άρθρων 18 επ., που αφορούν στα υπόλοιπα «έργα» πνευματικής ιδιοκτησίας (Βλ. σχετικά και Μαρίνο, Εξουσίες του δικαιούχου, σελ. 536).

¹⁶⁶ Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 208.

¹⁶⁷ Έχει σημειωθεί ότι η χρήση του προγράμματος σύμφωνα με τον προορισμό του εμφορείται έντονα από τη λογική του δικαίου προστασίας του καταναλωτή, καθώς και ότι αυτή η στροφή προς τη διεύρυνση των συμφερόντων των τελικών χρηστών και η προσπάθεια διαφύλαξης τους συνάδει με την θεώρηση των προστατευόμενων έργων ως καταναλωτικών αγαθών, Συνοδινού, ό. π., σελ. 94.

¹⁶⁸ Ιγγλεζάκης, ό.π., σελ. 27.

¹⁶⁹ Καραγιάννης, Συμβάσεις παροχής λογισμικού, 2002, σελ. 66.

ότι το ίδιο μέτρο των αντικειμενικών τεχνολογικών χαρακτηριστικών του προγράμματος πρέπει να τεθεί και στην περίπτωση απουσίας συμβατικού προσδιορισμού του σκοπού του προγράμματος.¹⁷⁰

Ο νόμος λοιπόν, διακρίνει μεταξύ αναπαραγωγής αναγκαίας για την εγκατάσταση, εκτέλεση και αποθήκευση του προγράμματος, για την οποία χρειάζεται άδεια του δικαιούχου και μεταξύ αναπαραγωγής αναγκαίας για την κατά προορισμό χρησιμοποίηση του προγράμματος, για την οποία δεν χρειάζεται επιπλέον άδεια. Με άλλα λόγια, από τη στιγμή που ο χρήστης αποκτήσει νομίμως αντίγραφο του προγράμματος, αποκτά στην ουσία άδεια εγκατάστασης, φόρτωσης και αποθήκευσης αυτού στο σύστημά του - οι αναπαραγωγές του ίδιου αυτού λογισμικού κάθε φορά που το χρησιμοποιεί, δεν απαιτούν επιπλέον άδεια. Για παράδειγμα, αν καταναλωτής αγοράσει πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου, αποκτά, συνήθως, άδεια χρήσης που επιτρέπει την εγκατάστασή του (αποθήκευση κλπ.) στον υπολογιστή του. Κάθε φορά που ο εν λόγω καταναλωτής «τρέχει» το πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου στον υπολογιστή του, αυτό αναπαράγεται στη μνήμη του, αποθηκεύεται προσωρινά κλπ. Όλες όμως αυτές οι τεχνικά απαραίτητες αναπαραγωγές για να λειτουργήσει το πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου, δεν απαιτούν επιπλέον άδεια και καταβολή αντιτίμου, αλλά θεωρείται ότι περιλαμβάνονται στην πρώτη που απέκτησε ο ίδιος παραπάνω καταναλωτής.¹⁷¹

Η προσωρινή, συνεπώς, αποθήκευση όλου ή μέρους του λογισμικού (πχ. στον σκληρό δίσκο), η αποθήκευση μέρους του στη μνήμη του υπολογιστή (RAM, caching) και οποιαδήποτε άλλη ενέργεια τυχόν είναι απαραίτητη για να «τρέξει» ένα πρόγραμμα υπολογιστή, ενώ υπό κανονικές συνθήκες θα αποτελούσαν «αναπαραγωγές» και κανονικά θα απαγορεύονταν στο σύστημα προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας (ή θα απαιτούσαν καταβολή επιπλέον αντιτίμου κάθε φορά που συνέβαιναν), ειδικά και μόνο στην περίπτωση του λογισμικού καλύπτονται από την αρχική άδεια του νόμιμου χρήστη. Μετά την αρχική εγκατάσταση του λογισμικού λοιπόν, «αναλώνεται» το δικαίωμα του δικαιούχου για το συγκεκριμένο σύστημα υπολογιστή και κάθε επόμενη αναπαραγωγή στο πλαίσιο της λειτουργίας του λογισμικού θεωρείται νόμιμη.

Από την άλλη, δεν εμπίπτει στην κατά προορισμό χρήση του προγράμματος η εγκατάστασή του σε περισσότερους υπολογιστές ή η χρήση του σε δίκτυο, εάν κάτι τέτοιο δεν προβλέπεται ρητά από την άδεια χρήσης ή την ειδική συμφωνία των μερών, όπως εάν πχ. το πρόγραμμα έχει αναπτυχθεί κατά παραγγελία συγκεκριμένης επιχείρησης για να λειτουργεί σε

---

¹⁷⁰ Καραγιάννης, ό. π.

¹⁷¹ Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 209.

δίκτυο. Στο πλαίσιο αυτό, θεωρείται ότι η απόφαση¹⁷² που εφαρμόζει συνδυαστικά τον περιορισμό της πρώτης παραγράφου του άρθρου 42 και τους περιορισμούς των άρθρων 20 και 21 του Ν. 2121/1993 (χρήση για εκπαιδευτικούς λόγους) για να δικαιολογήσει αναπαραγωγές που τελούνται κατά την εγκατάσταση, φόρτωση, εκτέλεση και εμφάνιση στην οθόνη τυποποιημένου λογισμικού σε περισσότερους υπολογιστές από σχολές εκμάθησης πληροφορικής, έχει στηριχθεί σε λανθασμένη δικαστική κρίση.¹⁷³

Η διόρθωση σφαλμάτων (debugging) στην οποία δικαιούται να προβεί ο νόμιμος χρήστης προγράμματος Η/Υ, νοείται ως η άρση των ελαττωμάτων που εμποδίζουν την κατά προορισμό χρήση του προγράμματος, όπως είναι οι βλάβες στη λειτουργία και τη ροή του, τα σφάλματα στον κώδικα (bugs) και οι ιοί. Δεν εμπίπτουν εδώ οι βελτιώσεις του προγράμματος ούτε και η αφαίρεση των τμημάτων του που προστατεύουν από αντιγραφή.¹⁷⁴ Παρατηρείται ότι η διόρθωση αυτή, παρουσιάζεται μεν εύλογη νομικά, διότι είναι συνεπακόλουθο της γενικής υποχρέωσης παροχής λογισμικού κατάλληλου για τη συμφωνημένη χρήση, αλλά δεν είναι ευχερής τεχνικά, με συνέπεια να δημιουργούνται και παρεπόμενα νομικά προβλήματα. Ακόμη, η έκταση των πράξεων που είναι αναγκαίες για τη διόρθωση σφαλμάτων από το χρήστη είναι ασαφής. Το μη τυποποιημένο λογισμικό παραδίδεται συνήθως σε αντικειμενικό κώδικα (κώδικα μηχανής - object code) και πηγαίο κώδικα (source code) οπότε η ανεύρεση και διόρθωση των σφαλμάτων είναι σχετικά ευχερής. Αντίθετα, στην περίπτωση του τυποποιημένου λογισμικού παραδίδεται μόνο ο κώδικας μηχανής. Θα μπορούσε θεωρηθεί ότι το άρθρο 42 § 1 επιβάλλει την παράδοση των πηγαίων κωδίκων στους χρήστες, αν και σημειώνεται ότι ο δικαιούχος του προγράμματος ο οποίος για λόγους ασφαλείας δεν κοινοποιεί τον πηγαίο κώδικα δύσκολα μπορεί να υποχρεωθεί να προβεί σε μια πράξη ουσιαστικά πλήρους αποξένωσης από το δικαίωμά του.¹⁷⁵

Άλλο πρόβλημα που εμφανίζεται στην πράξη είναι ότι ο χρήστης δύσκολα μπορεί να προβεί σε διόρθωση λαθών χωρίς να προβεί, έστω και εν μέρει, σε αποσυμπίληση του προγράμματος (decompiling),¹⁷⁶ διαδικασία την οποία το άρθρο 43 του Ν. 2121/1993 επιτρέπει μόνο για την διασφάλιση της διαλειτουργικότητας του λογισμικού με άλλα προγράμματα.

Πάντως παρατηρείται ότι δεδομένου ότι ο νόμος θέτει τα παραπάνω υπό τον όρο ότι «δεν υπάρχει αντίθετη συμφωνία», στην πράξη η «αντίθετη συμφωνία» δεν είναι νοητή στην

---

¹⁷² ΜονΠρωτΑθ 2439/1995, ΕλλΔνη 1995, σελ. 721.

¹⁷³ Συνοδινού, ό. π., σελ. 98.

¹⁷⁴ Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 27.

¹⁷⁵ Καραγιάννης, ό. π., σελ. 66.

¹⁷⁶ Μαρίνος, Λογισμικό II, ό. π., σελ. 107.

περίπτωση των τεχνικά απαραίτητων αναπαραγωγών, αφού αλλιώς το λογισμικό δεν μπορεί να λειτουργήσει, αλλά επιβάλλεται σε περίπτωση μετάφρασης, διασκευής ή μετατροπής του προγράμματος υπολογιστή. Συνεπώς, η άδεια χρήσης λογισμικού διαμορφώνεται συνήθως αντίστοιχα, επιτρέπει δηλαδή τις τεχνικά απαραίτητες αναπαραγωγές για τη λειτουργία του λογισμικού και απαγορεύει οποιαδήποτε άλλη επέμβαση σε αυτό.¹⁷⁷

β. Εφεδρικά αντίγραφα

Το άρθρο 42 § 3 του Ν. 2121/1993 ορίζει ότι ο νόμιμος χρήστης ενός προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή δεν μπορεί να εμποδιστεί συμβατικά να παραγάγει, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς πληρωμή αμοιβής, ένα εφεδρικό αντίγραφο του προγράμματος, στο μέτρο που αυτό είναι απαραίτητο για τη χρήση του προγράμματος. Αυτό το δικαίωμα παραγωγής εφεδρικών αντιγράφων ή αντιγράφων ασφαλείας χορηγείται προκειμένου να καταστεί δυνατή η ομαλή χρήση του προγράμματος σε περίπτωση καταστροφής (τυχαίας διαγραφής ή καταστροφής, απώλειας κλπ.) του αρχικού φορέα δεδομένων. Πιο συγκεκριμένα, το λογισμικό αποτελεί άυλο αγαθό που ενσωματώνεται σε υλικό φορέα για να πραγματοποιηθεί η χρήση του με την αναπαραγωγή του. Επειδή σημαντικό στην παραπάνω διαδικασία είναι το άυλο αγαθό και επειδή οι υλικοί (μαγνητικοί) φορείς συχνά παθαίνουν βλάβες, κρίθηκε σκόπιμο να δοθεί στο νόμιμο χρήστη η δυνατότητα να αποθηκεύσει το άυλο αγαθό σε έναν ακόμα υλικό φορέα από εκείνον που προμηθεύτηκε αρχικά. Η δυνατότητα αυτή γίνεται ακόμα πιο απαραίτητη από το γεγονός ότι συχνά οι υπολογιστές απαιτούν απεγκατάσταση και επανεγκατάσταση προγραμμάτων, προκειμένου αυτά να λειτουργήσουν σωστά - οι εργασίες αυτές προϋποθέτουν συχνή χρήση του υλικού φορέα και η συχνή αυτή χρήση επιβάλλει με τη σειρά της την ύπαρξη αντικαταστάτη.¹⁷⁸

Σε σχέση με το δικαίωμα δημιουργίας εφεδρικού αντιγράφου υποστηρίζεται ότι η δημιουργία περισσότερων από ένα αντιγράφων ασφαλείας εξαρτάται από την αντικειμενικά προσδοκώμενη χρήση του προγράμματος, πράγμα που σημαίνει ότι μπορεί να θεωρηθεί αναγκαία η δημιουργία περισσότερων του ενός αντιγράφων.¹⁷⁹ Σύμφωνα με άλλη άποψη, όταν παρέχεται ήδη ένα εφεδρικό αντίγραφο από τον προμηθευτή του λογισμικού, τότε ο χρήστης δεν έχει το δικαίωμα να προβεί στη δημιουργία και νέου αντιγράφου ασφαλείας, αλλά πρέπει να αρκεσθεί στο παρεχόμενο αντίγραφο.¹⁸⁰ Επιπλέον, η χρήση τεχνολογικών μέτρων προστασίας, τα οποία περιορίζουν τη δυνατότητα δημιουργίας εφεδρικού αντιγράφου δημιουργεί προβληματισμούς,

---

¹⁷⁷ Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 211.

¹⁷⁸ Παπακωνσταντίνου ό. π., σελ. 217.

¹⁷⁹ Μαρίνος, Λογισμικό II, ό. π., σελ. 107.

¹⁸⁰ Συνοδινού, ό. π., σελ. 106.

καθώς για να προβεί στη δημιουργία αντιγράφου ο νόμιμος χρήστης θα πρέπει να εξουδετερώσει τα μέτρα αυτά, κάτι το οποίο αμφισβητείται αν είναι νόμιμο.¹⁸¹

Επισημαίνεται πάντως ότι η τεχνολογία έχει, εν μέρει, καταστήσει την παραπάνω διάταξη ανενεργή, καθώς όλο και συχνότερα προγράμματα υπολογιστών αγοράζονται και εγκαθίστανται στον υπολογιστή του χρήστη online. Ακόμα πιο συνήθης είναι η περίπτωση αγοράς updates ή άλλων προσθέτων του αρχικού προγράμματος online. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις ο χρήστης ποτέ δεν αποκτά εφεδρικό αντίγραφο ούτε έχει τη δυνατότητα να αποκτήσει, αφού το πρόγραμμα εγκαθίσταται online στον υπολογιστή του και σπάνια αποθηκεύεται σε εκτελέσιμη μορφή, σε μαγνητικό μέσο τοπικά (σκληρός δίσκος) ώστε να δημιουργήσει αργότερα και εφεδρικό αντίγραφο. Επομένως, έχει ανακύψει το ζήτημα αντίθεσης με τον νόμο της επιλογής της βιομηχανίας λογισμικού να προμηθεύει με τον τρόπο αυτόν τους χρήστες με τα προϊόντα της, στο βαθμό που τους στερεί τη δυνατότητα τήρησης εφεδρικού αντιγράφου.¹⁸²

γ. Παρακολούθηση, μελέτη και δοκιμή λειτουργίας

Επιπλέον, σύμφωνα με το άρθρο 42 § 4 του Ν. 2121/1993¹⁸³, επιτρέπεται στον νόμιμο χρήστη αντιγράφου προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς πληρωμή αμοιβής, η παρακολούθηση, η μελέτη ή η δοκιμή της λειτουργίας του προγράμματος, προκειμένου να εντοπισθούν οι ιδέες και αρχές που αποτελούν τη βάση οποιουδήποτε στοιχείου του προγράμματος, εάν οι ενέργειες αυτές γίνονται κατά τη διάρκεια πράξης που αποτελεί νόμιμη χρήση του προγράμματος. Μάλιστα, η εξαίρεση αυτή έχει το χαρακτήρα διάταξης αναγκαστικού δικαίου, αφού ορίζεται ότι αντίθετη συμφωνία δεν επιτρέπεται.

Το «δικαίωμα» αυτό επιτρέπει στον νόμιμο χρήστη να έχει πρόσβαση στις αρχές και τις ιδέες που αποτελούν τη βάση οποιουδήποτε στοιχείου του προγράμματος και είναι απόρροια της βασικής αρχής του συστήματος προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας ότι ιδέες και αρχές δεν προστατεύονται, αλλά προστατεύεται μόνο η συγκεκριμένη έκφρασή τους. Πρέπει να σημειωθεί όμως, ότι νόμιμος χρήστης δεν μπορεί να ανατρέξει με την μέθοδο της αποσυμπίλισης (decompiling) στον πηγαίο κώδικα, καθώς έχει κριθεί ότι «το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας επί του προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή δεν προσβάλλεται όταν το πρόσωπο που έλαβε νομίμως άδεια δεν έχει πρόσβαση στον πηγαίο κώδικα του προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή το οποίο αφορά η άδεια αυτή, αλλά περιορίζεται στη μελέτη, στην παρατήρηση και τη δοκιμή του προγράμματος αυτού, προκειμένου να αναπαραγάγει τις λειτουργικές του

---

¹⁸¹ Συνοδινού, ό. π., σελ. 107.

¹⁸² Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 218.

¹⁸³ Μεταφορά του άρθρου 5 παρ. 3, Οδηγίας 91/250/ΕΟΚ.

δυνατότητες σε ένα δεύτερο πρόγραμμα».¹⁸⁴ Αντίθετα, οι μέθοδοι ανάλυσης που επιτρέπονται κατά τον νόμο είναι η χρήση μεθόδων ανάλυσης της ροής του προγράμματος (π.χ. τεχνικές black-box) και μεθόδων παρατήρησης της συνεργασίας μεταξύ προγραμμάτων δίχως ανάλυση του κώδικα τους (π.χ. debugger, line tracer).¹⁸⁵ Σημειώνεται ότι τις παραπάνω εξουσίες μπορεί να αναθέσει ο νόμιμος χρήστης και σε τρίτο πρόσωπο, το οποίο δεν είναι αδειούχος χρήστης, αρκεί να πληρούνται οι λοιπές προϋποθέσεις του Ν. 2121/1993.¹⁸⁶

δ. Αποσυμπίληση

Η διαδικασία της αποσυμπίλησης¹⁸⁷ (decompiling) συνιστά έναν τρόπο ανάλυσης ενός προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή, που έγκειται στην ανάλυση και μελέτη του και έχει ως σκοπό τη διερεύνηση του τρόπου λειτουργίας και της δομής του, χωρίς την άδεια του δικαιούχου του προγράμματος και προκειμένου οι γνώσεις που θα προκύψουν να χρησιμοποιηθούν σε όφελος του χρήστη. Αν και η αποσυμπίληση ρυθμίζεται χωριστά από το άρθρο 43 του Ν. 2121/1993¹⁸⁸, γίνεται δεκτό ότι αποτελεί μορφή επέμβασης στο πρόγραμμα και άρα καταρχήν καλύπτεται από το απόλυτο και αποκλειστικό δικαίωμα του δημιουργού. Συνεπώς, η διάταξη του άρθρου 43 αποτελεί περιορισμό, όπως και οι διατάξεις του άρθρου 42 και δεν πρέπει να αποδίδεται ουσιαστική διάσταση στο συστηματικό διαχωρισμό των περιπτώσεων του άρθρου 42 από αυτή του άρθρου 43.¹⁸⁹

Η κυριότερη μέθοδος αποσυμπίλησης συνίσταται στην «επαναμετάφραση» του προγράμματος, το οποίο διατίθεται σε κώδικα μηχανής, από τη γλώσσα αυτή σε μια γλώσσα ανώτερου επιπέδου, κατανοητή στους προγραμματιστές. Συνηθέστερα, η αποσυμπίληση χρησιμοποιείται για την ανάπτυξη ενός προγράμματος που συμπληρώνει ή αξιοποιεί τις λειτουργίες του αναλυόμενου προγράμματος ή για την ανάπτυξη ενός προγράμματος που συνδέεται με το αναλυόμενο ή ενός συμβατού προγράμματος. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο νόμος αναφέρεται στον όρο αποσυμπίληση και όχι στον όρο reverse engineering. Το reverse engineering είναι όρος ευρύτερος από την έννοια της αποσυμπίλησης και σημαίνει ότι από τα μέρη του προγράμματος που έγινε αποσυμπίληση ο χρήστης προχωρά στη δημιουργία ενός εντελώς νέου

---

¹⁸⁴ ΔΕΕ C-406/10, § 61.

¹⁸⁵ Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 29, Συνοδινού, ό. π., σελ. 111.

¹⁸⁶ ΠολΠρωτΑθ 895/2012, ΧρΙΔ 12, σελ. 621.

¹⁸⁷ Δεν δίνεται ο ορισμός της έννοιας της αποσυμπίλησης στον νόμο 2121/1993, στην Οδηγία 91/250 όμως, ως αποσυμπίληση ορίζεται η «αναπαραγωγή του κώδικα και η μετάφραση της μορφής του».

¹⁸⁸ Μεταφορά του άρθρου 5 της Οδηγίας 91/250/ΕΟΚ.

¹⁸⁹ Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 30, Καραγιάννης, ό. π., σελ. 67, Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 212.

προγράμματος. Το reverse engineering δεν επιτρέπεται από τον νόμο υπό την έννοια ότι απαιτεί σε κάθε περίπτωση την συναίνεση του δικαιούχου του δικαιώματος στο πρόγραμμα.¹⁹⁰

Σύμφωνα λοιπόν με το άρθρο 43 § 1 του Ν. 2121/1993, επιτρέπεται στον νόμιμο χρήστη αντιγράφου προγράμματος, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς πληρωμή αμοιβής, η ενέργεια των πράξεων, που προβλέπονται στις παραγράφους 1 και 2 του άρθρου 42, (δηλ. η αναπαραγωγή, η μετάφραση, η προσαρμογή, η διασκευή, οποιασδήποτε άλλης μετατροπή, η φόρτωση, η εμφάνιση στην οθόνη, η εκτέλεση, η μεταβίβαση, η αποθήκευση ενός προγράμματος), εφόσον είναι απαραίτητη προκειμένου να ληφθούν οι αναγκαίες πληροφορίες για τη διαλειτουργικότητα ενός ανεξάρτητα δημιουργηθέντος προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή με άλλα προγράμματα, εφόσον οι αναγκαίες για τη διαλειτουργικότητα πληροφορίες δεν ήταν ήδη ευκόλως και ταχέως προσιτές στο νόμιμο χρήστη και εφόσον οι πράξεις περιορίζονται στα μέρη του αρχικού προγράμματος που είναι απαραίτητα για τη διαλειτουργικότητα αυτή. Αντίθετη συμφωνία δεν επιτρέπεται, είναι μάλιστα άκυρη ως μηδέποτε συναφθείσα.¹⁹¹

Με άλλα λόγια, ο μόνος σκοπός για τον οποίο επιτρέπεται η αποσυμπίληση είναι η επίτευξη της διαλειτουργικότητας με άλλα προγράμματα. Επομένως, κάθε άλλη επαναμετάφραση του κώδικα του προγράμματος, όπως για τη συντήρηση του προγράμματος ή την προσαρμογή σε νέα δεδομένα, προαπαιτεί τη συναίνεση του δικαιούχου.¹⁹² Με τον όρο διαλειτουργικότητα, σύμφωνα με την Οδηγία 91/250/ΕΟΚ, νοείται «η υλική διασύνδεση και ο διάλογος μεταξύ των στοιχείων υλικού και λογισμικού», δηλαδή τα τμήματα εκείνα του λογισμικού που εκτελούν το έργο της διασύνδεσής του με τα υπόλοιπα μέρη του συστήματος (hardware και software). Ωστόσο, ο ελληνικός νόμος αναφέρει τη διαλειτουργικότητα μόνο «με άλλα προγράμματα», εξαιρώντας έτσι από το δικαίωμα αποσυμπίλησης τα μέρη του λογισμικού που αφορούν τη διασύνδεση του προγράμματος με hardware (πχ. drivers). Έτσι, έχει επισημανθεί ότι για λόγους ενότητας της ρύθμισης και λόγω της μη διάκρισης της Οδηγίας θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι η διάταξη βρίσκει εφαρμογή και για διασύνδεση λογισμικού με hardware.¹⁹³

Επομένως, για να εφαρμοστεί ο περιορισμός, καταρχάς οι πράξεις αποσυμπίλησης πρέπει να διενεργούνται από τον αδειούχο ή από άλλο πρόσωπο που έχει δικαίωμα να χρησιμοποιεί αντίγραφο του προγράμματος ή από πρόσωπα που είναι εξουσιοδοτημένα από τον αδειούχο ή τον

---

¹⁹⁰ Καραγιάννης, ό. π., σελ. 68.

¹⁹¹ Άρθρο 45 παρ. 2 Ν. 2121/1993.

¹⁹² Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 31.

¹⁹³ Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 214, Συνοδινού, ό. π., σελ. 113. Βλέπε όμως αντίθετη άποψη Ιγγλεζάκη, ό. π., σελ. 31, ο οποίος σημειώνει ότι «δεν επιτρέπεται η αποσυμπίληση για την επίτευξη διαλειτουργικότητας με υλικό η/υ (hardware)».

νόμιμο χρήστη¹⁹⁴ να προβούν στην αποσυμπίληση. Υποστηρίζεται ότι η συγκεκριμένη προϋπόθεση δεν πρέπει να θεωρηθεί ότι παραβιάζει την γενική εξουσία του δικαιούχου να εμποδίσει την περαιτέρω μίσθωση του προγράμματος και άρα δεν είναι υποχρεωμένος ο δικαιούχος να επιτρέψει την υπομίσθωση του προγράμματος. Αν την έχει απαγορεύσει, δεν υπάρχει άλλος νόμιμος χρήστης του προγράμματος, εκτός από τον αδειούχο.¹⁹⁵

Επιπλέον προϋπόθεση αποτελεί η δυσκολία απόκτησης των σχετικών πληροφοριών από το νόμιμο χρήστη. Αν ο δικαιούχος έχει διαθέσιμες τις ανωτέρω πληροφορίες (είτε με σύστημα εγγραφής (registration) για developers, είτε στο διαδίκτυο κλπ.), τότε η αποσυμπίληση του προγράμματός του δεν επιτρέπεται. Αυτό σημαίνει ότι ο νόμιμος χρήστης πρέπει να αντιμετωπίζει ουσιαστικές δυσκολίες κατά την απόκτηση των εν λόγω πληροφοριών, οι οποίες θα επηρεάζουν το δικό του έργο διασύνδεσης του συγκεκριμένου προγράμματος με άλλο ώστε, στην ουσία, να εξαναγκαστεί να καταφύγει στη μέθοδο της αποσυμπίλησης.¹⁹⁶ Άρα, αυτή η διαδικασία, εξαιτίας της βαρύτητάς της, πρέπει να αντιμετωπίζεται ως έσχατο μέσο του νόμιμου χρήστη, προκειμένου να μην εμποδιστεί εξαιτίας της αμέλειας του δικαιούχου να εκπληρώσει τις νόμιμες υποχρεώσεις του και να παρέχει πληροφορίες για τη «διαλειτουργικότητα» του λογισμικού του, από την ολοκλήρωση του δικού του έργου.¹⁹⁷ Πάντως, η διασφάλιση της μεγαλύτερης σαφήνειας και ενδοσυμβατικής ισορροπίας επιτυγχάνεται με την ενσωμάτωση της πληροφορίας στη σύμβαση ή την εγχείρησή της κατά την υπογραφή της και τη μεταβίβαση του πληροφορικού φορέα. Ακόμη, είναι δυνατό στη σύμβαση να αναλαμβάνεται απλώς η υποχρέωση από μέρος του δικαιούχου ότι θα μεταβιβάσει γραπτώς τις σχετικές πληροφορίες σε πρώτη ζήτηση του αδειούχου, κάτι που είναι αρκετό για να αποτρέψει την δυνατότητα αποσυμπίλησης, παρόλο που η σχετική πληροφορία δεν είναι εξαρχής διαθέσιμη στο χρήστη.¹⁹⁸

Περαιτέρω, η αποσυμπίληση πρέπει να περιορίζεται στα μέρη εκείνα του προγράμματος, που είναι αναγκαία για την διασφάλιση της διαλειτουργικότητας. Ωστόσο, πρέπει να παρατηρηθεί ότι τεχνικά είναι αμφισβητούμενο το κατά πόσο αυτή η προϋπόθεση μπορεί να εφαρμοστεί με απόλυτο τρόπο, καθώς ο εντοπισμός στον αντικειμενικό κώδικα των στοιχείων, που είναι αναγκαία για τη διαλειτουργικότητα, δεν είναι δυνατός χωρίς αποσυμπίληση σε ολόκληρο το

---

¹⁹⁴ Στην έννοια του εξουσιοδοτημένου από τον νόμιμο χρήστη προσώπου εντάσσονται οι προστιθέντες του (922 ΑΚ) και οι εντολοδόχοι του (713 ΑΚ), Καραγιάννης, ό. π.

¹⁹⁵ Καραγιάννης, ό. π., σελ. 68.

¹⁹⁶ Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 214.

¹⁹⁷ Μαρίνος, Εξουσίες του δικαιούχου, ό. π., σελ. 541.

¹⁹⁸ Καραγιάννης, ό. π., σελ. 68.

πρόγραμμα, ενώ συχνά η κατανόηση της δομής του προγράμματος απαιτεί την αποσυμπίληση στο σύνολό του.¹⁹⁹

Στη συνέχεια, ο νομοθέτης, κατανοώντας τη βαρύτητα της επέμβασης στα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας του δικαιούχου, εισήγαγε στο ίδιο άρθρο ρητούς περιορισμούς για το νόμιμο χρήστη προγράμματος που εκτελεί αποσυμπίληση αυτού κατά τα ανωτέρω: «οι διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου δεν επιτρέπουν οι πληροφορίες που ελήφθησαν κατ' εφαρμογή τους: α) να χρησιμοποιηθούν για σκοπούς άλλους εκτός από την επίτευξη της διαλειτουργικότητας του ανεξάρτητα δημιουργηθέντος προγράμματος, β) να ανακοινωθούν σε άλλα πρόσωπα εκτός από τις περιπτώσεις όπου αυτό απαιτείται για τη διαλειτουργικότητα του ανεξάρτητα δημιουργηθέντος προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή, γ) να χρησιμοποιηθούν για την επεξεργασία, την παραγωγή ή την εμπορία προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή, του οποίου η έκφραση είναι κατά βάση όμοια προς το αρχικό πρόγραμμα ή για οποιαδήποτε άλλη πράξη που προσβάλλει την πνευματική ιδιοκτησία του δημιουργού».²⁰⁰

Ένας προγραμματιστής επομένως, όταν εργάζεται στα τμήματα του λογισμικού του που αφορούν την επικοινωνία του με άλλα προγράμματα (πχ. συνεργασία με λειτουργικά συστήματα, αναγνώριση διαφορετικών format αρχείων κλπ.), μπορεί να κάνει αποσυμπίληση στα άλλα αυτά προγράμματα και να ανακοινώσει τα αποτελέσματα (δηλαδή τον κώδικα) και σε τρίτα πρόσωπα που μπορεί να βοηθήσουν το έργο του (πχ. υπεργολάβους).²⁰¹ Σε κάθε περίπτωση όμως, δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει τον κώδικα που ανέσυρε από το αρχικό πρόγραμμα για να δημιουργήσει δικό του παρόμοιο πρόγραμμα, απαγορεύεται άρα ρητά το ανταγωνιστικό reverse engineering, δηλαδή η αναδημιουργία από τα στοιχεία της αποσυμπίλησης προγράμματος με ουσιώδη ομοιότητα. Επαναλαμβάνεται μάλιστα και σε χωριστή παράγραφο, ως γενική ρήτρα, ότι «οι διατάξεις του παρόντος άρθρου δεν μπορούν να ερμηνευθούν έτσι ώστε να επιτρέπεται η εφαρμογή τους κατά τρόπο που θα έβλαπτε την κανονική εκμετάλλευση του προγράμματος του ηλεκτρονικού υπολογιστή ή θα προκαλούσε αδικαιολόγητη βλάβη στα νόμιμα συμφέροντα του δημιουργού του».²⁰² Έχει παρατηρηθεί ότι θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί a contrario ότι ο νόμος επιτρέπει το μη ανταγωνιστικό reverse engineering, δηλαδή την παραγωγή προγράμματος διαφορετικής λειτουργικής σκοπιμότητας. Ωστόσο η λειτουργική σκοπιμότητα δεν αποτελεί κριτήριο της απονομής της προστασίας μέσω του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας, κριτήριο

---

¹⁹⁹ Συνοδινού, ό. π., σελ. 118, Καραγιάννης, ό. π., σελ. 69.

²⁰⁰ Άρθρο 43 παρ. 2 του Ν. 2121/1993.

²⁰¹ Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 215.

²⁰² Άρθρο 43 παρ. 3 του Ν. 2121/1993.

της οποίας είναι η πρωτοτυπία.²⁰³ Άλλοι θεωρούν ότι ο νόμος επιτρέπει πλήρως το μη ανταγωνιστικό reverse engineering, ενώ άλλοι πιστεύουν ότι μια τέτοια ερμηνεία πρέπει να αποκλειστεί.²⁰⁴

Όσον αφορά την προστασία των πληροφοριών ενός προγράμματος που έχουν υποστεί αποσυμπίληση, αυτά δεν μπορεί ως τέτοια να αποτελέσουν φορέα πνευματικού δικαιώματος, μιας που σε αυτές τις πληροφορίες δεν υπάρχει ιδέα ή έκφραση της δημιουργικότητας και της προσωπικότητας. Τα στοιχεία που προκύπτουν από την αποσυμπίληση μπορούν όμως να θεωρηθούν τεχνικά απόρρητα του δικαιούχου, στα οποία ο διενεργών την αποσυμπίληση απέκτησε πρόσβαση ή ενδεχομένως και εμπορικά απόρρητα.²⁰⁵

Νομολογιακά, ενδιαφέρον παρουσιάζει η υπόθεση *Blizzard v. BnetD*, που απασχόλησε τα δικαστήρια των ΗΠΑ.²⁰⁶ Η Blizzard είναι γνωστή εταιρεία κατασκευής παιχνιδιών H/Y, η οποία στις εκδόσεις δημοφιλέστατου παιχνιδιού της παρέχει τη δυνατότητα στους χρήστες να παίξουν μεταξύ τους online, σε δίκτυο ειδικά κατασκευασμένο από την ίδια για τον σκοπό αυτόν (battle.net). Το δίκτυο όμως της εταιρείας παρουσίαζε προβλήματα, οπότε μια ομάδα προγραμματιστών αποφάσισε να κατασκευάσει άλλο, δικό της δίκτυο (bnetd) για τον ίδιο σκοπό. Για να το επιτύχει αυτό προχώρησε σε reverse engineering τμημάτων του παιχνιδιού (των νόμιμων αντιγράφων που κατείχαν), ώστε να κατανοήσουν τη δομή του battle.net και την αλληλεπίδρασή του με το παιχνίδι. Πράγματι, το νέο δίκτυο λειτούργησε, με τη διαφορά όμως ότι, ενώ στο δίκτυο της Blizzard μπορούσαν να παίξουν μόνο νόμιμοι χρήστες (αγοραστές) του παιχνιδιού (μέσω ενός συστήματος ελέγχου των κωδικών κάθε αντιγράφου του προγράμματος) στο δίκτυο της bnetd η δυνατότητα αυτή του συστήματος παρελήφθη και επομένως, σε αυτό μπορούσαν να παίξουν και κάτοχοι παράνομων αντιγράφων του λογισμικού. Η Blizzard ενήγαγε την ομάδα των προγραμματιστών και δικαιώθηκε, καθώς το δικαστήριο δέχτηκε ότι, ναι μεν νομίμως οι προγραμματιστές προχώρησαν στο reverse engineering, αλλά ο πραγματικός σκοπός τους δεν ήταν να επιτύχουν interoperability με άλλο, νέο ανεξάρτητο πρόγραμμα υπολογιστή αλλά να

---

²⁰³ Καραγιάννης, ό. π., σελ. 71.

²⁰⁴ Αξίζει να σημειωθεί ότι το θέμα του reverse engineering ήταν προβληματικό στις διαβουλεύσεις της Επιτροπής με τους φορείς της πληροφορικής βιομηχανίας. Οι πιο σημαντικές ήταν η SAGE (Software Action Group for Europe) η οποία αποτελείτο κυρίως από μεγάλους κατασκευαστές software και hardware (IBM, DEC και Microsoft) οι οποίοι αντιτίθεντο στο reverse engineering και η ECIS (European Committee for Interoperable Systems) η οποία ήταν υπέρ της δυνατότητας του reverse engineering (BULL, ICL και Fujitsu), Καραγιάννης, ό. π.

²⁰⁵ Καραγιάννης, ό. π., σελ. 70.

²⁰⁶ *Davidson & Associates v. Jung*, 422 F. 3d 630 (8th Cir. 2005).

δημιουργήσουν ένα εναλλακτικό δίκτυο, με τις ίδιες ακριβώς λειτουργίες με το αρχικό, επιδίωξη που δεν καλύπτεται από το νόμιμο σκοπό του reverse engineering.

7. Διάρκεια προστασίας

Η διάρκεια προστασίας του λογισμικού εμπίπτει στον γενικό κανόνα της προστασίας για όλη τη ζωή του δημιουργού και για εβδομήντα (70) χρόνια μετά το θάνατό του, υπολογιζόμενα από την 1^η Ιανουαρίου του έτους που έπεται του θανάτου του δημιουργού.²⁰⁷ Η παραπάνω διάρκεια αφορά και το περιουσιακό και το ηθικό δικαίωμα επί του λογισμικού.²⁰⁸ Εξ αιτίας πάντως της ταχύτητας των αλλαγών στην βιομηχανία της πληροφορικής και της μέσης διάρκειας ζωής ενός προγράμματος υπολογιστή στην αγορά, παρατηρείται ότι η σημασία της διάταξης μόνο δευτερεύουσα μπορεί να είναι για το λογισμικό.²⁰⁹ Επομένως, το ερώτημα πώς ακριβώς προσδιορίζεται αυτή η διάρκεια, δεδομένης της αυτοδίκαιης κτήσης του λογισμικού μισθωτού από την εργοδότη εταιρεία, έχει περισσότερο θεωρητική παρά πρακτική σημασία.²¹⁰ Στην περίπτωση αυτή, αφού γίνεται δεκτό ότι η κτήση του εργοδότη είναι δευτερογενής και ότι ο μισθωτός αποκτά δικαιώματα επί του έργου του, τα οποία όμως αμέσως μεταβιβάζει στον εργοδότη του, η διάρκεια προστασίας του λογισμικού φαίνεται ότι θα κριθεί από τη διάρκεια ζωής του φυσικού δημιουργού - προγραμματιστή του ή του τελευταίου της αντίστοιχης ομάδας προγραμματιστών.²¹¹

8. Ανάλωση δικαιώματος διανομής

Ανάλωση του δικαιώματος διανομής σημαίνει ότι ο δικαιούχος δεν μπορεί να απαγορεύσει ούτε να ζητήσει πρόσθετη αμοιβή για την περαιτέρω μεταβίβαση του αντιγράφου του προγράμματος Η/Υ από το νόμιμο χρήστη σε τρίτον. Ωστόσο, αν μεταβιβαστεί το νόμιμο αντίτυπο σε τρίτον, αυτός που το μεταβίβασε είναι αυτονόητο ότι δεν επιτρέπεται να εξακολουθήσει να κάνει χρήση αυτού (π.χ. μέσω αντιγράφου που είχε κρατήσει για τον εαυτό του).²¹² Είναι βέβαια δύσκολο να ελέγχεται κάθε φορά από τον δικαιούχο αν ο αρχικός αγοραστής δημιούργησε

---

²⁰⁷ Άρθρο 29 παρ. 1 Ν. 2121/1993. Η μακρά αυτή διάρκεια προστασίας έχει επικριθεί ως ανεπιτυχής από μέρος της θεωρίας, καθώς θεωρείται ότι δεν προωθεί την τεχνική πρόοδο, βλ. Λιακόπουλο, Βιομηχανική Ιδιοκτησία, 2000, σελ. 289.

²⁰⁸ Μαρίνος, Πνευματική Ιδιοκτησία, ό. π., σελ. 234.

²⁰⁹ Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 228. Βλέπε όμως και αντίθετη άποψη Μαρίνου, Λογισμικό ΙΙ, ό. π., σελ. 117.

²¹⁰ Η αβεβαιότητα σχετικά με το χρόνο δημιουργίας αντισταθμίζει την μεγάλη διάρκεια προστασίας σε αντίθεση με την παρεχόμενη προστασία από το δίκαιο της ευρεσιτεχνίας, Χριστοδούλου, ό. π., σελ. 84.

²¹¹ Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 228.

²¹² Μάνθος, ό. π., σελ. 366.

αντίγραφα του προγράμματος, ώστε να συνεχίσει να τα χρησιμοποιεί, αφού πωλήσει τον υλικό φορέα. Προς επίλυση του προβλήματος αυτού, ενδείκνυται η χρήση τεχνικών μέτρων προστασίας, όπως κλειδιών ασφαλείας, από τους διανομείς - είτε «κλασικών» είτε «ψηφιακών» - αντιγράφων.²¹³

Ειδικότερα, η πρώτη πώληση αντιγράφου ενός προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση από το δημιουργό ή με τη συγκατάθεσή του εξαντλεί το «δικαίωμα διανομής» του αντιτύπου αυτού μέσα στην Ένωση με εξαίρεση του δικαιώματος ελέγχου των μεταγενέστερων εκμισθώσεων (ή δημόσιου δανεισμού του προγράμματος ή ενός αντιγράφου του (άρθρο 41 Ν 2121/1993). Το τελευταίο σημαίνει ενδεικτικώς ότι ο νόμιμος αγοραστής ενός λογισμικού δεν μπορεί π.χ. να το εκμισθώνει σε τρίτους με σκοπό το κέρδος, εάν όμως ο δημιουργός έδωσε την άδεια για την εκμίσθωσή του σε μία χώρα της Ένωσης, το μισθωμένο πρόγραμμα μπορεί να «μετακινηθεί» από χώρα σε χώρα μέσα στην Ένωση.²¹⁴ Κατά τα λοιπά, η ανάλωση του δικαιώματος προϋποθέτει την «πρώτη πώληση» αντιγράφου του προγράμματος Η/Υ. Ως τέτοια μάλιστα θα πρέπει να θεωρηθεί και η έναντι ανταλλάγματος (έμμεσου ή άμεσου) διάθεση (άυλου) αντιγράφου μέσω του διαδικτύου, π.χ. μέσω μεταφόρτωσης του λογισμικού από ιστότοπο στο διαδίκτυο.²¹⁵

V. ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΛΟΓΙΣΜΙΚΟΥ

Δογματικές δυσκολίες και θεωρητικές διχογνωμίες δε δημιουργεί μόνο η ένταξη του λογισμικού στις παραδοσιακές κατηγορίες των άυλων αγαθών, αλλά και η υπαγωγή των συμβάσεων λογισμικού σε ρυθμισμένους στον ΑΚ τύπους. Οι υπαγωγικές αυτές δυσκολίες οφείλονται, αφενός στην ιδιομορφία του λογισμικού ως άυλου αγαθού ενδιάμεσης φύσης μεταξύ προϊόντος της διανοίας υπό την έννοια του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας και τεχνικού - βιομηχανικού αγαθού, αφετέρου στην αξιοσημείωτη ποικιλομορφία των συμβάσεων λογισμικού, που σημειώθηκε τις τελευταίες δεκαετίες χωρίς να επιτευχθεί αντίστοιχη νομική παγιοποίηση.²¹⁶ Πρέπει, μάλιστα, να σημειωθεί ότι στην πλειονότητα τους οι συμβάσεις λογισμικού αποτελούν πολύπλοκα νομικά μορφώματα, τα οποία ουσιαστικά απορρέουν από την τυπολογία των ρυθμισμένων συμβάσεων του ΑΚ σε συνδυασμό με το «άνοιγμα» τους προς μη ρυθμισμένες συμβατικές μορφές. Στοιχεία ρυθμισμένων συμβάσεων (πώληση hardware, σύμβαση εκπόνησης λογισμικού - σύμβαση έργου) και αρρυθμιστων συμβάσεων (παραχώρηση χρήσης λογισμικού)

---

²¹³ ΔΕΕ C-128/11, 3.7.2012, § 79.

²¹⁴ Μαρίνος, Πνευματική Ιδιοκτησία, ό. π., σελ. 160.

²¹⁵ ΔΕΕ C-128/11, §§ 47, 59.

²¹⁶ Καραγιάννης, ό. π., σελ. 18.

συνδέονται σε μια λειτουργική ενότητα (μικτές συμβάσεις), ώστε η νοητική διάκριση μεταξύ τους να είναι δύσκολη ή αδύνατη.

1. Συμβάσεις παροχής λογισμικού

Στο πλαίσιο της αρχής της συμβατικής ελευθερίας (ΑΚ 361) κατοχυρώνεται η ελευθερία των μερών να διαμορφώνουν κατά αυτοτελή και αυτόνομο τρόπο τις μεταξύ τους σχέσεις. Βέβαια, οι συμβαλλόμενοι μπορούν να αποφύγουν σαφείς νομικούς χαρακτηρισμούς και να προτιμήσουν ουδέτερους περιγραφικούς ή οικονομικούς όρους. Η συμβατική ελευθερία συνεπάγεται την αμείωτη νομική ισχύ των ανώνυμων συμβατικών διαμορφώσεων (*sui generis* συναλλάγματα) ή των μικτών συμβάσεων στο μέτρο φυσικά, που η σύμβαση δεν περιέχει όρους που προσκρούουν σε διατάξεις αναγκαστικού δικαίου.²¹⁷ Η εξουσία όμως του νομικού χαρακτηρισμού της σύμβασης σύμφωνα με το άρθρο 173 ΑΚ ανήκει στο δικαστήριο. Η διαπίστωση αυτή καλύπτει τόσο την χρήση από τα μέρη εσφαλμένου νομικού χαρακτηρισμού, όσο και την απουσία ή την αποφυγή χαρακτηρισμού της σύμβασης.

Κατ' αρχήν, πρέπει να σημειωθεί ότι οι συμβάσεις παραχώρησης λογισμικού (οριστικής και χρονικά περιορισμένης) δεν αποτελούν ουσιαστικά συμβάσεις, αλλά άδειες εκμετάλλευσης, με τις οποίες παραχωρείται στο χρήστη ένα μη μεταβιβάσιμο και μη αποκλειστικό δικαίωμα χρήσης επί του προγράμματος. Η άδεια παραχώρησης χρήσης λογισμικού είναι δυνατόν να συνιστά άδεια εκμετάλλευσης πνευματικού έργου, εφόσον το συγκεκριμένο πρόγραμμα αποτελεί έργο ή άδεια χρήσης τεχνογνωσίας (*know-how*), εφόσον πρόκειται για πρόγραμμα μη δεκτικό προστασίας από την πνευματική ιδιοκτησία. Οι συμβάσεις παραχώρησης λογισμικού προστατευόμενου από την πνευματική ιδιοκτησία διαφοροποιούνται από τις κλασικές συμβάσεις εκμετάλλευσης έργων λόγου και τέχνης, καθώς η κλασική άδεια εκμετάλλευσης πνευματικών δημιουργημάτων χορηγεί δικαίωμα εκμετάλλευσης κατά παράγωγο τρόπο (λ.χ. με πολλαπλασιασμό, διάδοση, διασκευή), ενώ η παραχωρούμενη άδεια στο λογισμικό αποσκοπεί μάλλον στο αντίθετο, δηλαδή να εμποδίσει τέτοιες ενέργειες, περιορίζοντας την εκμετάλλευση στη χρήση του λογισμικού.

Επιπλέον, έχει παρατηρηθεί ότι ενώ οι κλασικές συμβάσεις εκμετάλλευσης πνευματικών έργων χαρακτηρίζονται από την αντίθεση του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού προς το περιουσιακό δικαίωμα του εκμεταλλευόμενου, τα ίχνη του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού στο software είναι ανύπαρκτα. Σημασία έχει η επίλυση του πρακτικού προβλήματος που

---

²¹⁷ Πράγματι, συχνά χρησιμοποιούνται οι όροι σύμβαση παραχώρησης ή άδεια εκμετάλλευσης (*license*) ή χρήσης λογισμικού (*user's agreement*), ενώ από την άλλη πλευρά τα έντυπα των επιχειρήσεων πληροφορικής διαλαμβάνουν ηθελημένες ασάφειες κατά τη διατύπωση των νομικών τους όρων και την καταγραφή μέρους των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων.

επιτυγχάνεται με το λογισμικό και όχι ο δημιουργός του.²¹⁸ Γι' αυτό θα πρέπει να απορριφθεί και ο προσωπικός χαρακτήρας (*intuitu personae*) των συμβάσεων τυποποιημένου λογισμικού, το οποίο παρουσιάζει μαζικό χαρακτήρα (λ.χ. *shrink wrap licenses*).²¹⁹ Περαιτέρω, οι συμβάσεις λογισμικού διακρίνονται σε συμβάσεις τυποποιημένου λογισμικού (*off-the-shelf software*) και σε συμβάσεις μη τυποποιημένου λογισμικού (*bespoke software*).

α. Σύμβαση παροχής τυποποιημένου λογισμικού

Το τυποποιημένο λογισμικό μπορεί να οριστεί ως αυτό που κυκλοφορεί σε πολλά όμοια αντίτυπα στην αγορά και έχει εκπονηθεί και σχεδιαστεί λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες των χρηστών κατά ένα γενικό υποθετικό τρόπο προσδιοριζόμενο μονομερώς από τον δημιουργό ή τον οίκο παραγωγής του (*software house*), χωρίς ο αποκτών να λαμβάνει μέρος στον σχεδιασμό και την εξειδίκευση του προγράμματος.²²⁰ Αναφέρεται λοιπόν, σε προγράμματα που καλύπτουν τις ανάγκες του μέσου χρήστη σε επιμέρους τομείς εφαρμογών (λ.χ. προγράμματα επεξεργασίας κειμένου, σχεδίασης κλπ.) ή μιας επαγγελματικής ομάδας (λ.χ. λογιστικά προγράμματα, προγράμματα για συμβολαιογράφους, δικηγόρους κλπ.). Βασικό χαρακτηριστικό της κατηγορίας αυτής προγραμμάτων Η/Υ είναι ότι διατίθεται στους αγοραστές ως έτοιμο προϊόν, το οποίο δεν επιδέχεται προσαρμογές στις ανάγκες του κάθε χρήστη, ενώ χάνει την αξία του σχετικά γρήγορα και για αυτό ανανεώνεται με τη διάθεση νέων εκδόσεων (*updates*).²²¹

Από μερικούς, προτείνεται η εφαρμογή στην σύμβαση παροχής τυποποιημένου λογισμικού των διατάξεων για την πώληση 19 (ΑΚ 513 επ.) κινητού πράγματος (*sale of goods*).²²² Άλλη άποψη προτείνει τη διάκριση τριών διαφορετικών συμβάσεων σε όλη την αλυσίδα παροχής του: σύμφωνα με αυτή την οπτική, υπάρχει σύμβαση πωλήσεως επί του πληροφορικού φορέα (δισκέτα, CD-Rom) μεταξύ του παρόχου - διανομέα και του οίκου παραγωγής του λογισμικού

---

²¹⁸ Μαρίνος, Λογισμικό Ι, ό. π., σελ. 113., Κικκής, Το μέλλον του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού στην κοινωνία της πληροφορίας, ΧρΙΔ 2005, σελ. 294 επ.

²¹⁹ Οι *shrink-wrap licenses* είναι μορφή άδειας εκμετάλλευσης τυποποιημένου λογισμικού, που απαντάται κυρίως στην Αμερική. Ουσιαστικά αποτελεί μια σύμβαση προσχώρησης, οι γενικοί όροι συναλλαγών της οποίας είναι ευανάγνωστα τυπωμένοι στο πλαστικό διαφανές περιτύλιγμα. Μέσα στο πλαστικό αυτό περικάλυμμα περιέχεται η δισκέτα ή οι δισκέτες με το πρόγραμμα Η/Υ. Οι ΓΟΣ περιέχουν μεταξύ άλλων τη δήλωση ότι αν ο μελλοντικός χρήστης σκίσει το περιτύλιγμα από σελοφάν, θεωρείται ότι αποδέχεται όλους ανεξαιρέτως τους ΓΟΣ. Για τα προβλήματα που δημιουργεί ο τρόπος αυτός διανομής του τυποποιημένου λογισμικού βλ. Goodman P., *Shrink Wrap License Agreements, Unravelling some of the confusing legal issues*, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.mactech.com/articles/mactech/Vol.09/09.03/Shrinkwrap/index.html>.

²²⁰ Πχ. MS-DOS, UNIX, Microsoft Windows, Word κλπ.

²²¹ Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 125.

²²² Μαρίνος, Λογισμικό Ι, ό. π., σελ. 101.

καθώς και αντίστοιχα μεταξύ του provider και του τελικού καταναλωτή - χρήστη, ενώ αντίθετα μεταξύ του τελικού καταναλωτή και του οίκου παραγωγής του λογισμικού υφίσταται σύμβαση εκχώρησης άδειας χρήσης (license agreement - user's agreement). Ως σύμβαση άδειας χρήσης ορίζεται στη θεωρία των άυλων αγαθών, η μη ρυθμισμένη σύμβαση μέσω της οποίας, ο δικαιούχος άυλου αγαθού - συνηθέστερα απόλυτου και αποκλειστικού δικαιώματος - παραχωρεί σε τρίτον μία ή περισσότερες εξουσίες από το δικαίωμά του.²²³ Τόσο στη θεωρία όσο και στη νομολογία, οι συμβάσεις οριστικής παραχώρησης της χρήσης λογισμικού θεωρούνται συχνά ως sui generis αρρυθμιστες συμβάσεις εκμετάλλευσης πνευματικού δημιουργήματος.

Περαιτέρω, στην τυπολογία των πληροφορικών συμβάσεων συχνά απαντάται η χρονικά περιορισμένη παραχώρηση της χρήσης του λογισμικού, ιδίως σε μεγάλα και δαπανηρά προγράμματα: το αντίτιμο για τη χρήση του προγράμματος καταβάλλεται περιοδικά, ο δε χρήστης αναλαμβάνει την υποχρέωση επιστροφής του προγράμματος μετά τη συμβατική λήξη, με τη μορφή επιστροφής των πληροφορικών φορέων ή της εξάλειψης του για λογαριασμό του παραχωρούντος. Έχει υποστηριχθεί ότι στις συμβάσεις χρονικά περιορισμένης παραχώρησης τυποποιημένου λογισμικού εφαρμόζονται οι αρχές της μίσθωσης προσοδοφόρου αντικειμένου.²²⁴ Οι διατάξεις για τη μίσθωση προσοδοφόρου αντικειμένου δεν καλύπτουν όμως, όλες τις εκφάνσεις της παραχώρησης λογισμικού για περιορισμένο διάστημα. Παράδειγμα αποτελεί το multiusing του λογισμικού. Το δίκαιο της μίσθωσης κατατείνει στην αποκλειστική χρήση του μισθίου, ενώ η δυνατότητα παράλληλης χρήσης του λόγω του υλικού χαρακτήρα του μισθίου πράγματος είναι περιορισμένη. Υποστηρίζεται λοιπόν, ότι πρόκειται για μικτή σύμβαση, όπου οι παρεπόμενες παροχές δεν προσδιορίζουν ουσιαστικά τη μορφή της σύμβασης. Σύμβαση μίσθωσης έργου συνάπτεται όταν το προς παραχώρηση πρόγραμμα δεν έχει καν εκπονηθεί ή βρίσκεται ακόμη στο στάδιο της μελέτης και ανάπτυξης. Αποφασιστική σημασία έχει αν τα συμβαλλόμενα μέρη απέβλεψαν όχι μόνο στην παράδοση, αλλά και στην εκπόνηση του λογισμικού. Αν σκοπούσαν το τελευταίο, τότε πρόκειται για μίσθωση έργου με παρεπόμενη υποχρέωση την υποχρέωση παραχώρησης της χρήσης.²²⁵

Η αναλογική εφαρμογή των διατάξεων για τη πώληση και τη μίσθωση προσοδοφόρου αντικειμένου προσδιορίζει και τις κύριες υποχρεώσεις των μερών στη σύμβαση παραχώρησης τυποποιημένου λογισμικού. Εκείνος που παραχωρεί οριστικά την εξουσία χρήσης του λογισμικού υποχρεούται σε παράδοση του λογισμικού μέσω της παράδοσης των σχετικών πληροφορικών

---

²²³ Καραγιάννης, ό. π., σελ. 21.

²²⁴ Μούζουλας, Οι συμβάσεις πληροφορικής στην πράξη, 1994, σελ. 116.

²²⁵ Μαρίνος, Λογισμικό I, σελ. 111-113.

φορέων και του εγχειριδίου χρήστη, στοιχεία που συνθέτουν την κύρια παροχή και ο χρήστης έχει την υποχρέωση να καταβάλει το ενιαίο ή περιοδικά καταβαλλόμενο αντίτιμο για τη χρήση του προγράμματος. Προκειμένου για παραχώρηση τυποποιημένου λογισμικού για ορισμένο χρονικό διάστημα, ο παραχωρών υπέχει την κύρια υποχρέωση να παραδώσει λογισμικό απαλλαγμένο πραγματικών και νομικών ελαττωμάτων (άρθρο 620 ΑΚ σε συνδ. με 574 επ. ΑΚ). Επειδή όμως, η εκπόνηση αλάνθαστου λογισμικού είναι σχεδόν αδύνατη, δεν νοείται σε περίπλοκα προγράμματα η υποχρέωση παράδοσης λογισμικού χωρίς πραγματικά ελαττώματα, αλλά μόνο λειτουργούντος λογισμικού.²²⁶

Επιπλέον, ο παραχωρών υπέχει αυξημένη υποχρέωση παροχής πληροφοριών και διαφώτισης του μέσου χρήστη, που συνήθως βρίσκεται σε μειονεκτική θέση, λόγω έλλειψης της σχετικής τεχνογνωσίας. Η υποχρέωση αυτή ενεργεί ως αντίβαρο, προκειμένου να μειωθεί η εγγενής ανισότητα γνώσεων (knowledge gap) μεταξύ παραχωρούντος και χρήστη. Λογικό επακόλουθο είναι ότι ενδεχόμενο υψηλό επίπεδο των πληροφορικών γνώσεων του χρήστη και η εξειδίκευση του να οδηγούν σε πλήρη εξάλειψη της παρεπόμενης αυτής υποχρέωσης. Επιπρόσθετα, είναι σύνηθες στις εν λόγω συμβάσεις να υπογραμμίζεται μέσω ρητρών η υποχρέωση συνεργασίας και σύμπραξης του χρήστη, η οποία για μεν τις συμβάσεις χρονικά περιορισμένης παραχώρησης λογισμικού διαρκεί όλη τη διάρκεια της σύμβασης, για δε τις συμβάσεις οριστικής παραχώρησης διαρκεί και μετά την κύρια σύμβαση. Στην κατηγορία αυτή των παρεπόμενων υποχρεώσεων ανήκουν ενδεικτικά η έγκαιρη γνωστοποίηση πραγματικών ή νομικών ελαττωμάτων, η διευκόλυνση δοκιμαστικής λειτουργίας του προγράμματος, η διάθεση κατάλληλου χώρου, η καταγραφή λαθών, η υποχρέωση ανακοίνωσης τους και μετά την παρέλευση του χρόνου παραγραφής της ευθύνης από πραγματικά ελαττώματα. Τέλος, δεδομένου ότι η εκπόνηση αλάνθαστου λογισμικού δεν είναι δυνατή, ο χρήστης έχει το δικαίωμα να ζητήσει την άρση του ελαττώματος, που δημιουργεί αντίστοιχη υποχρέωση του παραχωρούντος κατασκευαστή. Πράγματι, πρόκειται για μια καθιερωμένη συναλλακτική πρακτική, που απορρέει από την ιδιορρυθμία του λογισμικού. Για το λόγο αυτό, ακόμη και αν δεν έχει συμφωνηθεί ρητά, θεωρείται ότι είναι υπαρκτή η αντίστοιχη υποχρέωση αυτού που παραχωρεί το λογισμικό να άρει το εντοπισμένο ελάττωμα.²²⁷

Όσον αφορά τον καταλογισμό της ευθύνης, πρωτεύων αναδεικνύεται ο ρόλος των πραγματικών δεδομένων της πληροφορικής επιστήμης. Πρέπει λ.χ. να ληφθεί υπόψη η αδυναμία

---

²²⁶ Μαρίνος, Λογισμικό Ι, σελ. 138.

²²⁷ Μαρίνος, Λογισμικό Ι, σελ. 139.

εκπόνησης αλάνθαστου λογισμικού,²²⁸ το γεγονός ότι μπορεί να αποδειχθεί μόνο η παρουσία λαθών, όχι η απουσία τους,²²⁹ καθώς επίσης και το ότι τα ελαττώματα δεν είναι επιγενόμενα, αφού το πρόγραμμα του Η/Υ δεν υπόκειται σε φθορά από τη χρήση, αλλά οφείλονται σε αρχικές ελλείψεις που εμφανίζονται αργότερα.²³⁰ Αυτά τα δεδομένα επιβάλλουν την ανοχή λαθών, αφού ο πελάτης γνωρίζει ότι η παραγωγή απόλυτα αλάνθαστου προγράμματος είναι τεχνικά ανέφικτη. Επίσης, αναδεικνύεται η πρακτική σπουδαιότητα της δοκιμαστικής περιόδου ελέγχου της καταλληλότητάς του. Σε κάθε περίπτωση, το κείμενο της σύμβασης που υπεγράφη και το έντυπο καταγραφής των παροχών ανάγονται σε πρωταρχικούς παράγοντες αξιολόγησης ενδεχόμενης ελαττωματικότητας.

Έχει κριθεί ότι αποτελούν πραγματικά ελαττώματα: τα ελαττώματα του αλγορίθμου, η δυσχρηστία του προγράμματος για τον πελάτη, ο αργός ρυθμός επεξεργασίας δεδομένων, η διάσταση προγράμματος και τεκμηρίωσης, η μη εκτέλεση προγραμματισμένων λειτουργιών, η έλλειψη φιλικότητας προς το χρήστη, η συμβατότητα του προγράμματος, η σύνταξη του εγχειριδίου οδηγιών σε ξένη γλώσσα όταν καθιστά δυσχερή τη χρήση του προγράμματος.²³¹

Η συνδρομή πραγματικού ελαττώματος επισύρει σε βάρος του προμηθευτή τις αξιώσεις που προβλέπουν οι διατάξεις της πώλησης και της μίσθωσης προσοδοφόρου αντικειμένου προκειμένου για οριστική και χρονικά περιορισμένη παραχώρηση λογισμικού αντίστοιχα. Η ικανοποίηση όμως των απαιτήσεων του πελάτη προϋποθέτει την απόδειξη της ύπαρξης του ελαττώματος (ΚΠολΔ 338), με αποτέλεσμα να ανακύπτουν κρίσιμα ζητήματα του βάρους της απόδειξης. Αναγκαία παρίσταται η διάκριση μεταξύ πραγματικών ελαττωμάτων και λαθών χειρισμού. Από τη μια πλευρά, η έλλειψη τεχνικής εξειδίκευσης του πελάτη και από την άλλη, η μη κατοχή του πηγαίου κώδικα του προγράμματος, είναι πιθανό να εμποδίζουν την ευδοκίμηση των σχετικών αξιώσεων. Επομένως, έχει προταθεί η ρύθμιση του βάρους απόδειξης στο κείμενο της σύμβασης, έτσι ώστε ο μεν πελάτης να βαρύνεται με την περιγραφή της δυσλειτουργίας του

---

²²⁸ Οι στατιστικές δείχνουν ότι ανά 100 γραμμές προγράμματος, αναφύονται 1,5 λάθη. Ένα μόνο μέρος από αυτά αίρει η διόρθωση των ατελειών του προγράμματος, έτσι ώστε κατά μέσο όρο παραμένουν 7 περίπου λάθη ανά 1000 γραμμές προγράμματος, Μούζουλας, ό. π., σελ. 122.

²²⁹ Οι στατιστικές δείχνουν ότι το 80% των λαθών που αναφέρονται κατά τη διάρκεια της δοκιμαστικής περιόδου δεν οφείλονται στην κωδικοποίηση του προγράμματος, αλλά στη φάση σχεδίασης του συστήματος, Μούζουλας, ό. π., σελ. 122.

²³⁰ Μούζουλας, ό. π., σελ. 122.

²³¹ Βλέπε Μαρίνο, Λογισμικό Ι, με παραπομπές σε γερμανική νομολογία: BGH, WM 1971, σελ. 615, BGH, WM 1985, σελ. 263, OLG Frankfurt, NJW 1985, σελ. 2278, LG Bielefeld, IuR 1986, σελ. 76, LG Nurnberg-Furth, BB 1986, σελ. 278, LG Heilbronn, CR 1989, σελ. 603, LG Stuttgart, CR 1986, σελ. 382, OLG Munchen, CR 1986, σελ. 365.

προγράμματος, ο δε προμηθευτής με την απόδειξη ότι αυτή οφείλεται σε λάθος χειρισμού του χρήστη.²³²

β. Σύμβαση παροχής μη τυποποιημένου λογισμικού

Η σύμβαση παροχής μη τυποποιημένου λογισμικού μπορεί να υπαχθεί στην έννοια της σύμβασης έργου επί της οποίας εφαρμοστέες θα είναι οι διατάξεις του ΑΚ και ιδιαίτερα οι ΑΚ 681 επ. Αυτός ο υπαγωγικός χαρακτηρισμός επηρεάζεται από το γεγονός ότι στη συνηθέστερη περίπτωση δεν μεταβιβάζεται στον αποκτώντα το δικαίωμα επί του εκπονηθέντος προγράμματος. Πράγματι, η σύμβαση εκπόνησης λογισμικού δεν υπονοεί και την μεταβίβαση των δικαιωμάτων επί του προγράμματος. Για την μεταβίβαση του πνευματικού δικαιώματος του δημιουργού του προγράμματος απαιτείται ειδική συμφωνία. Αυτή η διαπίστωση αποτελεί έκφραση της γενικότερης αρχής *in dubio pro autorem*.²³³ Κατά άλλη άποψη, στην περίπτωση που θεωρείται ότι υπάρχει παραγωγή έργου κατά παραγγελία και θεωρηθεί ότι η παραγγελία εκτελείται μέσω σύμβασης έργου, η μεταβίβαση του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας στον εργοδότη μπορεί να συνάγεται και σιωπηρά, από το σύνολο των περιστάσεων της σύμβασης.²³⁴ Ο νόμος πάντως δεν θέτει ως συστατικό στοιχείο της σύμβασης έργου την ύπαρξη εκπονητικής σύμβασης μεταβίβασης της κυριότητας (681 ΑΚ).²³⁵

Όσον αφορά τις υποχρεώσεις των μερών, ο εργολάβος υποχρεούται να εκτελέσει το έργο, δηλαδή να εκπονήσει το συμφωνηθέν λογισμικό, απαλλαγμένο από πραγματικά και νομικά ελαττώματα και με τις συμφωνηθείσες ιδιότητες (ΑΚ 681). Παρατηρείται ότι λόγω της ενδημικότητας των λαθών που παρουσιάζει το λογισμικό, ο εργολάβος δεν οφείλει να παραδώσει αλάνθαστο λογισμικό, παρά μόνο λειτουργούν.²³⁶ Επίσης, υποχρεούται να προσπορίσει το έργο στην οικονομική και νομική σφαίρα του εργοδότη, παραχωρώντας του τη χρήση. Η ευθύνη του εργολάβου για πραγματικά και νομικά ελαττώματα αποτελεί ευθύνη για μη εκπλήρωση. Σε ό,τι αφορά τον εργοδότη, η κύρια υποχρέωση του συνίσταται στην πληρωμή της αμοιβής που

---

²³² Μούζουλας, ό. π., σελ. 121.

²³³ Καραγιάννης, ό. π., σελ. 23.

²³⁴ Κουμάντος, ό. π., σελ. 163.

²³⁵ Σημειώνεται ότι η *ratio* της ευρείας αυτής διατύπωσης του ΑΚ συνίσταται στο γεγονός ότι ακόμα και σε συνθήκες βιομηχανικής-υλιστικής οικονομίας η έννοια του έργου περιλάμβανε και μορφές που δεν ενέπλεκαν ή ενέπλεκαν δευτερευόντως την μεταβίβαση πράγματος ή δικαιώματος. Έτσι η έννοια του έργου δύναται να συμπεριλάβει και προσφορά που συνίσταται αποκλειστικά σε παροχή ή σε καταβολή εργασίας ανεξάρτητα από το αν η εργασία αυτή κατατείνει στην παραγωγή προϊόντος διάνοιας, Καραγιάννης, ό. π., σελ. 24.

²³⁶ Μαρίνος, Λογισμικό Ι, ό. π., σελ. 182.

συμφωνήθηκε, η οποία είναι πληρωτέα κατά την παράδοση του έργου (ΑΚ 694 § 1), όταν καθίσταται ληξιπρόθεσμη η σχετική απαίτηση του εργολάβου.²³⁷

Επιπλέον, ο εργολάβος αναλαμβάνει την υποχρέωση σύνταξης των γενικών λειτουργικών προδιαγραφών και καταγραφή των απαιτήσεων του χρήστη (requirement specifications), όπου συγκεντρώνονται οι επιδιωκόμενοι σκοποί και λειτουργίες του μελλοντικού προγράμματος, που αντικατοπτρίζουν τις απαιτήσεις και ειδικές ανάγκες του συγκεκριμένου χρήστη. Ο εργολάβος οφείλει επομένως, κατά τη διάρκεια σχεδιασμού του λογισμικού να ανακαλύπτει και συγκεκριμενοποιεί τις ανάγκες του χρήστη και να κατευθύνει την απαιτούμενη συνεργασία καθώς αυτός είναι ο γνώστης της σχετικής τεχνογνωσίας.²³⁸ Περαιτέρω, ο εργολάβος, κατά τη διάρκεια της εκτέλεσης του έργου έχει πρόσβαση σε εμπορικά και βιομηχανικά μυστικά του εργοδότη. Με βάση, λοιπόν, την υποχρέωση πίστης και συνεργασίας που διέπει τη σύμβαση έργου και το άρθρο 288 ΑΚ, υπέχει μια παρεπόμενη υποχρέωση διατήρησης μυστικότητας.

Από την άλλη, η κυριότερη υποχρέωση του εργοδότη συνίσταται στην υποχρέωση σύμπραξης. Ο χρήστης πρέπει να παρέχει τις απαραίτητες τεχνικές, οικονομικές ή οργανωτικές πληροφορίες (λ.χ. ως προς τη φύση του ιδιαίτερου προβλήματος, δομή και λειτουργία της επιχείρησής του) που είναι απαραίτητες για να εκπονηθεί λογισμικό προσαρμοσμένο «στα μέτρα του». Η ακριβής περιγραφή και συγκεκριμενοποίηση της πληροφορικής παροχής αποκτά στο ατομικό λογισμικό κεφαλαιώδη σημασία. Η δυναμικότητα της διαδικασίας για την εκπόνηση του λογισμικού και ο περίπλοκος χαρακτήρας του λογισμικού απαιτούν το συνεχή διάλογο μεταξύ εργοδότη και εργολάβου. Μπορεί λοιπόν να γίνει δεκτό, ότι ο εργοδότης/χρήστης υπέχει παρεπόμενη υποχρέωση σύμπραξης, η οποία προκύπτει από τη φύση του έργου.²³⁹ Συμπερασματικά, ο καθορισμός της ποιότητας του προγράμματος βαρύνει εξίσου, αλλά από διαφορετική σκοπιά, τα συμβαλλόμενα μέρη. Μάλιστα, όσο πιο αδαής αποδεικνύεται στην πράξη ο πελάτης, τόσο εκτενέστερη καθίσταται η υποχρέωση σύμπραξης του εργολάβου.²⁴⁰

---

²³⁷ Μαρίνος, ό. π., σελ. 187.

²³⁸ Μούζουλας, ό. π., σελ. 145.

²³⁹ Μαρίνος, Λογισμικό Ι, ό. π., σελ. 188.

²⁴⁰ Οι υποχρεώσεις πληροφόρησης του εργολάβου δεν εξαντλούνται στην υποβολή ενδεδειγμένων υποδείξεων κατά την περιγραφή του αντικειμένου της σύμβασης. Ο εργολάβος βαρύνεται επιπλέον με τη σύνταξη ενός εντύπου καταγραφής παροχών, το οποίο αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της σύμβασης. Το έντυπο αυτό οφείλει να διαλαμβάνει με σαφήνεια τα επί μέρους στάδια εκτέλεσης των αμοιβαίων υποχρεώσεων, προσδιορίζοντας αντίστοιχα την έκταση των εκπληρωτέων παροχών. Παρέχεται έτσι στον πελάτη η δυνατότητα ελέγχου της διεργασίας ανάπτυξης του προγράμματος και επιπρόσθετα ένα αδιαμφισβήτητο μέτρο σύγκρισης των πραγματικών και αναμενόμενων ιδιοτήτων του προγράμματος. Ουσιαστικά αποτελεί βάρος του εργολάβου που φέρει και τον κίνδυνο πραγματοποίησης του έργου, Μούζουλας, ό. π., σελ. 146.

Στην περίπτωση ύπαρξης ελαττωμάτων, ο εργολάβος υποχρεούται να τα άρει ή να παράγει έργο με τις συνομολογηθείσες ιδιότητες, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι δεν υπέχει πταίσμα ή ότι κατά την εκπόνηση του λογισμικού δε μπορούσε να διακρίνει το ελάττωμα. Το δικαίωμα διόρθωσης μπορεί να ασκηθεί και για ελάττωμα λογισμικού που ανακαλύφθηκε αργότερα, έστω και μετά την έγκριση του έργου, εφόσον δεν μπορούσε να γίνει αντιληπτό με κανονική εξέταση (δοκιμή). Ο χρήστης/εργοδότης μπορεί να απαιτήσει την εκ νέου εκπόνηση του προγράμματος, εφόσον το πρόγραμμα δεν επιδέχεται διόρθωση, διότι λ.χ. έχει λογικά λάθη στη σύλληψη του ή αγνοήθηκαν βασικοί παράμετροι κατά το σχεδιασμό του. Το δικαίωμα αυτό απορρέει από το αρχικό δικαίωμα του εργοδότη να απαιτήσει την εκτέλεση έργου απαλλαγμένο από πραγματικά ελαττώματα ή με τις συνομολογηθείσες ιδιότητες, το οποίο διατηρείται μέχρι την αποδοχή του έργου. Η αξίωση για την εκ νέου εκπόνηση του προγράμματος έπεται της αξίωσης διόρθωσης, υφίσταται δε μόνο αν είναι αντικειμενικά δυνατή, σύμφωνα με τη στάθμη της πληροφορικής τεχνικής. Το δικαίωμα του εργοδότη να απαιτήσει την εκ νέου εκτέλεση του προγράμματος έχει μεγάλη πρακτική σημασία στο λογισμικό, δεδομένου ότι ο εργοδότης, ο οποίος έχει ανάγκη το πρόγραμμα, δεν ικανοποιείται με την αναστροφή της σύμβασης ή την αξίωση αποζημίωσης.²⁴¹ Αντί ο εργοδότης να επιδιώξει τη διόρθωση των ελαττωμάτων, δικαιούται διαζευκτικά να ζητήσει την ανάλογη μείωση της αμοιβής για την εκπόνηση του λογισμικού. Επίσης, μπορεί κατ' επιλογή του να απαιτήσει να υπαναχωρήσει από τη σύμβαση (ΑΚ 689 §1) κατά τους όρους των άρθρων 546-549 και 551-553 ΑΚ. Αν ο εργολάβος έχει υπαιτιότητα ως προς τα ουσιώδη πραγματικά ελαττώματα ή την έλλειψη των συνομολογηθεισών ιδιοτήτων επεκτείνεται η ευθύνη του, καθόσον ο νόμος παρέχει στον εργοδότη αξίωση αποζημίωσης για μη εκπλήρωση (ΑΚ 690).²⁴²

γ. Σύμβαση συντήρησης λογισμικού

Η συντήρηση του λογισμικού έχει μεγάλη οικονομική σημασία για την καλή και αποτελεσματική λειτουργία του λογισμικού. Η συντήρηση ενός πακέτου λογισμικού αποβλέπει στη διατήρηση του σε τέτοιο επίπεδο ενημέρωσης και λειτουργικής πληρότητας, ώστε να ανταποκρίνεται ανά πάσα στιγμή στις απαιτήσεις του χρήστη. Η συντήρηση γίνεται συχνά προληπτικά (λ.χ. ανά τετράμηνο), ενώ, κατά κανόνα, περιλαμβάνει προσαρμοστικές αλλαγές σε νέες παραμέτρους και ανάγκες (λ.χ. τη προσαρμογή ενός προγράμματος υπολογισμού της φορολογικής επιβάρυνσης στο νέο συντελεστή Φ.Π.Α.), αλλά και την άρση λαθών και ελαττωμάτων του.

---

²⁴¹ Οι αξιώσεις του εργοδότη δε γεννώνται αν οι ελλείψεις του έργου οφείλονται σε υπαιτιότητα του, επειδή λ.χ. διατύπωσε ελλιπώς ή εσφαλμένα τις απαιτήσεις και ανάγκες του (ΑΚ 691).

²⁴² Μούζουλας, ό. π., σελ. 147.

Πρόκειται για μια αυτοτελή σύμβαση, που συνάπτεται συνήθως παράλληλα με τη σύμβαση παραχώρησης τυποποιημένου ή ατομικού λογισμικού. Η ένταξη της σε ένα καθορισμένο συμβατικό τύπο εξαρτάται από το είδος της παροχής. Έτσι, όταν ο πελάτης αναμένει την επίτευξη ενός συγκεκριμένου αποτελέσματος από τη συντήρηση του προγράμματος Η/Υ, εφαρμόζονται οι διατάξεις της σύμβασης έργου (ΑΚ 681 επ.), ενώ όταν η σύμβαση αποτίνει στη διενέργεια προγραμματισμένων εργασιών υποστήριξης, τότε θα βρίσκουν εφαρμογή οι διατάξεις περί σύμβασης εργασίας (ΑΚ 648 επ.).²⁴³

2. Άδεια χρήσης

Η συνήθης μορφή οικονομικής εκμετάλλευσης του λογισμικού σήμερα συνίσταται στην παροχή απλής άδειας χρήσης από τον δικαιούχο του προς κάθε χρήστη που νομίμως το αποκτά. Οι άδειες χρήσης στο κείμενο του νόμου ονομάζονται «άδειες εκμετάλλευσης», και αφορούν, προφανώς, το περιουσιακό δικαίωμα του δικαιούχου λογισμικού. Σχετικά με αυτές ρητά ορίζεται ότι «ο δημιουργός του έργου μπορεί να επιτρέψει σε κάποιον άλλον την άσκηση εξουσιών που απορρέουν από το περιουσιακό του δικαίωμα (άδειες εκμετάλλευσης)»²⁴⁴, καθώς και ότι «οι άδειες εκμετάλλευσης μπορεί να είναι αποκλειστικές ή μη αποκλειστικές. Οι αποκλειστικές συμβάσεις και άδειες εκμετάλλευσης παρέχουν στον αντισυμβαλλόμενο το δικαίωμα να ασκεί τις εξουσίες στις οποίες αναφέρεται η σύμβαση ή η άδεια κατ' αποκλεισμό οποιουδήποτε τρίτου. Οι μη αποκλειστικές συμβάσεις και άδειες εκμετάλλευσης παρέχουν στον αντισυμβαλλόμενο το δικαίωμα να ασκεί τις εξουσίες, στις οποίες αναφέρεται η σύμβαση ή η άδεια παράλληλα προς το δημιουργό και άλλους αντισυμβαλλόμενους».²⁴⁵ Τέλος, «σε περίπτωση αμφιβολίας, η άδεια εκμετάλλευσης θεωρείται μη αποκλειστική».²⁴⁶

Ειδικά επομένως σε σχέση με ένα πρόγραμμα ηλεκτρονικού υπολογιστή, ο δικαιούχος του περιουσιακού δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας επί αυτού συνήθως επιτρέπει μέσω της αντίστοιχης άδειας στο χρήστη να ασκήσει τις εξουσίες αναπαραγωγής του προγράμματος, αποκλειστικά για χρήση του προγράμματος αυτού στον υπολογιστή του. Στο σύγχρονο μάλιστα υπολογιστικό περιβάλλον, όπου κάθε χρήστης συνήθως εργάζεται σε περισσότερους από έναν υπολογιστές (πχ. desktop και φορητός), η συνήθης άδεια χρήσης λογισμικού επιτρέπει την εγκατάσταση του προγράμματος σε έναν επιτραπέζιο υπολογιστή και σε έναν επιπλέον φορητό - αν πάντως δεν επιτρέπεται κάτι τέτοιο ρητά, η δεύτερη εγκατάσταση του ιδίου προγράμματος από

---

²⁴³ Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 129-130.

²⁴⁴ Άρθρο 13 παρ. 2, Ν. 2121/1993.

²⁴⁵ Άρθρο 13 παρ. 3 εδ. α, β, γ, Ν. 2121/1993.

²⁴⁶ Άρθρο 13 παρ. 4, Ν. 2121/1993.

τον ίδιο χρήστη σε άλλον υπολογιστή του δεν φαίνεται να επιτρέπεται.²⁴⁷ Η άδεια χρήσης εύλογα θα είναι μη αποκλειστική, ειδάλως θα αποκλειόταν η πώληση του εν λόγω προγράμματος Η/Υ σε οποιονδήποτε τρίτον. Αποκλειστικές άδειες χρήσης μπορεί να είναι νοητές μόνο σε λογισμικό που δημιουργήθηκε ειδικά (custom-made).

Τέλος, σημειώνεται ότι έχει κριθεί, τουλάχιστον στις ΗΠΑ νόμιμη η άδεια χρήσης τύπου «clickwrap». Με τον όρο άδεια χρήσης τύπου «clickwrap» νοείται η συνηθέστατη, πρακτική της βιομηχανίας πληροφορικής να ενσωματώνει το κείμενο αδειών χρήσης στο ίδιο το λογισμικό - όταν ο χρήστης εγκαθιστά: για πρώτη φορά το λογισμικό (είτε από CD είτε λογισμικό που «κατέβασε» από το Διαδίκτυο) εμφανίζεται το κείμενό της άδειας χρήσης στην οθόνη του πριν την εγκατάσταση του λογισμικού, και τον καλεί είτε να την αποδεχτεί (ενεργοποιώντας την επιλογή «Αποδέχομαι») είτε να την απορρίψει (ενεργοποιώντας την επιλογή «Δεν Αποδέχομαι»). Μόνο εφόσον ο χρήστης ενεργοποιήσει την επιλογή «Αποδέχομαι» εγκαθίσταται το λογισμικό στον υπολογιστή του. Το ερώτημα, αν αυτή η άδεια χρήσης παράγει αποτελέσματα και είναι δεσμευτική για τα μέρη, έχει αντιμετωπισθεί και νομολογιακά στις ΗΠΑ και έχει ήδη γίνει δεκτό ότι πράγματι παράγει αποτελέσματα κανονικά μεταξύ δημιουργού και χρήστη, ακριβώς σαν να είχε προμηθευτεί ο χρήστης εκτυπωμένη την ίδια άδεια χρήσης στην συσκευασία του λογισμικού. Παρατηρείται ότι η λύση αυτή επιβάλλεται από την πραγματικότητα, αφού εκτυπωμένη άδεια χρήσης σε συσκευασία είναι νοητή μόνο σε λογισμικό που διατίθεται στα ράφια καταστημάτων, ενώ το λογισμικό που διατίθεται μέσω Διαδικτύου δεν έχει αυτή τη δυνατότητα.²⁴⁸

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι περιπτώσεις αδειών ASP (Application Service Provider). Οι άδειες αυτές παρέχονται για τη χρήση λογισμικού το οποίο είναι εγκατεστημένο συνήθως στο Διαδίκτυο και ο χρήστης, αντί να αγοράσει ολόκληρο το πρόγραμμα Η/Υ και να το εγκαταστήσει τοπικά στο σύστημά του, καταβάλλει αντίτιμο για την online χρήση του για ορισμένο χρόνο από τον απομακρυσμένο διακομιστή (server). Σε αυτήν την περίπτωση, ο χρήστης αναπαράγει στον υπολογιστή του μια έκφανση του προγράμματος που είναι εγκατεστημένο και λειτουργεί στον διακομιστή στο internet και αυτή ακριβώς η αναπαραγωγή προϋποθέτει άδεια του δικαιούχου και καταβολή αντιτίμου.²⁴⁹

VI. ΕΙΔΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

Για την αποτελεσματική καταπολέμηση του φαινομένου της μαζικής αντιγραφής («πειρατείας») προγραμμάτων Η/Υ, ο ενωσιακός νομοθέτης προέβλεψε την υποχρέωση των

²⁴⁷ Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 225.

²⁴⁸ Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 226.

²⁴⁹ Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 228.

κρατών μελών να λάβουν κατάλληλα μέτρα κατά των προσώπων που θέτουν σε κυκλοφορία πρόγραμμα Η/Υ ή έχουν στην κατοχή τους κλεψίτυπο πρόγραμμα για σκοπούς εμπορικούς, γνωρίζοντας ή έχοντας λόγους να γνωρίζουν ότι πρόκειται για «πειρατικό» αντίγραφο ή θέτουν σε κυκλοφορία ή έχουν στην κατοχή τους για σκοπούς εμπορικούς μέσα με μοναδικό στόχο να διευκολύνουν την άνευ αδείας αφαίρεση ή εξουδετέρωση τεχνικού συστήματος.²⁵⁰ Τα επονομαζόμενα τεχνολογικά μέτρα προστασίας περιλαμβάνουν τόσο το κατάλληλο λογισμικό που προστατεύει από την αντιγραφή όσο και τους μηχανισμούς hardware (π.χ. dongles κλπ.) που επιτρέπουν την εκτέλεση του προγράμματος μόνο όταν είναι συνδεδεμένοι στον Η/Υ.²⁵¹ Χαρακτηριστική περίπτωση τεχνολογικών μέτρων είναι τα λεγόμενα συστήματα διαχείρισης ψηφιακών δικαιωμάτων (DRM), δηλαδή: 1) μηχανισμοί που επιτρέπουν την αναπαραγωγή έργου σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα ή γεωγραφική περιοχή, 2) συστήματα που επιτρέπουν τη δυνατότητα αναπαραγωγής συγκεκριμένων μορφών ψηφιακών αρχείων μόνο από συγκεκριμένες συμβατές με τα τελευταία συσκευές αναπαραγωγής κ.ο.κ. Άλλη μορφή τεχνολογικού μέτρου είναι και η εισαγωγή φίλτρων για την παρεμπόδιση της κυκλοφορίας πνευματικών έργων στο διαδίκτυο (DNS κλπ.), η χρήση κωδικών πρόσβασης (passwords) ή μεθόδων κρυπτογράφησης κ.ά.²⁵²

Σύμφωνα με τον Ν. 2121/1993 ως «τεχνολογικά μέτρα νοούνται κάθε τεχνολογία, μηχανισμός ή συστατικό στοιχείο που, με το συνήθη τρόπο λειτουργίας του, αποσκοπεί στο να εμποδίσει ή να περιορίσει πράξεις, σε σχέση με έργα ή άλλα προστατευόμενα αντικείμενα, που δεν έχουν επιτραπεί από τον δικαιούχο πνευματικής ιδιοκτησίας ή συγγενικού δικαιώματος, συμπεριλαμβανομένου και του δικαιώματος ειδικής φύσης του κατασκευαστή βάσης δεδομένων. Τα τεχνολογικά μέτρα θεωρούνται αποτελεσματικά όταν η χρήση του προστατευόμενου έργου ή άλλου προστατευόμενου αντικειμένου ελέγχεται από τους δικαιούχους μέσω της εφαρμογής διαδικασίας ελέγχου της πρόσβασης ή προστασίας, όπως κρυπτογράφηση, διατάραξη της μετάδοσης ή άλλη μετατροπή του έργου ή άλλου προστατευόμενου αντικειμένου ή προστατευτικού μηχανισμού ελέγχου της αντιγραφής, ο οποίος επιτυγχάνει το στόχο της προστασίας».²⁵³

Επίσης, απαγορεύεται, χωρίς την άδεια του δικαιούχου, η εξουδετέρωση κάθε αποτελεσματικού τεχνολογικού μέτρου, την οποία πραγματοποιεί κάποιος εν γνώσει του ή έχοντας βάσιμους λόγους που του επιτρέπουν να γνωρίζει ότι επιδιώκει αυτόν το σκοπό καθώς

---

²⁵⁰ Άρθρο 7 της Οδηγίας 2009/24/ΕΚ.

²⁵¹ Μαρίνος, Λογισμικό ΙΙ, ό. π., σελ. 116, Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 32.

²⁵² Μάνθος, ό. π. σελ. 431.

²⁵³ Άρθρο 66^Α παρ. 1 Ν. 2121/1993, μεταφορά του άρθρου 6 παρ. 3 Οδηγίας 2001/29.

και η χωρίς την άδεια του δικαιούχου κατασκευή, εισαγωγή, διανομή, πώληση, εκμίσθωση, διαφήμιση για πώληση ή εκμίσθωση ή κατοχή για εμπορικούς σκοπούς, συσκευών, προϊόντων, συστατικών στοιχείων ή παροχή υπηρεσιών που: α) αποτελούν αντικείμενο προώθησης, διαφήμισης ή εμπορίας με σκοπό την εξουδετέρωση της προστασίας, ή β) πέρα από την εξουδετέρωση της προστασίας έχουν σκοπό εμπορικό ή χρήση περιορισμένης σημασίας ή γ) έχουν πρωτίστως σχεδιασθεί, παραχθεί, προσαρμοσθεί ή πραγματοποιηθεί για να επιτρέψουν ή να διευκολύνουν την εξουδετέρωση της προστασίας, οποιωνδήποτε αποτελεσματικών τεχνολογικών μέτρων.²⁵⁴

Ειδικά για τα προγράμματα H/Y, η διάταξη του άρθρου 66 § 5 προβλέπει ποινικές κυρώσεις, μεταξύ άλλων και για την περίπτωση αφαίρεσης ή εξουδετέρωσης τεχνικού συστήματος που προστατεύει ένα πρόγραμμα H/Y. Συγκεκριμένα, η διάταξη του άρθρου 66 § 5 περ. α' προβλέπει ότι με την ποινή της παρ. 1 (φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και χρηματική ποινή 2.900 - 15.000 ευρώ) τιμωρείται όποιος χρησιμοποιεί ή «διανέμει» ή κατέχει με σκοπό «διανομής» συστήματα ή μέσα που έχουν ως μοναδικό σκοπό να διευκολύνουν τη χωρίς άδεια αφαίρεση ή εξουδετέρωση τεχνικού συστήματος που προστατεύει ένα πρόγραμμα ηλεκτρονικού υπολογιστή.

Τα τεχνολογικά μέτρα μπορούν να εφαρμόζονται στον ίδιο τον υλικό φορέα που περιέχει το προστατευόμενο έργο, στις συσκευές που αναγνωρίζουν και εκτελούν το περιεχόμενο των υλικών φορέων κ.ο.κ.²⁵⁵ Για παράδειγμα, εταιρεία παραγωγής βιντεοπαιχνιδιών κατασκευάζει σύστημα αναγνώρισης και το εγκαθιστά στις κονσόλες παιχνιδιών της, ενώ παράλληλα εισάγει σε κάθε υλικό φορέα που περιέχει το βιντεοπαιχνίδι κρυπτογραφημένο κωδικό. Αυτό ανέκυψε σε υπόθεση στο ΔΕΕ (C-355/12, Nintendo κατά PC Box Srl, 23.01.2014), η παρουσίαση της οποίας παρουσιάζει ενδιαφέρον.

Οι επιχειρήσεις Nintendo, μέλη ενός ομίλου δημιουργίας και παραγωγής βιντεοπαιχνιδιών, διαθέτουν στο εμπόριο δύο είδη προϊόντων για τα παιχνίδια αυτά, δηλαδή φορητά συστήματα, τις κονσόλες «DS», και συστήματα παιχνιδιού με σταθερή κονσόλα, τις κονσόλες «Wii». Οι επιχειρήσεις Nintendo εφάρμοσαν τεχνολογικά μέτρα, συνιστάμενα σε σύστημα αναγνώρισεως εγκατεστημένο στις κονσόλες, καθώς και κρυπτογραφημένο κωδικό στο υλικό μέσο στο οποίο εγγράφονται τα βιντεοπαιχνίδια που προστατεύονται από δικαίωμα του δημιουργού. Τα μέτρα αυτά έχουν ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση της χρήσεως παρανόμων αντιγράφων

---

²⁵⁴ Άρθρο 66^A παρ. 2 και 3 Ν. 2121/1993, μεταφορά του άρθρου 6 παρ. 1 και 2 Οδηγίας 2001/29.

²⁵⁵ ΔΕΕ C-355/12, Nintendo κατά PC Box Srl, 23.01.2014, §§ 26, 28.

βιντεοπαιχνιδιών. Τα παιχνίδια που δεν διαθέτουν κωδικό δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε κανένα από τα δύο είδη των συσκευών που διαθέτουν στο εμπόριο οι επιχειρήσεις Nintendo. Επίσης, τα τεχνολογικά αυτά μέτρα δεν επιτρέπουν να χρησιμοποιηθούν στις κονσόλες τα προγράμματα, τα παιχνίδια και γενικά το περιεχόμενο πολυμέσων που δεν προέρχεται από τη Nintendo. Οι επιχειρήσεις Nintendo εντόπισαν την ύπαρξη συσκευών της PC Box, οι οποίες μόλις εγκατασταθούν στην κονσόλα εξουδετερώνουν το σύστημα προστασίας που βρίσκεται στο «hardware» και επιτρέπουν τη χρήση παράνομων αντιγράφων βιντεοπαιχνιδιών. Θεωρώντας ότι ο κύριος σκοπός των συσκευών της PC Box ήταν να εξουδετερώσουν και να παρακάμψουν τα τεχνολογικά μέτρα προστασίας των παιχνιδιών Nintendo, οι επιχειρήσεις Nintendo ενήγαγαν την PC Box και την 9Net ενώπιον του Tribunale di Milano.

Η PC Box διέθετε στο εμπόριο τις αυθεντικές κονσόλες της Nintendo μαζί με ένα πρόσθετο «software», το οποίο αποτελούνταν από διάφορες εφαρμογές ανεξάρτητων παραγωγών, τις «homebrews», που έχουν δημιουργηθεί ειδικά για χρήση σε τέτοιες κονσόλες και για τη χρήση των οποίων απαιτείται η προηγούμενη εγκατάσταση των συσκευών της PC Box που απενεργοποιούν τον εγκατεστημένο μηχανισμό, ο οποίος αποτελεί το τεχνολογικό μέτρο προστασίας. Κατά την άποψη της PC Box, ο πραγματικός σκοπός που επιδιώκουν οι επιχειρήσεις Nintendo είναι να παρεμποδίσουν τη χρήση ανεξάρτητου «software», το οποίο δεν αποτελεί παράνομο αντίγραφο βιντεοπαιχνιδιών αλλά προορίζεται να επιτρέψει να χρησιμοποιούνται στις κονσόλες αρχεία MP3, ταινίες και βίντεο, προκειμένου οι κονσόλες να αξιοποιούνται πλήρως.

Το Δικαστήριο κατέληξε ότι απόκειται στο εθνικό δικαστήριο να εξακριβώσει αν άλλα μέτρα ή μέτρα μη ενσωματωμένα στις κονσόλες θα μπορούσαν να προκαλέσουν μικρότερη παρέμβαση στις δραστηριότητες τρίτων ή περιορισμούς των δραστηριοτήτων αυτών, παρέχοντας συγχρόνως ισοδύναμη προστασία των δικαιωμάτων του δικαιούχου, καθώς και να εξετάσει τον σκοπό των συσκευών, των προϊόντων ή των συστατικών στοιχείων που μπορούν να εξουδετερώσουν τα εν λόγω τεχνολογικά μέτρα. Θεώρησε επίσης ότι η απόδειξη της πραγματικής χρήσεως των ανωτέρω εκ μέρους τρίτων είναι καθοριστικής σημασίας και ότι το εθνικό δικαστήριο μπορεί να εξετάσει, ιδίως, πόσο συχνά χρησιμοποιούνται οι συσκευές, τα προϊόντα και τα συστατικά αυτά στοιχεία για προσβολή του δικαιώματος του δημιουργού και πόσο συχνά χρησιμοποιούνται για σκοπούς που δεν προσβάλλουν το εν λόγω δικαίωμα.

Πρέπει να παρατηρηθεί ότι η νομιμότητα των συσκευών παράκαμψης των τεχνολογικών μέτρων φαίνεται να προσδιορίζεται κατά το Δικαστήριο από τον σκοπό με τον οποίο οι χρήστες τις χρησιμοποιούν και όχι με το τι οι συσκευές αυτές είναι κατάλληλες να κάνουν, κάτι που, κατά

την γνώμη της γράφουσας, είναι προβληματικό, δηλαδή, εφόσον οι συσκευές παράκαμψης έχουν και νόμιμο σκοπό ή χρήσεις θα έπρεπε να θεωρούνται νόμιμες.

Περαιτέρω, το γεγονός ότι τα παιχνίδια που δεν διαθέτουν κωδικό δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε καμία κονσόλα της εταιρείας οδηγεί σε έλλειψη διαλειτουργικότητας.²⁵⁶ Υποστηρίζεται λοιπόν ότι μέσω των τεχνολογικών μέτρων περιορίζεται κατά βάση η πρόσβαση ή η χρήση των έργων. Περιορίζονται ενδεχομένως και αντίστοιχες ελευθερίες τρίτων, όπως π.χ. η επιχειρηματική ελευθερία (Σ 5 παρ. 1), η ελευθερία της έκφρασης ή της συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας (Σ 5Α παρ.2, ΕΣΔΑ 10) κ.ά. Τα προβλήματα που ενδέχεται να ανακύψουν επιλύονται με την εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας (Σ 25 παρ. 1 εδ. δ'), λαμβάνοντας υπόψη και τυχόν ειδικές ρυθμίσεις του νόμου.²⁵⁷

VIII. ΕΝΝΟΜΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

1. Προσβολή

Για να τύχει δικαστικής προστασίας ο δημιουργός ή δικαιούχος προγράμματος Η/Υ, θα πρέπει να επικαλεστεί και να αποδείξει ότι έλαβε χώρα προσβολή στο δικαίωμά του επί του προγράμματος, η οποία είναι παράνομη. Γενικά, η ανακάλυψη, η απόδειξη, όπως και εν τέλει, η απαγόρευση πράξεων που προσβάλλουν το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας σε ένα πρόγραμμα Η/Υ προσκρούουν σε μια σειρά προβλήματα.²⁵⁸ Συγκεκριμένα, η διάθεση στην αγορά αντιγράφων που συνιστούν πιστή απομίμηση ή παραλλαγή ενός προγράμματος Η/Υ γίνεται κρυφά και δεν είναι εύκολο να διαπιστωθεί αν βασίζεται στον πηγαίο κώδικα του αρχικού (προστατευόμενου) προγράμματος.

Κατά κανόνα, ο αιτούμενος δικαστική προστασία πρέπει να επικαλεστεί και να αποδείξει α) ότι το προσβαλλόμενο πρόγραμμα Η/Υ προστατεύεται από το δικαίωμα της πνευματικής ιδιοκτησίας, β) ότι ο προσβολέας είχε πρόσβαση στο πρόγραμμα το οποίο αντέγραψε ή παράλλαξε και γ) ότι συντρέχει ταυτότητα ή ουσιαστική ομοιότητα των δύο προγραμμάτων.²⁵⁹ Περαιτέρω, ο ενάγων πρέπει να αποδείξει την ουσιώδη ομοιότητα ή ταυτότητα (σε περίπτωση αυτούσιας αντιγραφής) του ουσιαστικού περιεχομένου του λογισμικού, δηλ. του πηγαίου κώδικα (source

---

²⁵⁶ Όπως έχει παρατηρηθεί η απόκρυψη από τον προμηθευτή στον καταναλωτή του στοιχείου της έλλειψης διαλειτουργικότητας του πωλούμενου προϊόντος (π.χ. videogame) συνιστά παραπλανητική παράλειψη δυνάμει του άρθρου 9ε παρ. 1 και 2, Αθανασόπουλος ΔιΜΕΕ 2011, σελ. 41.

²⁵⁷ Μάνθος, ό. π., σελ. 431, Κοριατοπούλου-Αγγέλη, ΔιΜΕΕ 2013, σελ. 33.

²⁵⁸ Μαρίνος, Λογισμικό Ι, ό. π., σελ. 56.

²⁵⁹ Ιγγλεζάκης, Ζητήματα ουσιαστικού και δικονομικού δικαίου σε σχέση με την προστασία του λογισμικού η/υ, ΕπισκΕΔ 2006, σελ. 602 επ.

code). Σημειώνεται ότι σύμφωνα με το νόμο (άρθρο 3 § 1 περ. α Ν. 2121/1993), ο δημιουργός έχει το δικαίωμα να επιτρέπει ή να απαγορεύει την αναπαραγωγή εν όλω ή εν μέρει και συνεπώς, και η μερική αναπαραγωγή του κώδικα του προγράμματος θα είναι παράνομη όταν γίνεται χωρίς άδεια του δημιουργού.

Αντικείμενο απόδειξης αποτελεί ο πηγαίος κώδικας, καθ' ότι απαιτείται να γίνει σύγκριση των πηγαίων κωδίκων των δύο προγραμμάτων, από την οποία θα καταδειχθεί ο βαθμός ομοιότητας ή απόκλισης του αντίγραφου από το πρωτότυπο.²⁶⁰ Για τη διαπίστωση της ομοιότητας εφαρμόζεται αφενός μεν η ποσοτική μέθοδος, βάσει της οποίας γίνεται σύγκριση των γραμμών κώδικα που είναι ταυτόσημες και μετράται έτσι η ταυτότητα των προγραμμάτων σε ποσοστό επί τοις εκατό, αφετέρου δε η ποιοτική μέθοδος, με την οποία γίνεται σύγκριση της δομής και της διάταξης του προγράμματος.²⁶¹

Δικονομικά, ο ενάγων έχει τη δυνατότητα να ζητήσει την επίδειξη του πηγαίου κώδικα με τις διατάξεις των άρθρων 901, 902 ΑΚ, ακόμα και με ασφαλιστικά μέτρα. Εν πάση περιπτώσει, το Δικαστήριο θα πρέπει να διατάξει την διεξαγωγή πραγματογνωμοσύνης με αντικείμενο την εξέταση των πηγαίων κωδίκων των προγραμμάτων Η/Υ κατά το άρθρο 368 ΚΠολΔ, καθώς το ζήτημα της ομοιότητας ή ταυτότητας του περιεχομένου του λογισμικού είναι ζήτημα που για να γίνει αντιληπτό απαιτούν ειδικές γνώσεις επιστήμης ή τέχνης.²⁶²

2. Αστική προστασία

Επί προσβολής του δικαιώματος του δημιουργού προγράμματος Η/Υ, ο νόμος προβλέπει συγκεκριμένες αστικές κυρώσεις, οι οποίες εξειδικεύουν τις αντίστοιχες διατάξεις του Αστικού Κώδικα (άρθρα 59, 60, 914, 904, 739). Ειδικότερα, ο δημιουργός μπορεί να αξιώσει την αναγνώριση του δικαιώματός του, την άρση της προσβολής και την παράλειψή της στο μέλλον, καθώς και την καταβολή αποζημίωσης για την ανόρθωση της περιουσιακής ζημίας και την ικανοποίηση της ηθικής βλάβης, εφόσον η προσβολή έγινε με υπαιτιότητα του τρίτου (άρθρο 65 §§ 1, 2 Ν. 2121/1993).

Η αξίωση αποζημίωσης ρυθμίζεται στο άρθρο 65 § 2 Ν. 2121/1993, το οποίο ορίζει ότι «όποιος υπαιτίως προσέβαλε την πνευματική ιδιοκτησία ή τα συγγενικά δικαιώματα άλλου υποχρεούται σε αποζημίωση και ικανοποίηση της ηθικής βλάβης». Συνεπώς, προϋπόθεση για την άσκηση της αγωγής αποζημίωσης είναι να υπάρχει παράνομη προσβολή, υπαιτιότητα, ζημία και

---

²⁶⁰ Μαρίνος, Λογισμικό Ι, ό. π., σελ. 61-63.

²⁶¹ Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 35, Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 197.

²⁶² Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 35.

αιτιώδης συνάφεια μεταξύ του ζημιολόγου γεγονότος της προσβολής και της ζημίας. Λόγω της δυσχέρειας υπολογισμού του ύψους της αποζημίωσης, ορίζεται ότι αυτή δεν μπορεί να είναι κατώτερη από το διπλάσιο της αμοιβής που συνήθως ή κατά νόμο καταβάλλεται για το είδος της εκμετάλλευσης που έκανε χωρίς άδεια ο υπόχρεος (άρθρο 65 § 2 εδ. β').²⁶³

Ο δικαιούχος μπορεί να επιλέξει να μην ασκήσει αγωγή αποζημίωσης και να αξιώσει είτε την καταβολή του ποσού κατά το οποίο ο υπόχρεος έγινε πλουσιότερος από την εκμετάλλευση του έργου χωρίς άδεια του δημιουργού ή του δικαιούχου (άρθρο 65 § 3). Στην περίπτωση του λογισμικού, ως βάση της οφειλόμενης αποζημίωσης θα πρέπει να ληφθεί η συνήθης τιμή πώλησής τους.²⁶⁴ Επίσης, σύμφωνα με την ίδια διάταξη, ο δημιουργός ή ο δικαιούχος μπορεί να επιλέξει να αξιώσει την καταβολή του κέρδους που ο υπόχρεος αποκόμισε από την εκμετάλλευση αυτή. Ο νόμος εν προκειμένω θεσπίζει τη μη γνήσια διοίκηση αλλοτρίων, η σχετική δε ρύθμιση είναι ευνοϊκότερη από την αντίστοιχη του διότι δεν απαιτείται υπαιτιότητα του υπόχρεου.²⁶⁵

Σύμφωνα με το άρθρο 65 § 4 Ν. 2121/1993, το δικαστήριο καταδικάζοντας σε παράλειψη πράξης απειλεί για κάθε παράβαση χρηματική ποινή οκτακοσίων ογδόντα (880) έως δύο χιλιάδων εννιακοσίων (2.900) ευρώ υπέρ του δημιουργού ή του δικαιούχου συγγενικού δικαιώματος, καθώς και προσωπική κράτηση έως ένα έτος. Το ίδιο ισχύει και όταν η καταδίκη γίνεται κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων. Κατά τα λοιπά ισχύει το άρθρο 947 του ΚΠολΔ.²⁶⁶

Ο δημιουργός μπορεί να ασκήσει αίτηση ασφαλιστικών μέτρων σε περίπτωση επείγοντος ή για να αποτραπεί επικείμενος κίνδυνος κατά τις διατάξεις των άρθρων 682 επ. ΚΠολΔ. Αρμόδιο καθ' ύλη δικαστήριο είναι το Μονομελές Πρωτοδικείο (άρθρο 63 Ν. 2121/1993). Ακόμα, ο νόμος ρυθμίζει ειδικά στο άρθρο 64 τα ασφαλιστικά μέτρα της συντηρητικής κατάσχεσης και της απογραφής των προϊόντων της προσβολής. Συγκεκριμένα, προβλέπει τη δυνατότητα άσκησης ασφαλιστικών μέτρων με αίτημα τη συντηρητική κατάσχεση των αντικειμένων που κατέχονται από τον καθ' ου και αποτελούν μέσο τέλεσης ή προϊόν ή απόδειξη της προσβολής. Σκοπός της διάταξης αυτής είναι να αποτρέψει τον προσβάλλοντα να εξαφανίσει τα «ίχνη» των προσβολών

---

²⁶³ ΜονΠρωτΑθ 2264/1996, ΕλλΔνη 1996, σελ. 1444 επ., ΕφΑθ 5866/2003, ΔΕΕ 2003, σελ. 1330, με σημείωση Κυπρούλη, Βλέπε και Μαρίνο, Προγράμματα η/υ - κατευθυντήριες γραμμές προστασίας και η αφηρημένη αποζημίωση του άρθρου 65 Ν. 2121/1993, ΚριτΕ 1998, σελ. 98 επ., Λιακόπουλος, Ζητήματα Εμπορικού Δικαίου Ι, 1985, σελ. 47 επ.

²⁶⁴ Μαρίνος, ό. π., σελ. 101, Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 36.

²⁶⁵ Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 36, Καλλινίκου, ό. π. σελ. 305.

²⁶⁶ Όπως τροποποιήθηκε με το α. 54 παρ. 7 του Ν. 4481/2017.

μόλις πληροφορηθεί την έναρξη κάποιας δικαστικής διαδικασίας εναντίον του. Η χορήγηση προσωρινής διαταγής χωρίς κλήτευση του καθ' ου είναι υποχρεωτική (άρθρο 64 εδ. γ').

Ασφαλιστικά μέτρα μπορούν να διαταχθούν, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 64Α Ν. 2121/1993 και κατά των διαμεσολαβητών, οι υπηρεσίες των οποίων χρησιμοποιούνται από τρίτο για την προσβολή του δικαιώματος του δημιουργού ή των συγγενικών δικαιωμάτων. Οι υπηρεσίες των διαμεσολαβητών, στις οποίες αναφέρεται ο νόμος, είναι υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας που συνίστανται στη φιλοξενία περιεχόμενου στο Διαδίκτυο ή τη μετάδοση πληροφοριών σε αυτό, όπως και την ενδιάμεση και προσωρινή αποθήκευσή τους, με σκοπό τη μεταγενέστερη μετάδοσή τους.²⁶⁷ Λόγω του ότι οι πραγματικοί υπαίτιοι της προσβολής δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας είναι συχνά αδύνατο ή ανέφικτο να ευρεθούν και να διωχθούν, είναι σημαντικό το ότι μπορεί να διαταχθούν οι διαμεσολαβητές, οι υπηρεσίες των οποίων χρησιμοποιούνται από τρίτους για την προσβολή έργου ή άλλου προστατευόμενου αντικειμένου, να διακόψουν την προσβολή, καθώς αυτοί έχουν μεγαλύτερη δυνατότητα να θέσουν τέρμα σ' αυτή.²⁶⁸ Οι παροχείς υπηρεσιών Διαδικτύου, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 11 - 14 του π. δ. 131/2003, απαλλάσσονται από την ευθύνη για τις πληροφορίες που μεταδίδουν ή αποθηκεύουν προσωρινά, όπως και για τις πληροφορίες που αποθηκεύουν με σκοπό να καταστήσουν δυνατή την πρόσβαση των χρηστών σε αυτές, εφόσον δεν γνωρίζουν ότι το περιεχόμενό τους είναι παράνομο, ενώ δεν έχουν ούτε υποχρέωση ελέγχου των πληροφοριών που μεταδίδουν ή αποθηκεύουν.²⁶⁹

Παραπέρα, στον Ν. 2121/1993 προβλέπονται ιδιαίτερα αποτελεσματικά μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας. Στα μέτρα αυτά περιλαμβάνονται διατάξεις για τη «μετατόπιση» του βάρους απόδειξης (άρθρο 63Α), για την εξασφάλιση των αποδεικτικών μέσων (με απογραφή ή κατάσχεση) και για συντηρητική κατάσχεση (άρθρο 64 παρ. 1), για τα δικαστικά έξοδα (άρθρο 63Β), όπως και για τη δυνατότητα καταδίκης του καθ' ου σε κοινοποίηση των τραπεζικών, χρηματοοικονομικών ή εμπορικών του εγγράφων και τη συντηρητική κατάσχεση της κινητής και ακίνητης περιουσίας του (άρθρο 63Α παρ. 1), καθώς και το δικαίωμα ενημέρωσης (άρθρο 63Α παρ. 4), δηλαδή την έκδοση διάταξης για την παροχή πληροφοριών σχετικά με την προέλευση και τα δίκτυα διανομής των εμπορευμάτων ή παροχής υπηρεσιών που προσβάλλουν δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, σε περιπτώσεις όπου η προσβολή λαμβάνει χώρα σε

---

²⁶⁷ Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 37.

²⁶⁸ Αιτιολ. σκέψη αρ. 59 της Οδηγίας 2001/29.

²⁶⁹ Ιγγλεζάκης, Η ρύθμιση της ευθύνης των φορέων παροχής υπηρεσιών Διαδικτύου. Περιεχόμενο, έκταση και φύση αυτής, ΕΕΕυρΔ 2004, σελ. 625 επ. Σχετικά με την ευθύνη των παρόχων βλέπε αναλυτικά Γιαννόπουλο, Η ευθύνη των παρόχων υπηρεσιών στο Internet, 2013.

εμπορική κλίμακα. Επιπλέον, σύμφωνα με το άρθρο 64 § 4, στις περιπτώσεις προσβολών που διαπράττονται σε εμπορική κλίμακα το δικαστήριο μπορεί να διατάσσει ως ασφαλιστικό μέτρο τη συντηρητική κατάσχεση των περιουσιακών στοιχείων του φερόμενου ως παραβάτη, περιλαμβανομένης της δέσμευσης των τραπεζικών του λογαριασμών. Προς τούτο, το δικαστήριο μπορεί να διατάσσει οποιονδήποτε κατέχει τις σχετικές πληροφορίες να προβεί στη γνωστοποίηση τραπεζικών, χρηματοοικονομικών ή εμπορικών εγγράφων ή να εξασφαλίσει την προσήκουσα πρόσβαση στις σχετικές πληροφορίες. Μάλιστα, σύμφωνα με το άρθρο 64 § 5 Ν. 2121/1993, η απόφαση περί των ασφαλιστικών μέτρων μπορεί να λαμβάνεται, εφόσον ενδείκνυται, χωρίς να ακουστεί η άλλη πλευρά κατ' άρθρο 687 παρ. 1 ΚΠολΔ, ιδίως όταν τυχόν καθυστέρηση θα μπορούσε να προκαλέσει ανεπανόρθωτη ζημία στον αιτούντα.

3. Ποινική προστασία

Σύμφωνα με το άρθρο 66 § 1 Ν. 2121/1993, όποιος χωρίς δικαίωμα και κατά παράβαση των διατάξεων του παρόντος νόμου ή διατάξεων των κυρωμένων με νόμο πολυμερών διεθνών συμβάσεων για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας εγγράφει έργα ή αντίτυπα, αναπαράγει αυτά άμεσα ή έμμεσα, προσωρινά ή μόνιμα, με οποιαδήποτε μορφή, εν όλω ή εν μέρει, μεταφράζει, διασκευάζει, προσαρμόζει ή μετατρέπει αυτά, προβαίνει σε διανομή αυτών στο κοινό με πώληση ή με άλλους τρόπους ή κατέχει με σκοπό διανομής, εκμισθώνει, εκτελεί δημόσια, μεταδίδει ραδιοτηλεοπτικά κατά οποιονδήποτε τρόπο, παρουσιάζει στο κοινό έργα ή αντίτυπα με οποιονδήποτε τρόπο, εισάγει αντίτυπα του έργου που παρήχθησαν παράνομα στο εξωτερικό χωρίς τη συναίνεση του δημιουργού και γενικά εκμεταλλεύεται έργα, αντίγραφα ή αντίτυπα που είναι αντικείμενο πνευματικής ιδιοκτησίας ή προσβάλλει το ηθικό δικαίωμα του πνευματικού δημιουργού να αποφασίζει για τη δημοσίευση του έργου στο κοινό, καθώς και να παρουσιάζει αυτό αναλλοίωτο χωρίς προσθήκες ή περικοπές, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και χρηματική ποινή 2.900 - 15.000 ευρώ.

Αν το όφελος που επιδιώχθηκε ή η ζημία που απειλήθηκε από τις πράξεις των παρ. 1 και 2 είναι ιδιαίτερα μεγάλα, επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστο δύο ετών και χρηματική ποινή έξι χιλιάδων (6.000) έως τριάντα χιλιάδων (30.000) ευρώ. Αν ο υπαίτιος τελεί τις παραπάνω πράξεις κατ' επάγγελμα ή αν οι περιστάσεις κάτω από τις οποίες έγινε η πράξη μαρτυρούν ότι ο υπαίτιος είναι ιδιαίτερα επικίνδυνος για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας ή των συγγενικών δικαιωμάτων, επιβάλλεται κάθειρξη μέχρι 10 ετών και χρηματική ποινή δεκαπέντε χιλιάδων (15.000) έως εξήντα χιλιάδων (60.000) ευρώ, καθώς και αφαίρεση της άδειας λειτουργίας της επιχείρησης στο πλαίσιο της οποίας εκτελέσθηκε η πράξη (άρθρο 66 § 3).

Επίσης, ποινικές κυρώσεις προβλέπονται και για την αφαίρεση ή εξουδετέρωση τεχνικού συστήματος που προστατεύει ένα πρόγραμμα Η/Υ (άρθρο 66 § 5 περ. α). Αυτού του τύπου η προσβολή είναι γνωστή από την αγγλοσαξονική πρακτική και νομοθεσία ως έμμεση προσβολή (secondary infringement).²⁷⁰

Παράλληλα, η παράνομη αντιγραφή προγραμμάτων τιμωρείται με βάση το άρθρο 370Γ ΠΚ. Ειδικότερα, ορίζεται ότι «όποιος χωρίς δικαίωμα αντιγράφει ή χρησιμοποιεί προγράμματα υπολογιστών, τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι έξι μήνες και με χρηματική ποινή διακοσίων ενενήντα (290) ευρώ έως πέντε χιλιάδων εννιακοσίων (5.900) ευρώ» (άρθρο 370Γ § 1 ΠΚ). Στη θεωρία υποστηρίζεται η άποψη ότι η διάταξη αυτή έχει καταργηθεί με το άρθρο 72 § 1 Ν. 2121/1993 ως αντικείμενη στον Ν. 2121/1993 που περιλαμβάνει γενικότερα διατάξεις για το θέμα αυτό και αυστηρότερες ποινές.²⁷¹ Κατ' άλλη άποψη, η διάταξη του άρθρου 370Γ ΠΚ αποσκοπεί στην καταστολή κάθε παράνομης αντιγραφής και χρησιμοποίησης λογισμικού, έτσι ώστε να αποσυνδέεται η προστασία αυτή από την προστασία που παρέχει η πνευματική ιδιοκτησία.²⁷² Περαιτέρω, υποστηρίζεται η άποψη ότι η παράνομη αντιγραφή προγραμμάτων Η/Υ μπορεί να διωχθεί και ως πλαστογραφία, με τη διάταξη του ΠΚ που προβλέπει αυστηρότερες συνέπειες, καθ' όσον στην έννοια του εγγράφου κατά το άρθρο 13 περ. γ' ΠΚ περιλαμβάνονται και τα αποθηκευτικά μέσα, στα οποία εγγράφονται δεδομένα.²⁷³

4. Διοικητικές κυρώσεις

Το άρθρο 65Α § 1 Ν. 2121/1993 προβλέπει ότι «όποιος χωρίς δικαίωμα και κατά παράβαση των διατάξεων του παρόντος νόμου αναπαράγει, πωλεί ή κατ' άλλον τρόπο διανέμει στο κοινό ή κατέχει με σκοπό διανομής πρόγραμμα ηλεκτρονικού υπολογιστή, ανεξαρτήτως άλλων κυρώσεων, υπόκειται σε διοικητικό πρόστιμο ίσο με χίλια (1.000) ευρώ για κάθε παράνομο αντίτυπο προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή». Αρμόδια όργανα για την εφαρμογή των διατάξεων του νόμου και την επιβολή των προβλεπόμενων κυρώσεων είναι η Υπηρεσία Ειδικών Ελέγχων (ΥΠ.Ε.Ε.), οι Αστυνομικές και Τελωνειακές Αρχές, οι οποίες μετά τη διαπίστωση της παράβασης, ενημερώνουν τους δικαιούχους μέσω του Οργανισμού Πνευματικής Ιδιοκτησίας (άρθρο 65Α §4). Σύμφωνα τέλος, με το άρθρο 66 § 10 του Ν. 2121/1993, η ανεπιφύλακτη καταβολή του διοικητικού προστίμου από τον δράστη συνεπάγεται τη μη άσκηση της ποινικής

---

²⁷⁰ Νούσκαλης, Ποινική προστασία προγραμμάτων η/υ, σελ. 73 επ.

²⁷¹ Κουμάντος, ό.π., σελ. 450.

²⁷² Ασπρογέρακας, Ποινική προστασία προγραμμάτων η/υ. Πρακτικά Ημερίδας «Πειρατεία Λογισμικού: Οικονομικές και νομικές επιπτώσεις», ΑΣΟΕΕ 24-5-1999, σελ. 35, 39.

²⁷³ Μαρίνος, Cyberlaw in Hellas, αριθ. 81.

δίωξης και την κατάργηση της τυχόν αρξαμένης όταν η προσβολή αφορά σε ποσότητα μέχρι πενήντα (50) προγράμματα.

VIII. ΔΙΚΑΙΟ ΕΥΡΕΣΙΤΕΧΝΙΑΣ

Τα γνωστά συστήματα ελέγχου απονομής της ευρεσιτεχνίας στον κόσμο χωρίζονται γενικά σε δυο είδη: στο εξεταστικό και το τυπικό. Είτε δηλαδή το αρμόδιο γραφείο ευρεσιτεχνιών έχει την υποχρέωση να εξετάσει τη στάθμη της τεχνικής που είναι σχετική με την αίτηση για απονομή διπλώματος ευρεσιτεχνίας που εξετάζει και εφόσον διαπιστώσει το «νέο», να απονεμίσει το δίπλωμα (σύστημα εφαρμοζόμενο, π.χ., στις ΗΠΑ - εξεταστικό), είτε προχωρεί στην απονομή του διπλώματος, ανεξαρτήτως στάθμης κ.λπ., αλλά επιφυλάσσει σε όλους το δικαίωμα να προσβάλλουν την ευρεσιτεχνία δικαστικά (ελληνικό, τυπικό σύστημα).²⁷⁴ Ό,τι παραχώρησε κατά του κοινού οφέλους η ρύθμιση της «αυτόματης» απονομής του διπλώματος και η εντεύθεν μονοπώληση, «ιδιωτικοποίηση», μιας εφεύρεσης που λογικά ωφελεί το σύνολο, επιχειρεί να επιστραφεί (με σκοπό την εξισορρόπηση των σχετικών εννόμων συμφερόντων του εφευρέτη και του συνόλου) μέσω της ελεύθερης προσβολής του μονοπωλίου αυτού από όλους - από οποιονδήποτε. Η εξισορρόπηση αυτή, ίσως ανατρέπεται, όμως, με την καθιέρωση υπέρ του κατόχου διπλώματος ευρεσιτεχνίας του (μαχητού, βέβαια) τεκμηρίου ότι δικαιούται ουσιαστικά τα δικαιώματα στην εφεύρεση, γιατί έτσι αποκτά ένα σαφές δικονομικό πλεονέκτημα.²⁷⁵

Σύμφωνα με το άρθρο 1 του Ν. 2527/1920, διπλώματα ευρεσιτεχνίας απονέμονται σε εφευρέσεις, που είναι επιδεκτικές βιομηχανικής εφαρμογής. Αντικείμενο του απόλυτου και αποκλειστικού δικαιώματος της ευρεσιτεχνίας αποτελεί η εφεύρεση, έννοια που δεσπόζει στο δίκαιο των τεχνικών δημιουργιών. Η εξειδίκευση και πλήρωση της αόριστης αυτής νομικής έννοιας γίνεται με αξιολογικά κριτήρια, λαμβάνοντας πάντα υπόψη τις ειδικές επιστημονικές και τεχνικές γνώσεις, το επίπεδο της κρατούσας τεχνικής και το σκοπό του νόμου.²⁷⁶ Η εφεύρεση συνήθως περιγράφεται σαν κανόνας του ανθρωπίνου πνεύματος, με τον οποίο επιλύεται κατόπιν χρήσεως τεχνικών μέσων ένα τεχνικό πρόβλημα, κατά τρόπο άγνωστο μέχρι τώρα, η λύση δε αυτή

---

²⁷⁴ Παρατηρείται ότι εδώ έχουμε μια από τις σπανιότητες στο ελληνικό σύστημα περιπτώσεις όπου επιτρέπεται μια «λαϊκή» αγωγή μια *actio popularia*, σαν εκείνη που διέθεταν οι Ρωμαίοι, για το κοινό καλό, Κανελλοπούλου-Μπότη, ό. π., σελ. 101, Βλ. και ΠολΠρωτΑθ 10194/1996, ΕΕμπΔ 1999, 146.

²⁷⁵ Κανελλοπούλου-Μπότη, ό. π., σελ. 102.

²⁷⁶ Λιακόπουλος, Βιομηχανική ιδιοκτησία, 1985, σελ. 26.

υπερβαίνει το συνηθισμένο μέτρο προόδου.²⁷⁷ Οι εφευρέσεις είναι τεχνικοί κανόνες, ενώ το πρόγραμμα Η/Υ προσομοιάζει περισσότερο με οδηγίες προς το ανθρώπινο πνεύμα.²⁷⁸

Τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών θέτουν δύο βασικά προβλήματα στο δίκαιο της ευρεσιτεχνίας: (i) ποια είναι τα όρια της προστασίας τους υπό την ομπρέλα της ευρεσιτεχνίας (πρόβλημα de lege lata) (ii) αν η προστασία τους με το δίκαιο της ευρεσιτεχνίας είναι δικαιοπολιτικά ευκαταία και επιδιώξιμη (πρόβλημα de lege ferenda).²⁷⁹

Η ελληνική νομοθεσία, ακολουθώντας τη Σύμβαση του Μονάχου (άρθρο 52 παρ. 2 στοιχ. γ) για το ευρωπαϊκό δίπλωμα ευρεσιτεχνίας, αποκλείει τα προγράμματα Η/Υ από την προστασία του Ν. 1733/87 (άρθρο 5 παρ. 2 «δεν θεωρούνται εφευρέσεις τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών»). Ο αποκλεισμός αυτός από την προστασία αφορά προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών μόνα τους. Αυτή είναι και η κρατούσα γνώμη της θεωρίας στην Ελλάδα σήμερα, με επιχείρημα εκτός από την ρητή διάταξη αυτή, ότι ένα πρόγραμμα λογισμικού δεν μπορεί να έχει «εφευρετική υφή και άλμα», απαραίτητη προϋπόθεση απονομής διπλώματος ευρεσιτεχνίας σε εφεύρεση. Ωστόσο το αίτημα προστασίας και με το δίκαιο της ευρεσιτεχνίας δεν έπαυσε να υπάρχει. Το μεν διότι το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας αφήνει εκτός προστασίας τον μαθηματικό αλγόριθμο, βάση του κάθε προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή, το δε διότι η προστασία έναντι απομιμήσεων ή παραλλαγών δεν είναι τόσο αποτελεσματική.²⁸⁰ Το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας δεν επιτρέπει να μονοπωληθούν ιδέες και αλγόριθμοι, ενώ αντίθετα το δίκαιο της ευρεσιτεχνίας απαγορεύει αυτήν καθαυτή την χρήση της «εφευρετικής ιδέας». Στο οικονομικό επενδυτικό επίπεδο μια άλλη εξέλιξη σηματοδοτεί το αίτημα προστασίας από την ευρεσιτεχνία. Software βρίσκεται σε ολοένα αυξανόμενο βαθμό σε αυτοματοποιημένες συσκευές κάθε μορφής. Η λειτουργία τους, που πριν επιτελείτο στο επίπεδο του hardware, μεταφέρεται στο software, ενώ όλες οι καινοτομίες στο Internet στηρίζονται πλέον στο software.²⁸¹

Ο προβληματισμός αν και σε ποιο βαθμό προστατεύεται με ευρεσιτεχνία ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα ηλεκτρονικού υπολογιστή, ορθότερα εφευρέσεις υλοποιούμενες μέσω προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών («software patent»), έχει χαρακτηριστεί πολύ

---

²⁷⁷ Μαρίνος, Η προστασία των προγραμμάτων Η/Υ κατά το ελληνικό δίκαιο των εφευρέσεων και το ευρωπαϊκό δίπλωμα ευρεσιτεχνίας, ΝοΒ 34, σελ. 164.

²⁷⁸ Μαρίνος, ό. π., σελ 164. Και ο Λιακόπουλος, Βιομηχανική Ιδιοκτησία, 90, αρνείται την εφεύρεση σε πρόγραμμα Η/Υ. Πρβλ. και Παμπούκη, Το Δίκαιο της βιομηχανικής και πνευματικής ιδιοκτησίας στην πράξη, 1996, σελ. 58.

²⁷⁹ Μαρίνος, Δίκαιο ευρεσιτεχνίας, 2013, σελ. 259.

²⁸⁰ Μαρίνος, ό. π., σελ. 260.

²⁸¹ Μαρίνος, ό. π., σελ. 260.

δυσχερής και έντονα εριζόμενος με πολλές γκρίζες περιοχές. Από την μια μεριά ελλοχεύει ο κίνδυνος μονοπώλησης μαθηματικών αλγορίθμων προγραμμάτων, οι οποίοι όπως και αφηρημένες γνώσεις δεν μπορούν να είναι αντικείμενο ευρεσιτεχνίας. Μια τέτοια μονοπώληση περιεχομένου θα δημιουργούσε εμπόδια και θα οδηγούσε στην υπαγωγή του αποκλειστικού δικαιώματος της ευρεσιτεχνίας σε περιοχές γνώσεων και ιδεών ή επιχειρηματικών μεθόδων, οι οποίες είναι και πρέπει να παραμείνουν ελεύθερες.²⁸² Από την πλευρά των προγραμματιστών αλλά και των χρηστών εκφράζεται ο φόβος ότι το δικαίωμα της ευρεσιτεχνίας επί προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών θα οδηγήσει σε σοβαρά προβλήματα, καθώς θα οδηγήσει σε πλέγματα ευρεσιτεχνιών, όπου δεν θα μπορεί ένας προγραμματιστής να διακρίνει τι επιτρέπεται και τι απαγορεύεται με αποτέλεσμα μεγάλους κινδύνους «μη συνειδητών» προσβολών. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για μη τεχνικές επιχειρηματικές μεθόδους, οι οποίες με το «ένδυμα» ενός προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή θα μπορούσαν να αποκτήσουν προστασία. Ως εκ τούτου υπάρχει διεθνώς συναίνεση ότι για την απονομή ευρεσιτεχνίας δεν αρκεί ότι παρίσταται ή διαμορφώνεται μια οποιαδήποτε επιχειρηματική μέθοδος ή ιδέα με την βοήθεια software, λ.χ. ένα πρόγραμμα λογιστικής. Στο πόρισμα αυτό υποκρύπτεται το απώτερο δικαιοπολιτικό επιχείρημα ότι η υπερβολική προστασία με την ευρεσιτεχνία οδηγεί σε ανασχεση της τεχνικής εξέλιξης και καινοτομίας.²⁸³ Περαιτέρω, επιχείρημα κατά της προστασίας του λογισμικού με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας είναι η τήρηση διαδικασίας για την απόκτησή του, η οποία είναι πολυδάπανη και μακρόχρονη. Επίσης, ο κίνδυνος περιορισμού του ανταγωνισμού, τον οποίο μπορούν να προκαλέσουν οι μονοπωλιακές εξουσίες του κατόχου διπλώματος ευρεσιτεχνίας είναι άλλο ένα επιχείρημα κατά της υιοθέτησης αυτής της προστασίας.

Εντούτοις, ένας λόγος, ο οποίος συνέβαλε στην μεταστροφή της ευρωπαϊκής πολιτικής, είναι οι συνέπειες κατοχύρωσης του λογισμικού στην ανάπτυξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων της ΕΕ, στην οικονομία της ευρωπαϊκής αγοράς, αλλά και στον ανταγωνισμό τόσο μεταξύ των κρατών μελών όσο και μεταξύ της ΕΕ αφενός και των ΗΠΑ και της Ιαπωνία αφετέρου. Οι παράγοντες αυτοί διατυπώθηκαν και αναπτύχθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην Αιτιολογική έκθεση της πρότασης Οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τη δυνατότητα κατοχύρωσης με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας των εφευρέσεων που εφαρμόζονται σε υπολογιστή ως οι επίσημοι λόγοι που επιβάλλουν την αλλαγή της ευρωπαϊκής

---

²⁸² Μαρίνος, ό. π., σελ. 261.

²⁸³ Μαρίνος, ό. π., σελ. 262.

πολιτικής και την νομιμοποίηση της απονομής διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας στο προγράμματα ηλεκτρονικού υπολογιστή.²⁸⁴

Πράγματι, δεν δικαιολογείται ο αποκλεισμός μιας σωρείας διαδικασιών παραγωγής και κατασκευής, μόνον και μόνον επειδή χρησιμοποιείται software. Ούτε όμως μια λύση καθίσταται τεχνική μόνο και μόνο επειδή χρησιμοποιεί πρόγραμμα Η/Υ και έναν ηλεκτρονικό υπολογιστή. Εν προκειμένω, κομβική σημασία ενέχει το είδος του τεχνικού προβλήματος, το οποίο θεωρεί ότι επιλύει η εφεύρεση σε σχέση με την στάθμη της τεχνικής. Τεχνική είναι μια λύση, εφόσον με την βοήθεια του Η/Υ ρυθμίζει ή κατευθύνει φυσικές δυνάμεις εκτός του υπολογιστή. Επομένως, εφόσον χορηγούνται ευρεσιτεχνίες σε τεχνικές διαδικασίες, ιδίως διαδικασίες μέτρησης και κατεύθυνσης τεχνικών διαδικασιών, υποστηρίζεται ότι δεν υπάρχει λόγος να αποκλείονται από την προστασία επειδή κατευθύνονται ή υλοποιούνται μέσω προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών. Η εφεύρεση που υλοποιείται ή αναφέρεται σε software ανήκει στον χώρο της τεχνικής, εφόσον επιλύεται ένα τεχνικό πρόβλημα με την βοήθεια τεχνικών μέσων, οπότε άλλωστε υπερβαίνει και τον απλό προγραμματισμό.²⁸⁵

Όσον αφορά την πρακτική του Γραφείου Ευρεσιτεχνιών του Μονάχου (ΕΓΔΕ), αυτή είναι αντιπροσωπευτική για την διεθνή τάση. Δέχεται ότι ένα πρόγραμμα ηλεκτρονικού υπολογιστή μπορεί να προστατευθεί με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας, εφόσον χρησιμοποιείται ως μέσο προκειμένου να λυθεί ένα τεχνικό πρόβλημα σε κάποιο τομέα της τεχνικής (technical contribution approach). Ο τεχνικός αυτός χαρακτήρας κατατάσσεται ιδιαίτερα σε προγράμματα που κατευθύνουν διαδικασίες και προβαίνουν σε μετρήσεις. Σε μια μεταγενέστερη φάση το Γραφείο Ευρεσιτεχνιών υιοθετεί μια διαφοροποιημένη έννοια της τεχνικής, διευρυμένη, και υιοθετεί μια ολιστική προσέγγιση, όπου δεν λαμβάνεται υπόψιν μεμονωμένα μόνον το πρόγραμμα και ο αλγόριθμός του

---

²⁸⁴ Παναγιωτίδου, ό. π., σελ. 93.

²⁸⁵ Αυτό επιχείρησε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή με σχέδιο Οδηγίας για εφευρέσεις υλοποιούμενες από software (software implemented) του έτους 2002 (Πρόταση Οδηγίας, COM (2002), 92 final από 20.2.2002), Βλέπε Παναγιωτίδου Δίπλωμα ευρεσιτεχνίας σε προγράμματα η/υ, 2002. Όμως η Οδηγία προσέκρουσε στην αντίδραση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και της ανοικτής κοινωνίας (open source community) και έκτοτε αποσύρθηκε. Προέβλεπε για την προστασία μια «τεχνική συμβολή» του προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή, ενώ όριζε στο άρθρο 3 του αρχικού σχεδίου Οδηγίας ότι μια εφεύρεση που υλοποιείται μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή, θεωρείται ότι ανήκει στον τομέα της τεχνικής. Η διατύπωση αυτή ενίσχυσε τον φόβο ότι κάθε τέτοια τεχνική εφαρμογή θα οδηγούσε σε τεχνικό επίτευγμα, η κρίση του οποίου θα κρινόταν αποκλειστικά πλέον με αναφορά στο νέο και την εφευρετική δραστηριότητα. Αυτό ακριβώς, παρά την αποτυχία του εγχειρήματος αυτού της Ευρ. Επιτροπής, φαίνεται ότι ακολουθεί το ΕΓΔΕ στο Μόναχο. Από αυτό φαίνεται ότι τα κριτήρια και ο στόχος της Οδηγίας έχουν γίνει πραγματικότητα, ενώ ειδικά στο ΕΓΔΕ αιτούνται πολλές ευρεσιτεχνίες επί προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών, Μαρίνος, ό. π., σελ. 262.

αλλά διερευνάται πόσον στενή και άμεση είναι η σχέση του με τα άλλα (τεχνικά) στοιχεία της υπό κρίση εφευρέσεως. Άρα προβαίνει σε συνολική εκτίμηση τεχνικών και μη στοιχείων. Σημειώνεται λοιπόν, ότι εγκαταλείπεται έμμεσα η θεωρία του πυρήνα, όπου το συγκεκριμένο αντικείμενο της εφευρέσεως, ο πυρήνας της, εξετάζεται αυτόνομα και χωριστά από λοιπά συνοδευτικά στοιχεία, εν προκειμένω το software και συνεπώς, τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών μπορούν να προστατευθούν, εφόσον η διδασκαλία που εμπεριέχουν, όπως και η υλοποίησή τους, βασίζεται σε τεχνικές σκέψεις.²⁸⁶

Ακόμη, παρατηρείται ότι αυτή η ευρύτατη έννοια της τεχνικής που υιοθετείται με τη προσέγγιση αυτή, διευκολύνει την κατάφαση της τεχνικής συμβολής σχεδόν σε κάθε πρόγραμμα ηλεκτρονικού υπολογιστή. Όμως τελικώς το πρόβλημα μεταφέρεται στην εφευρετική δραστηριότητα ή ύψος, όπου εκεί τα κριτήρια είναι κατά πολύ αυστηρότερα. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της εταιρίας Amazon, η οποία ζήτησε ευρεσιτεχνία για την διαδικασία «1-click», μια ιδιαίτερη μορφή του on-line shopping (τεχνική παραγγελίας no-check-out). Το ΕΓΔΕ με την απόφαση του T-1244/ 073.5.01 δεν δέχθηκε ότι συντρέχει περίπτωση επινοήματος μη δεκτικού δικαιώματος ευρεσιτεχνίας (πρόγραμμα ηλεκτρονικού υπολογιστή) αλλά δεν συντρέχει εφευρετική δραστηριότητα.

IX. ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ

1. Λογισμικό ανοιχτού κώδικα

Το ελεύθερο λογισμικό ή το λογισμικό ανοιχτού κώδικα (open source) έχει γνωρίσει ιδιαίτερη διάδοση, τόσο ως τελικό προϊόν όσο και ως ιδέα. Η ιδέα λογισμικού ελεύθερου, που αναπτύσσεται ομαδικά από την παγκόσμια κοινότητα των προγραμματιστών για το καλό του συνόλου, διαθέτει αυτονόητη γοητεία. Από την άλλη μεριά όλο και περισσότερα προϊόντα ελεύθερου λογισμικού διατίθενται στην αγορά, με τη μια ή την άλλη μορφή, ενθαρρυμένα ίσως και από την έλλειψη πραγματικού ανταγωνισμού και εναλλακτικών στην αγορά προγραμμάτων υπολογιστών.²⁸⁷ Πρόκειται για λογισμικό που δεν αποτελεί ιδιοκτησία του δημιουργού του, αλλά μπορεί να διανέμεται, να αντιγράφεται και να τροποποιείται ελεύθερα²⁸⁸ και για το οποίο λέγεται ότι βρίσκεται στον αντίποδα της προστασίας του λογισμικού με τη διανοητική ιδιοκτησία.²⁸⁹

---

²⁸⁶ Μαρίνος, ό. π., σελ. 264.

²⁸⁷ Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 231.

²⁸⁸ Ιγγλεζάκης, Το λογισμικό ανοικτού κώδικα (open source software). Ζητήματα δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας και σχετικών συμβάσεων, ΕπισκΕΔ 2001, σελ. 891 επ.

²⁸⁹ Καλλινίκου, ό. π., σελ. 62-63.

Η ιστορία του ελεύθερου λογισμικού αρχίζει στα μέσα της δεκαετίας του '80, όταν ο Richard Stallman καθηγητής πληροφορικής στο τμήμα τεχνητής νοημοσύνης του ιδρύματος τεχνολογίας της Μασαχουσέτης (MIT) των ΗΠΑ, αποκτά έναν καινούριο εκτυπωτή με αυξημένες δυνατότητες και ταχύτητα εκτύπωσης, ο οποίος ωστόσο, παρουσιάζει ένα μειονέκτημα: τη συχνή εμπλοκή του χαρτιού κατά τη διάρκεια της εκτύπωσης. Αποφασίζει να προσθέσει μία νέα επιλογή στο πρόγραμμα οδήγησης (driver) του εκτυπωτή, χάρη στην οποία θα λαμβάνει ειδοποιήσεις στην οθόνη του υπολογιστή του κάθε φορά που θα προκύπτει το πρόβλημα. Απαραίτητη προϋπόθεση για τη χρήσιμη αυτή προσθήκη είναι η πρόσβαση στον πηγαίο κώδικα του προγράμματος οδήγησης. Ωστόσο, η εταιρία που εκμεταλλεύεται το πρόγραμμα δεν διαθέτει ελεύθερα τον πηγαίο κώδικα στους χρήστες και αρνείται να του παράσχει ελεύθερη πρόσβαση στον πηγαίο κώδικα παρά το σχετικό αίτημά του. Απογοητευμένος αλλά και ενοχλημένος από την άρνηση αυτή, ο Stallman αποφάσισε να δημιουργήσει ένα ίδρυμα, το Free Software Foundation (FSF), το οποίο διαδραμάτισε πρωταγωνιστικό ρόλο στην ανάπτυξη του λογισμικού ανοιχτού κώδικα.²⁹⁰

Υπάρχουν πολλά είδη αδειών λογισμικού ανοιχτού κώδικα. Η πιο γνωστή άδεια είναι η άδεια G.N.U. Public Licence (GPL), η οποία έχει διαμορφωθεί από το ίδρυμα FSF. Κύριο χαρακτηριστικό της άδειας αυτής είναι η εξασφάλιση της ελεύθερης πρόσβασης τόσο στο λογισμικό όσο και σε όλα τα υπόλοιπα παράγωγα λογισμικά που έχουν αναπτυχθεί χάρη στη χρήση αυτού ή έστω και ενός μικρού μέρους του λογισμικού, π.χ. μιας dynamic library. Με άλλα λόγια, αποτελεί παραβίαση της άδειας αυτής η χρήση του πηγαίου κώδικα του προγράμματος που διατίθεται με GPL σε ιδιοκτησιακό λογισμικό κλειστού πηγαίου κώδικα. Η άδεια αυτή εμφανίζεται συνεπώς, ιδιαίτερα προστατευτική της φιλοσοφίας της ελεύθερης χρήσης στην οποία προσδίδει έναν σχεδόν επεκτατικό χαρακτήρα (viral effect), στο μέτρο που δεν αφήνει πολλά περιθώρια επιλογής στον αδειούχο ως προς τους όρους διάθεσης παράγωγων έργων. Υπάρχουν ωστόσο και άλλες άδειες, όπως η Mozilla Public Licence (MPL), οι οποίες παρέχουν μεγαλύτερη ευχέρεια στον αδειούχο, παρέχοντάς του π.χ. τη δυνατότητα να διαθέτει με τους δικούς του όρους και άρα ακόμη και με «κλειστές» άδειες πρωτότυπα λογισμικά που έχει δημιουργήσει ο ίδιος χάρη στη γνώση του πηγαίου κώδικα του λογισμικού που διατίθεται με την άδεια MPL, ενώ υπέχει πάντοτε την υποχρέωση να διαθέτει ελεύθερα τον πηγαίο κώδικα του αρχικού λογισμικού από την τροποποίηση ή προσαρμογή του οποίου προέκυψε το δικό του ανεξάρτητο πρωτότυπο λογισμικό.²⁹¹

---

²⁹⁰ Συνοδινού, ό. π., σελ. 322.

²⁹¹ Συνοδινού, ό. π., σελ. 323.

Μία άλλη εξίσου ενδιαφέρουσα άδεια είναι η άδεια Open Software Licence (OSL), η οποία έχει αναπτυχθεί από τον Lawrence Rosen και έχει πιστοποιηθεί από την Open Source Initiative (OSI), μία άλλη ένωση με στόχο την προώθηση της ανοιχτής πρόσβασης στον πηγαίο κώδικα. Κύριο χαρακτηριστικό της άδειας αυτής είναι πρώτον, η πληρότητά της δεδομένου ότι καλύπτει όχι μόνο θέματα δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας,²⁹² αλλά και δικαίου ευρεσιτεχνίας και σημάτων και δεύτερον, η διατύπωσή της με όρους της κλασικής δικαιοϊκής ορολογίας του αμερικανικού copyright.²⁹³

Η εγκυρότητα κάποιων από αυτές τις άδειες έχει εξεταστεί από τα δικαστήρια σε ορισμένες περιπτώσεις. Στο πλαίσιο αυτό, η εγκυρότητα και η δυνατότητα επιβολής των όρων της άδειας GNU GPL έχει επιβεβαιωθεί από τα γερμανικά δικαστήρια σε μία υπόθεση που αφορούσε την παραβίαση των όρων της άδειας από χρήστη που διένειμε με κλειστή ιδιοκτησιακή άδεια «firmware» το οποίο ενσωμάτωνε ελεύθερο λογισμικό. Το δικαστήριο διέταξε την παύση της διανομής του firmware εξαιτίας της προσβολής των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας που έλαβε χώρα επειδή παραβιάστηκαν οι όροι της άδειας GNU GPL.²⁹⁴

Σημειώνεται ότι οι άδειες ανοιχτού λογισμικού εντάσσονται στο ολοένα και πιο ισχυρό ρεύμα ενίσχυσης της θέσης του χρήστη στο δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας. Εμφανίζονται από τη λογική της όσο το δυνατόν μεγαλύτερης ελευθερίας ως προς τη χρήση του λογισμικού, παρέχοντας ένα ιδιαίτερα διευρυμένο δικαίωμα χρήσης, το οποίο παρουσιάζει ένα δυναμικό περιεχόμενο. Στη φιλοσοφία της ελεύθερης χρήσης, ο χρήστης δεν αποτελεί τον καταληκτικό και πιο αδύναμο κρίκο της αλυσίδας της εκμετάλλευσης του έργου, αλλά έναν σημαντικό πρωταγωνιστή της δημιουργικής διαδικασίας. Η σχέση του χρήστη με το έργο και τον αρχικό δημιουργό ή δικαιούχο εμφορείται από τη λογική της διαδραστικότητας και της αμφίδρομης επικοινωνίας.²⁹⁵

Περαιτέρω, ο χρήστης είναι εν δυνάμει δημιουργός παράγωγων έργων, τα οποία αποτελούν την εξέλιξη του αρχικού λογισμικού, το οποίο εκλαμβάνεται ως ένα κοινό αγαθό με δυναμικό και ανοιχτό χαρακτήρα. Σε αντίθεση με την κλασική προστασία των έργων από το σύστημα των copyright, όπου όλα τα δικαιώματα διατηρούνται προς όφελος του δημιουργού που

---

²⁹² Εν προκειμένω, η ελεύθερη πρόσβαση στον πηγαίο κώδικα χρησιμοποιείται για την προώθηση της εμπορικής εκμετάλλευσης του λογισμικού, χωρίς να υιοθετείται η ριζοσπαστική ιδεολογία της FSF.

²⁹³ Συνοδινού, ό. π., σελ. 323.

²⁹⁴ Decision of the Munich District Court (Landgericht), May 19, 2004 – Case No. 21 613/04, IIC 6/15, 733.

²⁹⁵ Συνοδινού, ό. π., σελ. 324.

απολαμβάνει την αποκλειστικότητα της εκμετάλλευσης, η φιλοσοφία της ελεύθερης χρήσης θεμελιώνεται στους κλασικούς κανόνες προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας για να τους ανατρέψει μέσω μίας ριζοσπαστικής προσέγγισης με αριστερό ιδεολογικό προσανατολισμό, το «copyleft».²⁹⁶

2. Freeware

Το λογισμικό freeware ή shareware αποτελεί δημιούργημα μιας τεχνικής προώθησης πωλήσεων ιδιαίτερα διαδεδομένης στον χώρο της πληροφορικής. Σύμφωνα με αυτήν, οι δημιουργοί (συνήθως μεμονωμένοι προγραμματιστές ή μικρές εταιρίες ανάπτυξης λογισμικού) είναι προτιμότερο να παρέχουν το λογισμικό τους με προθεσμία δοκιμής και με συμβολικό αντίτιμο μετά το πέρας της (shareware) ή και χωρίς καν αντίτιμο (freeware), ώστε να αποκτήσουν μεγάλη βάση χρηστών (που θα πεισθούν από τους ευνοϊκούς όρους διάθεσης), παρά να αποπειραθούν να πωλήσουν το πρόγραμμά τους με τους συνήθεις όρους εμπορίου, όπου ο ανταγωνισμός με τα προϊόντα ήδη γνωστών εταιρειών είναι μεγάλος. Αποτέλεσμα της διάδοσης χρήσης των παραπάνω εκδοχών λογισμικού αποτελούν και διαδικτυακοί τόποι (πχ. tucows), όπου διατίθενται μαζικά παρόμοια προγράμματα υπολογιστών.²⁹⁷

Οι παραπάνω περιπτώσεις παρατηρείται ότι βρίσκονται στον ενδιάμεσο χώρο μεταξύ του λογισμικού ανοιχτού κώδικα και του συνήθους εμπορικού λογισμικού. Οι δημιουργοί τους παρέχουν στους χρήστες είτε δωρεάν άδεια χρήσης για ορισμένο χρονικό διάστημα (shareware) είτε δωρεάν άδεια χρήσης αορίστου χρόνου (freeware), χωρίς όμως βέβαια να παραιτούνται από οποιοδήποτε από τα περιουσιακά ή ηθικά τους δικαιώματα επί του έργου τους και χωρίς να παρέχουν τον πηγαίο τους κώδικα. Έτσι, ο χρήστης λογισμικού shareware ή freeware δεν αποκτά κάποιο παραπάνω δικαίωμα από όσα του απονέμονται από τη νομοθεσία περί προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας αναφορικά με τη χρήση του εν λόγω προγράμματος, άρα η μόνη διαφορά με τα συνήθη προγράμματα της αγοράς αφορά στο (χαμηλό ή μηδενικό) αντίτιμο απόκτησης. Κατά τα άλλα, τόσο οι υποχρεώσεις του χρήστη (όσο και οι ευθύνες του δημιουργού) παραμένουν ανεπηρέαστες.²⁹⁸

---

²⁹⁶ Ο όρος έχει εφευρεθεί από τον δικηγόρο του Stallman τον Don Hopkins, για να περιγράψει ένα δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας που εμφορείται και διαπνέεται από μία αριστερή φιλοσοφία, σε αντίθεση με την παρουσιαζόμενη ως «δεξιά» φιλοσοφία και προστασία του copyright. Βλ. σχετικά: <http://www.gnu.org/gnu/thegnuproject.html>.

²⁹⁷ Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 238.

²⁹⁸ Παπακωνσταντίνου, ό. π., σελ. 238.

3. Βιντεοπαιχνίδια

Τα παιχνίδια ηλεκτρονικών υπολογιστών ή βιντεοπαιχνίδια εντάσσονται από τη θεωρία στη λεγόμενη κατηγορία των έργων πολυμέσων (multimedia). Πρόκειται για έργα τα οποία συγκεντρώνουν τρία βασικά χαρακτηριστικά: 1) συνδυάζουν δύο ή τρία διαφορετικά είδη έργων, όπως εικόνες, κείμενο, ήχο, 2) αποθηκεύονται και διαδίδονται σε ψηφιακή μορφή, π.χ. αποθήκευση σε οπτικό δίσκο και μεταφορά μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή με τη χρήση τηλεπικοινωνιακών δικτύων, και 3) διακρίνονται από το στοιχείο της διαδραστικότητας, δηλαδή ο χρήστης παρεμβαίνει στο έργο και το μεταβάλλει με τη βοήθεια κάποιου λογισμικού υπόβαθρου. Ενσωματώνουν, δηλαδή, περισσότερα εκφραστικά μέσα, και τμήματα ενός ή περισσότερων έργων που προστατεύονται από την πνευματική ιδιοκτησία, συνδυάζονται σε ένα υπόστρωμα, η δε δομή και η πρόσβαση σε αυτά κατευθύνεται από ένα λογισμικό, το οποίο επιτρέπει την αμφίδρομη επικοινωνία με το χρήστη.²⁹⁹

Συγκεκριμένα, τα παιχνίδια ηλεκτρονικών υπολογιστών αποτελούνται από δύο μέρη. Πρώτα απ' όλα αποτελούνται από τα οπτικοακουστικά στοιχεία, δηλαδή σταθερά ή κινούμενα γραφικά και ηχητικά εφέ και μουσική (ενδεχομένως και κείμενο). Δεύτερον, αποτελούνται από το λογισμικό, δηλαδή από τον κώδικα που είναι αποθηκευμένος στο μόνιμο μέσο αποθήκευσης (λ.χ. μαγνητικό ή οπτικό δίσκο) του ηλεκτρονικού υπολογιστή ή της προοριζόμενης, ειδικώς προς τούτο, συσκευής και περιλαμβάνει αφ' ενός τα ως άνω οπτικοακουστικά στοιχεία ή και κείμενο αποθηκευμένα σε ψηφιακή μορφή και αφ' ετέρου το πρόγραμμα το οποίο επιτρέπει την αναπαραγωγή τους στην οθόνη και το ηχητικό σύστημα και την αλληλεπίδραση του χρήστη με αυτά μέσω του υλικού (λ.χ. πληκτρολόγιο, συσκευές κατάδειξης ή ειδικά χειριστήρια) με τρόπο που να μεταβάλλει το αναπαραγόμενο περιεχόμενο ανάλογα με τις αντιδράσεις και επιλογές του χρήστη. Μέσω αυτής της αναπαραγωγής ήχου και εικόνας και της διάδρασης του χρήστη με αυτά είναι δυνατό, ανάλογα με την πρόθεση του προγραμματιστή, να δημιουργηθούν παιχνίδια ποικίλης πολυπλοκότητας και περιεχομένου, όπως απλά παιχνίδια δράσης ή σύνθετα παιχνίδια στρατηγικής, έως και διαδραστικές ιστορίες με γραμμικό ή διακλαδούμενο σενάριο το οποίο πρέπει ο χρήστης να ανακαλύψει κάνοντας συγκεκριμένες επιλογές, οπότε είναι δυνατόν στους δημιουργούς να περιλαμβάνεται και συγγραφέας.

Το Δικαστήριο της ΕΕ ασχολήθηκε με την κατά τα ανωτέρω διττή φύση των παιχνιδιών ηλεκτρονικών υπολογιστών στην απόφασή του της 23-1-2014 στην υπόθεση C-355/2012, Nintendo co., Ltd κ.λπ. κατά PC Box Srl και 9Net Srl, για την οποία έγινε λόγος παραπάνω. Σε

---

²⁹⁹ Σύλβια Σταυρίδου, Ζητήματα προστασίας των οπτικοακουστικών έργων στο ψηφιακό περιβάλλον, ΧρΙΔ 2002, σελ. 388.

αυτήν την περίπτωση, το Δικαστήριο δέχθηκε ότι τα περιεχόμενα στους υλικούς φορείς ηλεκτρονικά παιχνίδια πρέπει κατ' αρχήν να προστατεύονται ως έργα πνευματικής ιδιοκτησίας λόγω της οπτικοακουστικής φύσης τους, και υπάγονται στην Οδηγία 2001/29/EK και όχι στην ειδικώς αναφερόμενη στο λογισμικό Οδηγία 2009/24. Όπως παρατήρησε η Γενική Εισαγγελέας στις προτάσεις της στην υπόθεση αυτή, «σε περιπτώσεις πολυσύνθετων έργων της διανοίας που περιλαμβάνουν τόσο προγράμματα ηλεκτρονικού υπολογιστή όσο και άλλο υλικό –και όταν δεν μπορούν να διαχωριστούν τα συστατικά αυτά– έχω την άποψη ότι πρέπει να προσφέρεται ευρύτερη και όχι περιορισμένη προστασία».³⁰⁰ Προς την ίδια κατεύθυνση, της αναγνώρισης του χαρακτήρα των παιχνιδιών ηλεκτρονικών υπολογιστών ως σύνθετων οπτικοακουστικών έργων και όχι ως απλού λογισμικού κινείται και η πρόσφατη νομολογία των δικαστηρίων των κρατών μελών. Έτσι, το Ακυρωτικό Δικαστήριο (Cour de cassation) της Γαλλίας, επί πραγματικών περιστατικών ενσωμάτωσης μουσικής που δημιούργησαν μέλη οργανισμού συλλογικής διαχείρισης σε ηλεκτρονικά παιχνίδια, απεφάνθη ότι «το βιντεοπαιχνίδι είναι ένα πολύπλοκο έργο το οποίο δεν μπορεί να υποβαθμιστεί μόνο στη διάσταση του λογισμικού του, ανεξάρτητα από τη σημασία αυτού, έτσι ώστε κάθε μια από τις επιμέρους συμβολές να υπόκειται στους κανόνες που ισχύουν για αυτή, ανάλογα με τη φύση της καθεμιάς» και ότι, συνεπώς, οφειλόταν στον οργανισμό συλλογικής διαχείρισης χρηματική αμοιβή για την μηχανική αναπαραγωγή της μουσικής των ηλεκτρονικών παιχνιδιών.³⁰¹

Με την περίπτωση της υποχρεωτικής ποσοστιαίας ή μη αμοιβής του δημιουργού σε παιχνίδια Η/Υ ασχολήθηκε σε μία πρόσφατη απόφασή του το Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών, το οποίο έκρινε ότι τα παιχνίδια ηλεκτρονικού υπολογιστή δεν αποτελούν απλό λογισμικό, αλλά σύνθετα οπτικοακουστικά έργα επί των οποίων βρίσκει εφαρμογή το άρθρο 34 Ν. 2121/1993.³⁰² Έτσι, επιδίκασε στον ενάγοντα μουσικοσυνθέτη, ως αμοιβή για την μεταβίβαση των περιουσιακών του δικαιωμάτων επί των μουσικών του έργων στην εναγόμενη εταιρία, ποσοστό 1% επί των ακαθάριστων εσόδων που αποκόμισε η τελευταία από την εμπορική εκμετάλλευση του videogame, στο οποίο χρησιμοποιήθηκε η μουσική του.

4. Abandonware

Ως abandonware (αγγλ. to abandon = εγκαταλείπω) θεωρείται το λογισμικό υπολογιστών που δεν πωλείται ή δεν υποστηρίζεται πλέον από τον κάτοχο πνευματικών δικαιωμάτων του. Επομένως, δεν πρόκειται για ελεύθερο λογισμικό. Εναλλακτικά, ο όρος χρησιμοποιείται επίσης

---

³⁰⁰ Σκέψη 35 των προτάσεων.

³⁰¹ Αρ. 732 απόφαση της 25-6-2009 (07-20.387).

³⁰² ΠολΠρωτΑθ 2221/2015, ΧρΙΔ 2015, 699), με σχόλιο της Σύλβιας Σταυρίδου.

για το λογισμικό που είναι ακόμα διαθέσιμο, για το οποίο όμως κάθε περαιτέρω υποστήριξη (technical support) μέσω του παραγωγού έχει διακοπεί. Και στις δυο περιπτώσεις ο νόμιμος χρήστης του λογισμικού χάνει κάθε υποστήριξη από πλευράς του παραγωγού για το συγκεκριμένο προϊόν, όπως πχ. σε περίπτωση ζημιάς του φορέα δεδομένων (CD-ROM κλπ).

Σχετικά με το abandonware, όπου εντάσσονται και τα παιχνίδια Η/Υ, γεννάται το ερώτημα εάν αυτό μπορεί να ενταχθεί στην έννοια των ορφανών έργων της Οδηγίας 2012/28 για τα ορφανά έργα. Στην απάντηση αυτού του ερωτήματος, δεν πρέπει να παραβλεφθεί η σημασία των παιχνιδιών ηλεκτρονικού υπολογιστή ως μέρος της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, την οποία η Οδηγία σκοπεί να προστατέψει.³⁰³

X. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συμπερασματικά, ενώ είναι γεγονός πως η ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών και ειδικότερα της ψηφιακής τεχνολογίας έχει προκαλέσει δυσχέρειες στον νομοθέτη, όσον αφορά την αντιμετώπιση των νομικών ζητημάτων που ανακύπτουν, είναι παράλληλα, γεγονός πως το σύστημα της πνευματικής ιδιοκτησίας αποδεικνύεται αρκετά ευέλικτο, ώστε θεμελιώδεις αρχές του να προσαρμόζονται στις ανάγκες και τις απαιτήσεις των νέων προκλήσεων. Τα θέματα που συνεχώς ανακύπτουν είναι σημαντικό να επιλύονται με ευνοϊκό τρόπο τόσο για τον δημιουργό όσο και για την κοινωνία και η επιλεγόμενη προστασία πρέπει να προωθεί την ανάπτυξη και την εξέλιξη της τεχνολογίας, την συμμετοχή στην Κοινωνία της Πληροφορίας και την αποφυγή μονοπωλιακών καταστάσεων. Η μη επιλογή ενός *sui generis* δικαιώματος για τα προγράμματα ηλεκτρονικού υπολογιστή ίσως τελικά να ήταν επιτυχής, καθώς έδωσε περιθώρια να αναπτυχθούν και να εκσυγχρονιστούν οι έννοιες της πνευματικής και της βιομηχανικής ιδιοκτησίας, ώστε να μπορούν να συμπεριλάβουν και πιθανά μελλοντικά τεχνολογικά επιτεύγματα.

---

³⁰³ Βλέπε εκτενή ανάλυση σε Henrike Maier, Games as Cultural Heritage: Copyright Challenges for Preserving (Orphan) Video Games in the EU, 6 (2015) JIPITEC 120.

Βιβλιογραφία

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Ασπρογέρακας Κ., Ποινική προστασία προγραμμάτων η/υ. Πρακτικά Ημερίδας «Πειρατεία Λογισμικού: Οικονομικές και νομικές επιπτώσεις», ΑΣΟΕΕ 24-5-1999, σελ. 35.
- Γιαννόπουλος Γ., Η ευθύνη των παρόχων υπηρεσιών στο Internet, 2013.
- Δεσποτίδου-Αντωνιάδου Α., Η προστασία του τίτλου (με αφορμή τη ΜΠΒόλου 1134/1993), ΕπισκΕΔ 1995, σελ. 717.
- Ιγγλεζάκης Ι., Προστασία προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών κατά το δίκαιο της ευρεσιτεχνίας, ΕπισκΕΔ 2000, σελ. 915.
- Ιγγλεζάκης Ι., Η ρύθμιση της ευθύνης των φορέων παροχής υπηρεσιών Διαδικτύου. Περιεχόμενο, έκταση και φύση αυτής, ΕΕΕυρΔ 2004, σελ. 625.
- Ιγγλεζάκης Ι., Ζητήματα ουσιαστικού και δικονομικού δικαίου σε σχέση με την προστασία του λογισμικού η/υ. Παρατηρήσεις στην ΜονΠρΚατερ 881/2006, ΕπισκΕΔ 2006, σελ. 594.
- Ιγγλεζάκης Ι., Η προστασία του λογισμικού των η/υ από την αθέμιτη οικειοποίηση, (Γνωμοδ.), ΕπισκΕΔ 2007, σελ. 1016.
- Ιγγλεζάκης Ι., Δίκαιο της Πληροφορικής, 2008.
- Καλλινίκου Δ., Πνευματική Ιδιοκτησία & Συγγενικά Δικαιώματα, 2008.
- Καλλινίκου Δ., Πνευματική Ιδιοκτησία και Internet, 2001.
- Κανελλοπούλου-Μπότη Μ., Το δίκαιο της πληροφορίας, 2004.
- Καπνοπούλου, Το πρόγραμμα ηλεκτρονικού υπολογιστή, ΕπιστΕπερΑρμ 1995, σελ. 145.
- Καραγιάννης Κ., Συμβάσεις παροχής λογισμικού και κανόνες ανταγωνισμού, 2002.
- Κικκής Ι., Το μέλλον του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού στην κοινωνία της πληροφορίας, ΧρΙΔ 2005, σελ. 294.
- Κουμάντος Γ., Βάσεις δεδομένων και Κοινοτικές Οδηγίες, ΝοΒ 50, 2002, σελ. 503.
- Κουμάντος Γ., Πνευματική Ιδιοκτησία, 2002.
- Κοριατοπούλου-Αγγέλη/Τσίγκου, Πνευματική Ιδιοκτησία, 2008.

- Κοτσίρης Λ., Δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας, 2017.
- Κοτσίρης Λ./Σταματούδη Ε., Κατ' άρθρο ερμηνεία του Ν. 2121/1993, 2009.
- Κριθαράς Θ., Η προστασία των προγραμμάτων των η/υ κατά το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας, Digesta 2004, σελ. 254.
- Λιακόπουλος Θ., Ζητήματα Εμπορικού Δικαίου Ι, 1985.
- Λιακόπουλος Θ., Βιομηχανική Ιδιοκτησία, 2000.
- Μάνθος Α., Πνευματική Ιδιοκτησία, 2015.
- Μαρίνος Μ., Η προστασία των προγραμμάτων, ΕΕμπΔ 1986, σελ. 573.
- Μαρίνος Μ., Λογισμικό Νομική Προστασία και συμβάσεις (Ι), 1989.
- Μαρίνος Μ., Η προστασία των προγραμμάτων Η/Υ κατά το ελληνικό δίκαιο των εφευρέσεων και το ευρωπαϊκό δίπλωμα ευρεσιτεχνίας, ΝοΒ 34, 1989, σελ. 159.
- Μαρίνος Μ., Λογισμικό Νομική Προστασία και συμβάσεις (ΙΙ), 1992.
- Μαρίνος Μ., Εξουσίες του δικαιούχου προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή σύμφωνα με τον νόμο για την πνευματική ιδιοκτησία, Συμβολή στην ερμηνεία των άρθρων 40-43 Ν. 2121/1993, ΕλλΔνη 1995, σελ. 531.
- Μαρίνος Μ., «Το Internet και οι συνέπειες του κυρίως στο χώρο του δικαίου» Ελληνική Δικαιοσύνη, Τόμος 39, 1998, σελ. 3.
- Μαρίνος Μ., Προγράμματα η/υ - κατευθυντήριες γραμμές προστασίας και η αφηρημένη αποζημίωση του άρθρου 65 Ν. 2121/1993, ΚριτΕ 1998, σελ. 98.
- Μαρίνος Μ., Κοινωνία των Πληροφοριών και Πνευματική Ιδιοκτησία, 2001.
- Μαρίνος Μ., Πνευματική Ιδιοκτησία, 2004.
- Μαρίνος Μ., Cyberlaw in Hellas, 2005.
- Μητροπούλου Σ., Ο μισθωτός δημιουργός, ΔΕΕ 2002, σελ. 805.
- Μικρουλέα Α., Υποδείγματα χρησιμότητας. Το δικαίωμα προστασίας των εφευρέσεων στα πλαίσια του ν. 1733/1987, 1999.
- Μούζουλας Γ., Οι συμβάσεις πληροφορικής στην πράξη, 1994.

- Νούσκαλης Γ., Ποινική προστασία προγραμμάτων Η/Υ στο ν. 2121/93, 2003.
- Παμπούκης Κ., Το Δίκαιο της βιομηχανικής και πνευματικής ιδιοκτησίας στην πράξη, 1996.
- Παναγιωτίδου Ε. Δίπλωμα ευρεσιτεχνίας σε πρόγραμμα η/υ, 2002.
- Παπαδοπούλου Α., Η πνευματική δημιουργία στο χώρο και το χρόνο του Διαδικτύου. Η Οδηγία 2001/29/ΕΚ για την κοινωνία της πληροφορίας, ΔΕΕ 12/2002, σελ. 1212-1225.
- Παπακωνσταντίνου Ε., Νομικά Θέματα Πληροφορικής, 2006.
- Σελέκου Π., Το δικαίωμα στο βιομηχανικό σχέδιο και υπόδειγμα, 1999.
- Σταυρίδου Σ., Ζητήματα προστασίας των οπτικοακουστικών έργων στο ψηφιακό περιβάλλον, ΧρΙΔ 2002, 387-388.
- Συνοδινού Τ., Το κριτήριο της πρωτοτυπίας στο δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας στην Ευρώπη, Αρμ 2001, σελ. 755.
- Χριστοδούλου Κ., Η νομική φύση του δικαιώματος πάνω στο software: αποκλειστικά πνευματική ιδιοκτησία ή και ευρεσιτεχνία; ΚριτΕ 1999', σελ. 73.

Ξένη Βιβλιογραφία

- Bainbridge D., Introduction to computer law, 2000.
- Branscomb A., Who Owns Information, From Privacy to Public Access, 1994.
- Frischmann/Moylan, The Evolving Common Law Doctrine of Copyright Misuse: A Unified Theory and its Application to Software, ηλ. δ/νση: <http://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi? article=1290&context=btlj>.
- Goodman P., Shrink Wrap License Agreements, Unravelling some of the confusing legal issues, <http://www.mactech.com/articles/mactech/Vol.09/09.03/Shrinkwrap/index.html>.
- Karjala D., Recent United States and international development in software protection (parts 1 & 2), 1994 EIPR, 13 και 1994 EIPR.
- Maier H., Games as Cultural Heritage: Copyright Challenges for Preserving (Orphan) Video Games in the EU, 6 (2015) JIPITEC 120.
- Samuelson, Benson revisited: The case against patent protection for algorithms and other computer program-related inventions, 39 Emory L.J. 1025, 1990.

- Samuelson P., Global Dimensions of Intellectual Property Rights in Science and Technology, 1993, κεφάλαιο 12, «A Case Study on Computer Programs», ηλ. δ/νση: <https://www.nap.edu/read/2054/chapter/25>.